

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Anadolu'dan Londra'ya Göç: Alevi Kadınların Alevilik Pratikleri
ve Eşitlik Söylemleri

Ceren ATAŞ
115680005

Doç. Dr. Nazan HAYDARI

İstanbul 2018

Anadolu'dan Londra'ya Göç: Alevi Kadınların Alevilik Pratikleri
ve Eşitlik S  ylemleri

Ceren ATAŞ

115680005

Tez Danışmanı :

**DOÇ. DR. Nazan HAYDARI
PAKKAN**

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri :

Prof. Dr. Nilüfer TİMİSİ

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Bülent Bilmez

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih :

Toplam Sayfa Sayısı:

Anahtar Kelimeler	Keywords
1) Alevi	1) Alevi
2) Alevi kadın	2) Alevi woman
3) G��	3) Immigration
4) Londra	4) London
5) Etnografi	5) Ethnography

İçindekiler	
İTHAF	iii
TEŞEKKÜRLER	iv
ALEVİ SÖZLÜĞÜ	vi
Özet	xi
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. Göç, Kadın ve Kimlik	9
1.1. Göç ve Toplumsal Cinsiyet	9
1.2. Kadın Kimliği	11
1.3.Alevi Kadın Çalışmaları	14
İKİNCİ BÖLÜM	25
2. İngiltere’deki Alevi Toplumunu ve Etnografik Araştırma	25
2.1 İngiltere’deki Alevi Toplumunu	26
2.1. 1. Britanya Alevi Federasyonu	30
2.2. Alevi Kurumlarında Kadınlar	32
2.3.1. “İçeriden” Araştırma Yapmak	36
2.3.2. Görüşmeler	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
3. Tartışma	42
3.1. Türkiye’den Londra’ya Göç Nedenleri	42
3.2. Alevilerin Anadili	44
3.3. Hafızalardaki Alevilik	49
3.3.1. Alevi Kimliği ile Nasıl Tanışıldı?	54
3.3.2Hafızalardaki Eski Anadolu Cem Erkânı	57
3.4. Kadınların İngiltere’deki Alevilik pratikleri	64
3.4.1 İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevine Gelme Sebepleri	64
3.4.1. Londra’da Cem Erkanını	68
3.5. Alevilik Pratikleri ve Eşitlik Üzerine Söylemler	72

3.5.1. Alevilik İnançında “Erkek Dişi Sorulmaz mı?”	72
3.5.2. Alevi Kadınların “Can Olma” Hâli	78
3.5.3. Sır Olmakta Olan Bir Makam: Analık	80
3.5.4. Elif Ana İnanıcı	86
3.5.5. Ana’nın Cem Erkânı Gerçekleştirmesi	89
3.5.6. Kadınların Süreği: Ziyaret	91
3.6. Kadınların Alevi Kurumlarında Kadının Yerine İlişkin Görüşleri	93
Sonuç	100
KAYNAKÇA	103

İTHAF

Kadim bir inancın özünü korumak adına pes etmeden mücadele eden,
Avrupa'nın pek çok ülkesinde tek başına Cem erkânı yürüten
Narin Gülçiçeği Ana'ya...

TEŞEKKÜRLER

Londra'ya gidip yazmak istediğim tezdten bahsettiğimde benimle aynı heyecanı paylaşan, insanlarla bağlantı kurmamı sağlayan, gerek İngiltere'de gerek Türkiye'de araştırmam için destek veren sevgili Özlem Şahin ve Zeynep Demir'e, Şahin özelinde Britanya Alevi Kadınlar Birliği'ne,

Alakasını ve desteğini daim gösteren İsrail Erbil özelinde Britanya Alevi Federasyonuna,

Ön çalışmam esnasında kadınlardan bildirim almamı sağlayan Dersim Derneği Başkanı Birgül Timur'a ve onun özelinde derneğin tüm emektar kadınlara,

Radyo programlarına katıldığım ve bu bağlamda arkadaşlık geliştirdiğim Dem Radyo ekibine; Ertan Şahin, Tülay Fırat, Suna Parlak ve Akın Olgun'a,

Görüşmeciler ile iletişimimi sağlayan, muhabbetini paylaştığım İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi öğretmeni Şirvan Karakış'a

Alevi inancı konusundaki aktarımları, derin muhabbeti, Pir-talip ilişkisini yılmadan yaşatmaya çalışması ve tüm engellere rağmen eşi Hatice Ana ile beraber hareket eden İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi kurum Piri Ali Dereli'ye, Londra'da hayatı öğreten, beni evlerinde misafir eden değerli ailem; Gülay Ataş Temurçi, Fevzi Temurçi, Derman Temurçi, Berfin Temurçi ve Yoldaş Temurçi'ye,

Londra'da her anlamda desteklerini gösteren kıymetli dostlarım Seyran Tosun Sarıaltın ile Helin Tosun ve değerli ailelerine,

Geçmişten bugüne bilgisini pay etmekten sakınmayan Erikli Baba Dergâhı kurum Piri Binali Doğan'a,

Gerek Türkiye'de gerek Londra'da inanç teorisine dair bilgisinden yararlandığım Sevim Yalıncağolu'na,

Tez yazmaya başlamadan önce ve sonrasında hep fikrine danıştığım, Londra'da beni ziyaret eden değerli hocam Esra Elmas'a,

Teknik konularda yardımını esirgemeyen, aynı dönemde tez yazdığımız ve bu sebeple dayanışma halinde olduğumuz kıymetli arkadaşlarım Sedef Korkmaz ve Fatma Betül Özer'e,

Dostluğun mânâsını yaşatan nadir insanlar; Aylin Arslan, Melisa Gökdoğan ve Tülay Gün'e,

Yarenlik, yoldaşlık konusunda senelerdir birlikte yürüdüğümüz, beni Alevi kadın konusunda araştırma yapmaya yönlendiren Gülfer Akkaya'ya ve 17+ Alevi Kadınlar oluşumundaki arkadaşlarıma,

Lisans yıllarından beri hayatımın en zor kararlarını almamda yardımcı olan, her konuda varlığını hissettiren çok kıymetli hocam Seray Öney Doğanyigit'e,

Kendisi ile tez yazmak konusunda heyecanlandığım, her zaman anlayışlı ve rahatlatıcı tavrı ile süreç boyunca kendisinden akademik hayata dair çok şey öğrendiğim değerli hocam Nazan Haydari'ye

Çok teşekkürler...

Büyürken, öğrenirken, hayatı yaşarken; iyisiyle kötüsüyle her zaman elimden tutacaklarını bildiğim, dünyadaki en kıymetlilerim olan ailem; annem, babam, ablam ve abime,

Sonsuz teşekkürler...

ALEVİ SÖZLÜĞÜ¹

Abdal: Ermiş kişi. Mahlas. Bir Alevi kavmi.

Abdal Musa: 14. yüzyılda yaşamış ulu bir derviş.

Ak Ana: Tahtacı ve Çepni Alevilerde Pir Ana

Ali: 598-661 yıllarında yaşamış İslam inancı halifesi, Muhammed Peygamberin amcasının oğlu, kızı Fatma'nın eşidir. Alevi toplumunun yolundan gittiği, batını mânâda bir insandan daha farklı özellikleri olduğuna inanılan mistik karakter.

Alisiz Alevilik: Alevilik inancında yolundan gidilen Ali'nin, İslam halifesi Ali ile yalnızca adalet arayışı açısından bir bağlantının olduğunu, Alevilikteki Ali'nin Tanrı ile bir olup mitolojik bir karakter olduğunu iddia eden akım.

Alevi: Ali'nin yolundan gideni Ali taraftarı.

Ana: Kadın inanç önderi, Pir.

Ana Fadime: Taçlı Hatun: Kürt Alevilerde Pir Ana

Anamisi Seide: Taçlı Hatun: Kürt Alevilerde Pir Ana

Baba: Bektaşilerin bir kolu olan Babaganlarda derviş.

Baba Mansur: Bir Alevi ocağı.

Bacı: Alevi inancında kadın

Bacıyan-ı Rum: Anadolu Selçuklu döneminde Anadolu'da var olan zümrelerden biri. Yalnız kadınların oluşturduğu bu teşkilatta kadınlar eğitim, ticaret faaliyetleri sürdürürdü ve kadınlardan oluşan bir orduları vardır.

Bektaşî: Hacı Bektaş Veli'nin felsefesini benimsemiş olan, Bektaşî

Tarikati'negiren kişiler.

Birleme: İkilik olmaması, birliğe ulaşmak bağlamında yaratıcıya ulaşmak.

Can: Alevilerin ibadethanede cinsiyetsiz, sınıfsız; tam manasıyla eşit olduklarına işaret eden kavram. Alevi inancında talip olan her bireye verilen ad.

Cem: Toplanmak, birlikte olmak. Alevilerin beraber ibadet etmesine verilen ad.

Cem Yürütmek: Cem ibadetinin Pir ve halk tarafından gerçekleştirilmesi.

Cemevi: Cem ibadetinin gerçekleştirildiği mekân.

¹ Alevi lugatı yazılırken Esat Korkmaz'ın Etimolojik Kızılbaz Sözlüğü (2016) adlı çalışması ile Erikli Baba Dergâhı kurum Dedesi Binali Doğan'dan ve Yalıncağ Sultan Ocağı Anası Sevim Yalıncağolu'ndan yararlanılmıştır.

Çepni: Bir Alevi topluluğu.

Dar: Cem erkanı yapılan meydan, Hallac-ı Mansur'u sembolize eder.

Dara kaldırma: Kırgınlık, küskünlük, şikayeti olan kişinin, razı olmadığı kişiyi cem ibadeti öncesi sorguya kaldırması, Pir ve cemaat önünde sorunun çözülmeye çalışılması.

Dardan İndirme Cemi: Ölen kişinin ailesi vasıtasıyla rızalığının alınması, aklanması.

Dede: Erkek inanç önderi, Pir.

Dedebaba: Bektaşi Tarikati'nin bir kolu olan Babaganlarda erkek Pir.

Dede kızı: Bir kadının Pir olduğunu belirtmek için Dede olan babasından referans yaparak kullanılan cinsiyetçi söylem.

Dergah: İnancın merkezi, kurucunun/ Pirin inanç eğitimi verdiği yer, ibadethane.

Deyiş: Alevi inancına ve toplumun yaşantısına dair yazılan serbest şiirler.

Didar Ana: Türbesi Hacıbektaş'ta olan bir kadın Pir.

Don: Kıyafet.

Don Değiştirmek: Ulu kişilerin görünüşüne bürünmek. Ölen kişinin başka bir yerde ruhunun can bulması.

Düşkün: Alevi inancına uygun olmayan davranışlar yapan kimse.

Düzgün Baba: Dersim bölgesinde bulunan bir ziyaret. Düzgün Baba'ya ait anlatı da mevcuttur.

Eder-erkân: Cem ibadeti sırasında uygun olmayan davranışlar yapanları uyarma biçim, uyarı sözü.

Ehlibeyt: Muhammed, Fatma, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynep başta olmak üzere peygamber soyunun devamı olan aile.

Elif Ana: Maraş şehrinde yaşamış bir Pir Ana.

Er: Benlikten sıyrılmış, yaratıcıya yaklaşmış ulu kişiler. Bu kavram cinsiyetsizdir.

Eren: Benlikten sıyrılmış, yaratıcıya yaklaşmış ulu kişiler. Bu kavram cinsiyetsizdir.

Evliya: Benlikten sıyrılmış, yaratıcıya yaklaşmış ulu kişiler. Bu kavram cinsiyetsizdir.

Fatma: İslam Peygamberi Muhammed'in kızıdır. Halife Ali ile evlidir. İslam tarihinde mücadeleleriyle anılmaktadır. Diğer yandan Anadolu ve Mezopotamya'daki eski inançlardan kalan Ana Tanrıça kavramı ile özdeşleştirilmektedir. Alevi toplumu, Fatma'nın bir nur olduğunu düşünür ve insanların batını anlamda o nurdan geldiğini benimser.

Görgü Cemi: Taliplerin Pirleri ile senede bir kere gerçekleştirdikleri sorgu erkanı. Taliplerin yaptıkları hatalara karşı sorgulandığı, Pir ve halkın ortak rızalığının alındığı, inanca sözün tazelenildiği cem ayinleridir.

Gözcü: Cem ibadeti esnasında oniki hizmetten biridir, ortamda düzeni sağlar, gerektiğinde halkı uyarır.

Gulbang: Yakarış, dua.

Hacı Bektaş Veli: Bektaşî inancının felsefi kurucusu, 1210-1271 yıllarında yaşadığı iddia edilir.

Hakk: Yaratıcı.

Hakka Yürümek: Alevi dilinde "ölmek", yaratıcıya kavuşmak.

Hakkullah: Pirlere halk tarafından yapılan maddi yardım.

Hakk-Muhammed-Ali: Alevilerin bir parçası olduklarına inandıkları yaratıcıyı, peygamberlerini ve vasisi olduğuna inandıkları rehberini birlemek için yaptıkları kullanım.

Hasan: Fatma ile Ali'nin oğlu.

Hızır: Alevilerin kendilerinin kurtarıcısı olduğuna inandıkları ulu evliya. Her zaman insan olarak algılanmaz.

Hüseyin: Fatma ile Ali'nin oğlu. Kerbela'da direnerek öldürülmüştür.

İkrar: Alevi tarikatine girerken verilen söz, itikat.

Jare: Ziyaretin Kürtçesi. Erenlerin türbelerinin olduğu veya hikayesi olan mekanlar, taşlar ağaçlar, sular. Aleviler buralarda dua eder, mum yakar, lokma dağıtırlar.

Kadıncık Ana: Hacı Bektaş Veli'nin yoldaşı, Bektaşî Tarikati'nin kurucusu,

Bacıyan-ı Rum Teşkilatının lideri, inanç önderi.

Kerbela: Irak'ta bir şehir. Hüseyin'in öldürüldüğü yer.

Kırklar: Alevi anlatısında Muhammed Peygamberin uğradığı mecliste var olan ulu evliyalar. 23 erkek ve 17 kadından oluşurlar.

Kırklar Meclisi: Kırkların bulunduğu meclis, cem yeri.

Kızılbaş: Kerbela’da Hüseyin’in mazlum duruşunu benimseyen ve o günden beri egemenlere başkaldıran. Alevilerin 1900’lerden önce tanımlanış biçimi.

Kömbe: Bir arzu için yapılıp dağıtılan yöresel börek çeşidi.

Kurbancı: Oniki Hizmetten biri, İbrahim Peygamberi temsil eder. Cem ibadeti için kurbanı kesen kişidir.

Lokma: Bir arzu için yapılıp dağıtılan herhangi bir yemek çeşidi.

Mezhep: İnançların içerisindeki yorum farklarına verilen ad. Aleviler için “gidilen yol”.

Muhabbet: Yaratıcıya inanç yolunda gönül bağlılığı.

Muhammed: İslam Peygamberi

Musahip: Alevi inancın tarikate girecek 2 evli çiftin birbirlerine kardeş olması.

Mürşid: Rehber. İnanç yolunda insanları doğru yola yönlendiren.

Ocak: Ev. Ehlibeyt soyu, Pir’in bağlı olduğu aile soyu.

Oniki Hizmet: Cem ibadetleri esnasında verilen görevlerin genel adı.

Oniki İmam Orucu: Alevilerin her sene Muharrem ayında 12 gün boyunca Ehlibeyti anarak tuttıkları yas orucu.

Ozan: Alevi inancının sözlü aktarıcısı, şair.

Pir: İnanç önderi; Alevilikte Ana ve Dede.

Piri Piran: Pirlerin Piri.

Post: Pir makamını, Hüseyin makamını sembolize eden, Pirlerin oturabildiği tüylü kumaş/ deri.

Postnişin: Dergahlarda en üst konumdaki inanç önderi.

Semah: Alevi ibadeti esnasında yapılan kutsal dans.

Seyit Rıza: 1938’de Dersim’de idam edilmek istenen, kendi idamını kendisi gerçekleştiren bölge Piri, ağası.

Sır: İnsanların bilmediği yaratıcı gerçekliği

Sır Olmak: Ölmek veya gizemi çözülememek. Alevi anlatılarında pek çok evliya “sır olmuştur”, kaybolmuştur.

Sultan Ana: Cem tutan bir kadın Pir.

Sultan Nevruz Cemi: Fatma ile Ali'nin evlendiği, Ali'nin doğum günü olan Nevruz günü 21 Mart'ta yapılan Cem ibadetidir.

Şah: En iyisi. Alevilerin Ali'yi söyleyiş biçimlerinden biri.

Şahkulu Sultan Dergahı: İstanbul Kadıköy'de bulunan bir dergah.

Taçlı Hatun: Tahtacı ve Çepni Alevilerde Pir Ana

Tahtacı: Anadolu'daki Türkmen Alevi topluluklarından biri.

Talip: Alevi inancına girmek isteyen kimse.

Tarikat: Kişinin yaratıcı yolunda giderken seçtiği, bir kurucusu ve disiplini olan yol.

Üçleme: Tanrı-doğa-insan veya Hakk-Muhammed-Ali

Yol: Alevilik, tarikat.

Zeynep: Kerbela'da yaşananları gittiği her yerde anlatarak bugüne ulaşmasını sağlayan kadın; Fatma ile Ali'nin kızı.

Ziyaret: Erenlerin türbelerinin olduğu veya hikayesi olan mekanlar, taşlar ağaçlar, sular. Aleviler buralarda dua eder, mum yakar, lokma dağıtırlar.

Özet

Bu çalışmanın amacı, Aleviliğin yüzyıllardır ağırlıklı olarak sözlü kültür ile yaşandığı Türkiye’de doğmuş, bir süre yaşadktan sonra çeşitli sebeplerle Londra’ya göç etmiş Alevi kadınların farklı zaman dilimlerinde ve mekânlarda Alevilik pratiklerini ve bu pratiklerdeki cinsiyet eşitliğine dair söylemlerini tartışmaktadır. Katılımcı gözlemci olarak 2017 yılında Londra’da İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde aktif katılım sağlayan 23 kadınla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Kadınların Türkiye’de yaşadığı yıllardaki Alevilik pratiklerini nasıl hatırladıkları, kendilerini farklı bir mekânda Alevi inancı ile nasıl ilişkilendirdikleri ve Alevilik pratikleri içerisinde kadın erkek eşitliğini ve kültürel değişimi nasıl yorumladıklarına cevap aranmıştır. Anadolu’dan Londra’ya göç eden Alevileri bu göçe yönlendiren hâdiseler sorgulanmış ve göç süreçleri ve kadınların inançsal pratikleri arasında ilişkilere bakılmıştır. Kadınların Anadolu’dayken gördükleri Cem ibadeti ile Londra’da gördükleri Cem erkânı, Türkiye’deyken inanca bakışları, Türkiye’deki Alevilere yaklaşımları, Londra’da Cemevi’ne neden gittikleri, Alevilik içerisinde kadın erkek eşitliğine dair yorumları ve bunu pratik edip etmedikleri sorgulanmış; eşitlik bağlamında Analık, kadın başkan, Can olma hali gibi pratiklerini nasıl değerlendirdikleri tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Alevilik, Alevi kadın, göç, Londra, etnografi*

Abstract

This research addresses the discourses of Alevi women, who were born in Turkey and migrated to London later in their lives for various reasons, on the practices of Alevi religion, and the gender equality within these practices. The discussion draws from the participatory observation and in depth interviews with 23 women who regularly attended Alevi Cultural Center and Cemevi in London in 2017. The remembrance of Alevi women of the Alevi practices while they were in Turkey, how they related themselves to the Alevi beliefs in London, and how they interpreted the gender equality within the Alevi practices and rituals were addressed in the discussion. The reasons behind the migration to London and the relationship between the process of migration and women's religious practices were also questioned. Women were asked about the differences between the "Cem" practices in Anatolia and London, their reasons for attending Cemevi in London, their thoughts and experiences on gender equality in Alevism. A discussion about how women interpret and experience the practices of "analık", "woman president", "can olma hali" (being all together without any id) was also included.

Key words: Alevism, Alevi women, migration, London, ethnography

Giriş

Göç ve kimlik çalışmalarına feminist bir perspektif ile bakmak büyük bir önem taşır. Göçün kadınlar üzerindeki etkisi ile erkekler arasındaki etkisi farklıdır. Göç öncesi süreç, göç süreci ve göçten sonraki aşamalarda kadınların sosyal yaşamlarındaki rollerde değişimler, toplumsal roller bağlamında aile konumu, inanç ve dini pratikler ile kurdukları ilişki, iş hayatı ve dahi eğitim alanı çerçevesinde kadının durumunun incelenmesi toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi bağlamında bir değerlendirmeyi önemli kılar. Emeği gibi kendisi de görünmez olan kadın konusunu merkeze alan ve bu görünmez olanı görünür kılmaya çalışan araştırmacılar ile aynı noktadayım. Göç süreçlerinin inancın pratikleri ve yorumlanma biçimleri ile ilişkisini özellikle kadınlar bağlamında merak ettiğim için bu çalışmada Alevilikte kadın ve göç konusuna beraber eğilmeyi hedefledim.

Günümüzde Anadolu, Mezopotamya ve Balkanlar olarak bilinen coğrafyalarda geçmişten bugüne kadar varlığını sürdürmekte olan kadim inançlar bulunmaktadır. Bu inançların mensupları gibi inançlar da birbirleri ile temas halinde olmuş, dolayısıyla bu temaslar belli etkileşimlere, şekillenmelere ve yeni inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur.(Olgunlu, 2013)Özellikle Anadolu coğrafyası inançsal açıdan zengin bir kaynaktır. Çok Tanrılı dinler, tek Tanrılı dinler, çeşitli inanç akımlarının beslendiği bu coğrafyada günümüzde dâhi tanımlanma süreci tamamlanmamış bir inanç vardır: Alevilik. (Ocak, 2015) Alevilik inancı, gerek Aleviler, gerek diğer inanç toplulukları tarafından hâlâ bir tartışma konusudur ve hâlâ tanımlanma sürecinde olduğu düşünülür. Alevilerin kendilerini ifade etme girişimleri mevcuttur; lâkin Alevilik “tanınmayan” bir inanç olması dolayısıyla bu inancın mensupları “kendilerini kabul ettirme” gayretine de girişmişlerdir. Dolayısıyla inancın “özünü” koruma ve inancı kabul gören bir şekle sokma çabası bir arada düşünüldüğünde “doğru-yanlış iddiası” atmadan Alevilik için “tanımlanma sürecinde” diyebiliriz. Bunun pek çok sebebi olmakla birlikte en görünen nedeni Aleviliğin yazılı kaynaklardan daha çok sözlü

kültür ve Alevi ozanlarının deyişleri ile bugünlere ulaşmasıdır. Alevilik inancına dair sınırlı olsa da yazılı kaynaklar bulunmaktadır; ancak inanç aktarımında sözlü kültürün ağır bastığı söylenebilir. Aleviliğin İslâm içinde veya dışında oluşu da bu tartışmaların temel noktalarındandır; çünkü toplumun oluştuğu ve “Alevi” adını aldığı hâdise Kerbelâ’dır. Peygamber Muhammed’in ailesinin öldürülmesi ve buradan çıkan İslâm dini mezhep ayrılıklarının Anadolu coğrafyasına yansması Alevilerin İslâm ile bağlantısının temeline oturur. (Bütün, 2013)

Aleviliği İslam içerisinde tanımlayan bir zümre olduğu gibi, İslam inancının Aleviliğe bir “zorunluluk” ile girdiğini de iddia edenler vardır. Öncelikle Alevilik inancının “Gerçek İslam” veya “İslam’ın özü” olarak tanımlanmasındaki temel sebep, Ehl-i Beyt’in, dolayısıyla Muhammed Peygamber’den geldiğine inanılan soya bağlılık, Ali taraftarlığıdır. İnançsal pratiklerin ve inanç felsefesinin “Hakk-Muhammed-Ali” birleşmesi üzerine kurulması, İslam’ın temel şartlarının batını yönden değerlendirilmesi ile İslam inancı Aleviliğin özü olarak kabul edilmiştir. Diğer bir düşünceye göre ise “Ali’siz Alevilik” denilen, Alevilik inancının İslam’a coğrafi ve politik zorunluluklardan ötürü yakınlaştırılmasını anlatmaktadır. Ali’nin tarih sahnesindeki mazlum ve haklı duruşu ile Anadolu’daki kadim halkları, kendi inanç pratikleri ile Ali’nin duruşunu birleştirmiştir; dolayısıyla onların “Ali’si” İslam tarihindeki “Ali” değildir. Mitolojik bir karakter olarak benimsenmiştir.(İrat, 2012) İslam içi - İslam dışı tartışması günümüzde sürmekte ve yorumların ortak bir noktada buluşamaması nedeniyle kesin bir tanım konamamaktadır.

Aleviliğin tanımlanma sürecinin bazı noktalarda asimilasyona açık kapı bırakması söz konusudur. “İslamlaşma” veya “İslamsızlaşma” dışında en bariz örneğini Alevi kadınlar üzerinde görebiliriz. Sözlü kültür ile süre gelen bu inancı, diğer inançlardan ayıran temel nokta kadın erkek eşitliği olarak değerlendirilmiş; Alevi inancında kadınlar ve erkeklerin beraber ibadet etmesi cinsiyetsizleştirme olarak yorumlanmıştır. (Akkaya, 2015).Örneğin, herkesin “Can” olarak

nitelendirildiği ibadet halinde, kadın erkek, zengin fakir, güçlü zayıf olmadığı, dolayısı ile de Alevi inancında kadınlar ikincil bir konuma sahip olmadıkları, kadın ile erkeğin statüsünün aynı olduğu düşünülmüştür. (Doğan B. , 2016)

Türkiye halklarından biri olan Alevilerin Alevilik pratikleri doğal olarak Türkiye'deki ataerkil yapılanma ve siyasal yapı ile ilişkili olarak biçimlenmiştir. Cumhuriyet tarihinin çeşitli dönemlerinde Aleviler başka ülkelere göç etmiştir ve bu ülkelerden biri de İngiltere'dir. Aleviler maruz kaldıkları baskılar, saldırılar ve katliamlar sonrasında pek çok ülkeye göç etmişlerdir ve yerleştikleri yeni ülkelerde Türkiye ile paralel olarak örgütlenmişlerdir. İngiltere'deki Alevi kadınların Alevilik pratiklerini gözlemleyerek ve görüşmeler yaparak kadınların göç deneyimleri ile birlikte Türkiye'deki Alevilik pratiklerini nasıl hatırladıklarını, Alevilik pratikleri dahilinde kadın ve erkek eşitliğini nasıl yaşadıklarını ve yorumladıklarını ve pratikler ile kendilerini nasıl ilişkilendirdikleri ve nasıl tanımladıklarını anlamaya çalıştım.

Alevi inancına ve kültürüne mensup bir genç kadın olarak 2014 yılına kadar Alevilik tanımadığım ancak kimliğine ait olduğum bir inançtı. Alevi olmak, benim için belli derecede muhalif olmayı gerektiren, mevcut ve legal olandan “farklı” olan bir kimliği temsil ediyordu; ancak bunun inançsal boyutu, tarihi ile alakalı bilgi sahibi değildim. 2014 yılının son aylarından itibaren düzenli olarak İstanbul Zeytinburnu'nda bir Alevi-Bektaşî dergâhı olan Erikli Baba Kültür Derneği Cemevi'nde yapmış olduğum inançsal ve kültürel çalışmaların kazandırmış olduğu farkındalık ile Alevi kadınların inanç içerisindeki konumlanışına ilgi duydum. Artık Aleviliğe dair bakışım tamamen değişmiş, bunun yaşaması ve uygulanması zor olan bir inanç, sadece “hoşgörü” ile sınırlandırılmayacak kadar evrensel değerleri olan bir felsefe olduğunu gördüm. Tarihsel geçmişi ve anlatıları içerisinde kadının özgün yerine ilişkin söylemler ilgimi çekmişti. Bu bağlamda çalıştığım Dergâhta kadınlar ile ilgili etkinlikler düzenleyerek gerek birebir gerek toplu olarak kadınların inancı yorumlayışı ve bu inanç içerisindeki eşitlik tanımlarını araştırdım. Bu süreçte Alevi kadın konusuna

dikkat çeken bir oluşum olan 17+ Alevi Kadınlar ile tanıştım. Bu alanda araştırma yapan, üreten bir grup kadından oluşan oluşuma dâhil olup çalışmalarına katıldım. Bu gruba katılmamda araştırmacı yazar Gülfer Akkaya'nın etkisi oldukça büyük oldu; zira onun fikirlerinden, kitaplarından etkilendim. Bir tarafta kadın erkek eşitliğini merkeze alan Alevilik pratikleri üzerine okurken diğer tarafta Alevi kurumlarındaki kadınların ikincil plana atıldığını görmek bana farklı bir perspektif kazandırdı. Bu perspektifi bana kazandıran 17+ Alevi Kadınlar oluşumu oldu. Alevi kurumları kadını karar alma süreçlerinden men eden toplumsal rolleri bağlamında çalışma alanlarında kısıtlayan yerlerdi. Alevi kadınlarla alakalı çalışmalarımı sürdürürken aynı zamanda Alevi toplumunun her dönem göç etmek zorunda kaldığını da göz ardı edemezdim. Göç süreçlerinin inancın uygulanma ve tanımlanma biçimlerindeki, toplumda ve özellikle kadının üzerindeki etkisini merak ettiğim için Alevilikte kadın ve göç konusuna beraber eğilmeyi hedefledim.

Etnografik bir yöntemle Londra'daki Alevi kurumlarına aktif katılım sağlayan kadınların Alevilik pratiklerini ve bu pratiklerdeki kadın erkek eşitliğine ilişkin düşüncelerini anlamaya çalıştım. 2016 yılının Ekim-Kasım aylarında yaptığım ön araştırmayı takiben Ocak ve Mayıs 2017 ayları arasında İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde saha araştırması gerçekleştirdim. Londra'da yalnız bir tane olan Cemevi'ne sıkça gelen kadınların bir kısmı ile Dersim Derneği'nde görüşmeler yaptım. Türkiye'den Londra'ya göç eden Alevi kadınların kendilerini Alevi inancı, kimliği ve pratikleri ile nasıl ilişkilendirdikleri sorusuna cevap aradım. Araştırmamı gerek sosyal yaşamını Alevi kurumlarında sürdüren gerek inançsal pratiklerini buralarda gerçekleştiren (Cem ibadeti, Alevilik muhabbetleri) kadınlarla gerçekleştirdim. Gözlem ve derinlemesine görüşmeler ile Alevilik inancının kadınlar açısından geçmişini ve bugününü, Alevilik pratiklerini, bu pratiklerde kadın ve erkek eşitliğine ilişkin düşüncelerini, Alevi kurumlarda kadınların durumuna ilişkin görüşlerini olduğu kadar Türkiye'den göç etme nedenlerini de anlamaya çalıştım. Londra'yı tercih etme sebebim; burada var olan Alevi toplumunun göçlerden sonra hızlıca örgütlenmesi

ve güçlü bir yapıya sahip olmaları, daha önce incelenmemiş olmaları ve bu bağlamda özellikle Alevi kadın çalışmaları açısından değerli bulmamdır.

Hem Türkiye’de hem de tez için Londra’da yaptığım görüşmelerde “içeriden” biri olmanın belli avantajları oldu. Bu avantajların başında kapalı toplum özelliğine sahip Aleviler tarafından benimsenip diyalog kurmanın kolaylaşması geliyor. Alevi inancına mensup biri olmam, karşı taraf için bir güven altyapısı oluşturdu. Bu bağlamda bilgiye erişim için gittiğim Alevi kurumlarından destek aldım. Alevi genç bir kadının bu konuda araştırma yapıyor olması yöneticiler tarafından önemsendi ve ulaşmak istediğim kaynaklar temin edildi. İçeriden olmanın diğer bir avantajı ise lûgata hâkimiyetti. Alevi toplumunun inanç pratikleri ve edebiyatı bağlamında kendine has bir dil yapısı, deyimleri, kavramları bulunmaktadır. Bu sebeple yapılan görüşmelerde kullanılan dilde günlük Türkçe kullanımına göre farklılık vardır. Bu dile hâkimiyetim sebebiyle görüşmelerde zorluk çekmediğim gibi görüşmecilerde kendilerini farklı bir dil ile ifade etmek zorunda kalmadılar.

Maraş Katliamı ile Londra’ya 80’li ve 90’lı yıllarda yoğun bir göç olmuştur. Görüşmelerden ortaya çıkan sonuç şudur ki, Maraş haricindeki bölgelerde Alevi toplumu Türkiye’de inancını yaşamakta zorluk çekmekteydi. Dolayısıyla İngiltere’ye göç hâdisesi belirtilen yıllarda vuku buldu. İltica, evlilik ve Ankara Antlaşması ile Londra’ya göç eden Türkiye toplumu burada örgütlenme ihtiyacı hissetmişti. Bu durum Londra’ya göç eden Alevi kadınların Alevilik inancına ilişkin toplumsal cinsiyet, göç ve din ilişkisini anlamak açısından önem taşır. Bu noktada Anadolu’da ve Londra’da belli Alevi pratiklerini ve eşitliğe ilişkin görüşlerini anlamak ve göç unsurları ile adaptasyon sürecini incelemek kadın, kimlik ve göç ilişkisini anlamak bağlamında katkı sağlayacaktır. Alevi kadın çalışmalarının azlığı da göz önünde bulundurulduğunda bu noktalarda eksikleri kapatmaya yönelik bir çabam da vardır.

Araştırmada Anadolu'dan Londra'ya göç eden Alevileri bu göçe yönlendiren hâdiseler sorgulanmış ve göçmen olarak kadınlar üzerinde inanç pratiklerine bakılmıştır. Ayrıca Londra'da Alevi toplumunun örgütlenme ihtiyacı ve şekli, inancın sürdürülebilir durumda oluşu ve toplumun günümüzdeki durumu kadınlar özelinde incelenmiştir. Kadınların Anadolu'dayken gördükleri Cem ibadeti ile Londra'da gördükleri Cem erkânı, Türkiye'deyken inanca bakışları, Türkiye'deki Alevilere yaklaşımları, Londra'da Cemevi'ne neden gittikleri, Alevilik içerisinde kadın erkek eşitliğine yorumları ve bunu pratik edip etmedikleri sorgulanmış; eşitlik bağlamında Analık, kadın başkan, Can olma hali gibi pratiklerin yorumlanma biçimleri tartışılmıştır. Pratik bağlamında kadınların inancı sürdürücü role sahip oldukları ziyaret/ jare kültürü ile anadil durumu tartışılmıştır.

Alevi kadın çalışmaları kapsamında Türkiye'de araştırmacı yazar Gülfer Akkaya'yı ayrıca ele almak gerektiğini düşünüyorum; zira Akkaya, Alevilik inancında kadın erkek eşitliğinin temellerini, tarihsel kökenlerini incelerken eril olmayan, kadın bakış açılı yöntemler izlemektedir. Akkaya'nın Alevi kadın çalışmaları bağlamında yaptığı çalışmalar bu tezin kuramsal çerçevesini ve yaklaşımını tanımlamıştır. Akkaya'nın 2015 yılında yayınlanan, Türkiye'nin farklı bölgelerinde farklı statülerdeki Alevi kadınlarıyla bir araya gelerek yapmış olduğu araştırması, *Sır İçinde Sır Olanlar Alevi Kadınlar*, Alevi kadınının toplumdaki yerini anlamak açısından benim için önemli bir kaynak oluşturdu. Akkaya, bu araştırma ile ilgili şunları söylemektedir:

“Alevilikle ilgili yaptığım çalışmalarda, okumalar mevcut tüm kaynaklar, çalışmalar cinsiyetçiydi. Dil, üslup, yöntem, perspektif olarak tamamen erkekleri öne çıkaran, onları yüceleştiren bir yerden yazılmıştı neredeyse her şey. Kadınlar yoktu. Elinizde tuttuğunuz bu kitap, Aleviliği kadınlar gözünden anlatmayı hedefliyor: Ve Alevi kadınları görünür kılıyor. Bu açıdan belki de bir ilk olması, benim için bu araştırmayı ayrıca önemli yapıyor.”
(Akkaya 2015, 10)

Akkaya, Alevi-Bektaşî öğretisinde kadın ve erkeğin eşit statüde olduğunu Kırklar Meclisi'ndeki kadın erkek varlığından, Can olma hadisesinden ve Analık

makamının varlığından referansla savunuyor. Ayrıca araştırmacı Alevi-Bektaşı öğretisinde kadına yönelik şiddeti teşvik edici bir söylem olmadığını, aksine kadınların eşlerini Cem törenleri öncesinde meydana çıkıp şikâyet edebildiklerini belirtiyor. Alevi toplumunda hiç konuşulmayan “aile içi şiddet” konusuna değinmesi önem arz etmektedir. Bunun yanında Alevi-Bektaşı öğretisinde kadın bedenine herhangi bir müdahale olmadığını da öğretilerdeki esasın nefse hakim olma zorunluluğu ile destekliyor. Kadın, kendisini bir şeylerden sakınmak zorunda değil, aksine erkek de kadın da nefesine hâkim olmak zorundadır. Pratiklerinin uygulanma aşamasında temel felsefesinden uzaklaşıldığını söyleyen Akkaya, Alevilik inancının hikâyelerinin, söylentilerinin, ziyaretlerinin kadınlara ait olanlarının erilleştirildiğini de belirtiyor.

Akkaya'nın Aleviliği kadınların ağzından dinletmeye yönelik yaptığı bu araştırma kapsamında farklı etnik kökenlerden, farklı siyasi görüşlerden, farklı kültürlerden, farklı ekonomik düzeylerden ve farklı eğitim seviyelerinden kadınların hepsi Alevi-Bektaşı öğretisinde kadın ve erkeğin eşit olduğuna inandıklarını söylemektedirler. Neredeyse aynı örnekler üzerinden giden bu kadınların hemen hepsi, inancın yaşamsal pratikte çeşitli nedenlerle karşılık bulmadığını belirtirler. Akademik alanda Alevi kadınları üzerinde duran çalışmaların azlığı ve Alevi kadın akademisyenlerin de sayıca az oluşu da beni bu çalışmaya yönlendiren temel sebeplerden oldu.

Akkaya'nın Alevi kadın çalışması bağlamında yaptığı, *Yol Kadındır* çalışması ise daha geçmişe giderek ana Tanrıçaları, Anadolu ve Mezopotamya'daki anaerkil inançları ve bu bağlamda Aleviliğin doğuşunu incelemiştir. İnançların anaerkil yapısının tarih içerisinde erkekleştirildiğini savunan ve bunu anlatan yazar, ana Tanrıçaların yerini Alevilik inancındaki Pir Ana'ya aktardığı iddiasındadır. Bu bağlamda tarihsel olarak önemli karakterleri ve Aleviliğin yazılı kaynakları incelenmiştir. Kırklar Meclisi, Pir Ana, Alevi hukuku ve musahiplik bu bağlamda yeniden incelenmiş ve anlatılmıştır. Alevilik inancına dair yazılı kaynakların çoğunlukla erkek egemen zihniyete ve dile hâkim olması

Akkaya gibi benim de sunduğum bir iddiadır. Araştırmam dolayısıyla yaptığım pek çok okuma, Aleviliğin temel kaynakları olarak adlandırılan kitaplar, Pir Dedelerin yazdığı kitaplar, erkek araştırmacılar ve dahi kadın araştırmacılar eril bir dil kullanmış, bununla birlikte toplumsal rolleri benimsemişlerdi. Alevilik inancını yalnız Dedeler üzerinden anlatan ve inanç pratiklerini de erkekleştiren bu yazılı kaynakların içerisinde Akkaya'nın çalışmaları benim için yol gösterici olmuştur.

Alevi gruplar içerisinde kadın meselesine hassasiyetin 2000'li yıllarda oluşmaya başladığını, kadın zakirlerin, Pir Anaların bilinçlenme ve örgütlenme dönemine girdiğini söylemek ve akademik çalışmaların da buna paralel olarak arttığını görmek tesadüf değildir. Dolayısıyla Türkiye'deki gibi Londra'da da kadın örgütlülüğünün durumunu, kadın eşitliğinin pratiğini, göç süreçlerinin toplumsal cinsiyet rollerine etkisini incelerken bu araştırmalar ile temas halinde buldum. Türkiye'de Alevi kurumlarında ve cemevlerinde kadınların genellikle mutfak, sekreterlik, kadın kolları bağlamında iş yaptıkları, karar alma süreçlerinde ise elle tutulur bir mevcudiyetlerinin olmadığı gördüm. Kadınların yönetim süreçlerine katılımlarını değerlendirmek üzere çatı örgütlenmeleri olarak tanımlayabileceğimiz Alevi Bektaşî Federasyonu, Alevi Dernekleri Federasyonu, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ve Pir Sultan Abdal Kültür Derneklerinin 2016-2017 yönetim kurumları inceledim.

Araştırmanın birinci bölümünde göç, kimlik ve kadın kavramlarına ve bununla bağlantılı olarak Alevi kadın çalışmalarına baktım. Göçün toplumsal cinsiyet rollerine etkisi, yapılan çalışmalar ve Alevilik inancı üzerinde kadın çalışmalarını inceledim. İkinci bölümde ise saha çalışmamı yaptığım Londra'da Alevi toplumunun durumuna, örgütlenişine baktım ve daha genel bir çerçeve ile Avrupa'daki Alevilerde de kadınların kurumlardaki durumunu araştırdım. Üçüncü bölümde yapılan görüşmeler sonucunda elde ettiğim verileri ortaya başlıklar altında koydum. Bu görüşmeler üzerinden kadınların Alevi inanç ve pratiklerine dair söylemlerini ve bu pratikler içerisinde kadın erkek eşitliğini nasıl yorumladıklarını tartıştım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Göç, Kadın ve Kimlik

Londra'daki Alevi kadınlar üzerine yaptığım araştırma kavramsal olarak “göç, kadın ve kimlik” arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Anadolu'dan Londra'ya göç, kadın olarak bir inancın içinde olmak ve Alevi kimliğini ile kurulan ilişki bağlamında bu bölümde bu kavramlara odaklanan araştırmaları inceledim. Göç konusu oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır, elbette kadın ve kimlik de öyle; lâkin bu üç kavramın bir arada bulunduğu araştırmalar sınırlıdır. Araştırmalarda genelde göç ve kimlik kavramları birbirleri ile ilişkili olarak ele alınmış, bir yerden bir yere göç edildiğinde topluluğun kimlik üzerinden yaşadığı değişim incelenmeye değer görülmüştür. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet boyutunu ele alan araştırmalar sınırlı kalmıştır.

Göç ve kimlik çalışmalarına feminist bir perspektif ile bakmak büyük bir önem taşır. Göçün kadınlar üzerindeki etkisi ile erkekler arasındaki etkisi farklıdır. Göç öncesi süreç, göç süreci ve göçten sonraki aşamalarda kadınların sosyal yaşamlarındaki rollerde değişimler, toplumsal roller bağlamında aile konumu, iş hayatı ve dahi eğitim alanı çerçevesinde kadının durumunun incelenmesi önem taşımaktadır. Emeği gibi kendisi de görünmez kılınan kadın konusunu merkeze alan ve bu görünmezi görünür kılmaya çalışan araştırmacılar ile aynı noktadayım.

1.1.Göç ve Toplumsal Cinsiyet

Göç etmek, bu sürecin içerisinde olmak belirttiğim gibi kadınlar ve erkekler üzerinde farklı etkilere sebep olur. Kadının cinsel kimliği nedeni ile ayrıldığı yer ile yeni yerleştiği yerin kültürel yapısı kadın üzerinde etkisini gösterecektir. Bu iddia dahilinde göçün kadınlar için saptanan toplumsal cinsiyet

rollerine bakılmalıdır. Dolayısıyla aşağıdaki araştırmalar; kadın, göç ve toplumsal cinsiyete dair tartışmalar geliştirmişlerdir.

Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı adlı çalışmasında Emel Coşkun (2005); göç teorilerini toplumsal cinsiyet perspektifi ile sorgulamış, göç mevzusunda kadınların görünürlüğünün ihmal edildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda göç eden kadınların göç ettikleri ülkelerde iş gücüne katılımlarının önemslenmediğini vurgulayarak bu noktalar üzerinde durmuştur. Coşkun, göç ve/veya göçmenlerle alakalı araştırmaların kadınları toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gördüklerini belirtmiş; aile içinde ve bağımlı şekilde algılandıklarını anlatmıştır. Bunlarla birlikte feminist cenahın tavrını da ele almıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesi durumunda göç süreçlerinde bıraktığı etkileri inceleyen araştırmacı, medeni durum ve ekonomik statünün ne şekilde öne çıktığını ortaya koymuştur ve bu bağlamda göç etmeden önce, göç aşamasında ve göç sonrasındaki dönemlerde kadın ile erkeğin ayrı muameleler ile karşılaşıp, etkilenme şekillerinin farklı olduğunu belirtmiştir.(Coşkun, 2005)

Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondulu Kadınların Göç Deneyimi adlı araştırması ile Tamur (2010) İzmir Kemalpaşa'da göç etmiş topluluğa feminist bir perspektif ile yaklaşmıştır. Göç süreçlerinde kadınların yaşadıkları sorunları, savunma stratejilerini gözlemleyen Tamur, "erkek yanlı" bakış açısı ile yazılmış göç araştırmalarını eleştirmiş, kadın görünürlüğünü arttırmayı ve farklı kültürlere karşı hassas davranmayı hedeflemiştir. Göçün kadını erkeğe bağımlı, pasif kılan; toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde sınırlandıran yanlarını ortaya koymuş, aileci yaklaşımı eleştirmiş ve dolayısıyla göçün kadınlar ile erkeklere etkilerinin farkını ortaya koymuştur. Tamur kimlik kavramı üzerinde de durmuş her kadının aynı etki ile karşılaşmadığını, etkilerin milliyet ve kültür bağlamında farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Göç sürecinin kadınların sosyal çevresini kısıtladığını, mekânını sınırlandırdığını ortaya koyan Tamur'un tezi; göç, kimlik ve kadın kavramlarına değinir iken benim araştırmam

ile benzer bir perspektiftedir. “iç göç” olarak tanımlanan bir süreci inceleyen araştırmacı ile özellikle kimlik mevzusu hassasiyetine bakıldığında ortak noktalarımız göze çarpacaktır. (Tamur, 2010)

1.2. Kadın Kimliği

Göç çalışmaları gerek dinsel gerek etnik kimlikleri de ele almıştır. Göç edilen yerde yaşanması muhtemel kimlik çatışması, kültür hassasiyetleri, inançsal farklılıklar olabilmektedir. Göç eden kişinin inancını veya etnik kimliğini koruma altına almak istemesi ve bu konuda hassasiyet geliştirmesi ihtimal dahilindedir. Kimlik ve kadın çalışmaları noktasında *Farklılık, Toplumsal Cinsiyet ve Kente Göç - İkinci Kuşak Göçmen Kürt Kadınlarının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri* (2006) adlı tezinde Gültaç Mengünoğul Cumhuriyet’in ilanı sonrasında Kürt kadının “Türkleştirilmesi” ve şehirlere göçüne değinmiştir. Bu göçler ile Kürt kadını ile Türk kadını tanışmış, milliyetçilik unsurları ve “ötekilik” ortaya çıkmıştır. İkinci kuşak göçmen Kürt kadınının kimlik ve cinsiyet deneyimlerini inceleyen bu araştırmanın amacı; kadınların kadın kimlikleri dolayısıyla ötekileştirildiğini; lâkin bu ötekileşmenin ırk ve kültüre göre farklı olduğunu göstermektir. Bahsedilen “farklı kadın” deneyimleri bağlamında araştırmacı Kürt kadınlar ile siyah kadınlar arasında bazı ortak noktalar edinmiştir. Kimlik kavramının üzerine yoğunlaşan bu çalışmada Cumhuriyet’in Türkleştirme politikası bağlamında Mengünoğul’un değindiği bir nokta kendi çalışmamda da mevcuttur; kadının aktarıcı rolü. Kadının dini, kültürü aktarıcı rolünün varlığı dolayısıyla dili önemlidir ve bu sebeple Cumhuriyet Dönemi’nde özellikle Kürt kadınların Türkçe konuşması kıymet arz etmiştir. Bu noktada göç ile milliyetçiliğin paralelliğine de değinen araştırmacı, Kürt kadının üzerindeki temsil yüküne dikkat çekmiştir. Kürt kadınının konuşması, giyimi, “ıffeti” önemlidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olması ile göçün erkekler ve kadınlar üzerindeki etkileri oldukça farklıdır demek mümkün. Göç, kimlik ve kadın bağlamında Kürt kadınlarının kendilerini “öteki” hissettikleri yerler üzerinde

duran araştırmacı, şu başlıkları atmıştır: okul, işyeri, apartman, sokak. Bahsedilen tüm mekânlar Kürt kadınının Türkler ile temas ettiği yerlerdir ve dolayısıyla Kürt kadınının sırtındaki temsil yükünün körüklendiği yerlerdir.(Mengnoğl, 2006) Mengnoğl'un tezi, gç süreçleri ve sonrası ile bağlantılı öteki olmak, kimliğin korunması, geleneksel-modern çatışması gibi mevzularda somut örnekler üzerinden giderken kadının kadın ile öteki olması üzerinde durmuştur. Dolayısıyla bu araştırmada kadınların gçten etkilenmesinden daha çok farklı bir etnik gruptan olan kadınların, egemen etnik gruptaki kadınlar içerisinde ötekileştirilmesini okuyoruz.

Etnik Farklılık, Kendini Anlamlandırma ve Gç: Denizli'ye Doğudan Göç Eden Kadın ile Batı'dan Göç Eden Kadının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri adlı tezinde Evin Arslan (2012), gç sürecinde doğudan ve batıdan Denizli'ye göç eden kadınlara odaklanmıştır. Bu noktayı açmak gerekirse, Denizli'ye göç eden Kürt ve Türk kadınların kendilerini var etme çabası ve kimliğini yaşayışına bakmıştır. Diğer araştırmalarda olduğu gibi Arslan'ın da iddiası kadınların maruz kaldıkları cinsiyetçilik ırklar/ kültürler bağlamında daha farklı etkiler göstermektedir. Türk kadını ile Kürt kadınının maruz kaldığı cinsiyetçilik aynı olmayacaktır ki bu araştırmanın ortaya çıkardığı nokta da budur. Onların "tekilik" algılarını inceleyen araştırmacı, diğer araştırmalardan farklı bir noktaya değinerek ekonomik duruma da bakıyor ve farklı etnik gruplardaki kadınların temas ettiği yer olarak ekonomik statüyü ortaya koyuyor. (Arslan, 2012)

İ gç konusunda Kürtler zerine yapılan araştırmalar gibi dış gçlerde Türkiye'ye gelen Bulgar Türklerine dair araştırmalar mevcuttur. Gülcan Er Savaş (2011) 1950'den sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türkleri incelemiş, İstanbul'un İkitelli ilçesine odaklanmıştır. Tarihsel süreçler, politik gelişmeler bağlamında gç süreçlerinin nasıl olduğu, nasıl hayata geçtiği ve sonrasındaki dönemlerde yaşananlar irdelenmiştir. Araştırma Bulgaristan'da Türklerle karşı yapılan "zulümler" ve "asimilasyon" politikalarına incelemiş, bunların sonuçlarını anlatılmayı hedeflemiştir. Türkiye'ye göç sonrasında Türklerin Bulgaristan ile

bağlarının durumu, kapalı toplum özelliğini sergileyiş biçimleri, kuşak farklılıkları ve ülke karşılaştırmaları bağlamında “aidiyet” hissi tartışılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kıymetli gördüğüm bu çalışma kimlik ve göç kavramlarını toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirmemiştir. Başka bir Bulgaristan göç araştırması *Türkiye’ye Göç Eden Bulgaristan Türkü Kadınların Göç Hikâyeleri (2013)* adlı tezi ile M. Nazlı Şencan’a aittir. Araştırmacı göç, kimlik ve kadın kimliklerine odaklanmıştır. Hedefinde bir “kimlik” araştırması olmadığını belirten Şencan’ın içerik bağlamında kimliğe değindiği ve bu çerçeveyi oluşturduğunu söylenebilir. Farklı dönemlerde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Türk kadınları inceleyen araştırmacı kadınların göçten nasıl etkilendiği ve bu bağlamda toplumsal roller arasındaki farkları ve benzerlikleri ele alır. Göç deneyimlerini, tarihsel ve politik bir bağlamda incelenmiş, bu süreçlerden göçmenlerin nasıl etkilendiğine bakılmıştır. Yine politik düşünceler bağlamında milli duyguların varlığı tartışılmıştır. Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan’da Türk kimlikleri ve Türkiye’de Bulgar kimliklerinin nasıl karşılık bulduğuna bakılmıştır. Göçmenlerin kendilerini Türk olarak nitelendirdikleri ve bu ekseninde Türkiye’de “Bulgar” olarak tanımlanmaktan rahatsızlık duydukları ortaya çıkmıştır. Kimlik mevzusunun iki ülkede de kendilerine belli etkileri olmuştur. (Şencan, 2013)

Simge Arıdıncı (2015), İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’den Almanya’ya misafir işçi olarak giden Türkleri incelemiş, bu göçmenlerden kadın olanların kadınlık algısına bakmıştır. Almanya’ya “öteki” olmak dolayısıyla kadınların bu süreçten nasıl etkilendiğini anlatan Arıdıncı (2015), onların bu çok kültürlü ortamdaki adaptasyonunu günlük yaşamda kimlikleri ile ilişkilendirerek irdelemiştir. Göç süreçlerinin kadınları eylemsizleştirdiği ve toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirdiği iddiası ile bakılarak 1990’a kadar kadınların iş hayatında “aile işi” edinirken daha sonrasında kadınların iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Böylece pasif rol zamanla ortadan kalkmaktadır ki araştırmacı bu göçmenleri dört nesil olarak incelemiştir. Bu dört nesil üzerinden toplumsal rollerin benimsenişindeki değişim, göç deneyimlerini kadınların nasıl aktardığına bakılmış, göçün kadınlara süreçler içerisindeki etkisi ortaya konmuştur.

Göçmenlerin Türkçe dilini muhafaza etme çabaları ve sosyal yaşam alanlarına dair tercihleri izledikleri televizyon kanallarına kadar yansımıştır. İçine kapalı toplum özelliği taşıyan Türklerin kimlik ve göç kavramları kadınlar üzerinden incelenmiştir; bu bağlamda farklı ülke ve farklı süreçler olmak üzere belirttiğim gibi benim araştırmamla temas ettiği noktalar mevcuttur. (Arıdıncı, 2015)

İç ve dış göçler olarak incelendiğinde kadın meselesine değinilme eksenini belirtilmiştir; ya hiç değinilmeyen kadın mevzusu vardır ya da feminist perspektifler ele alınan çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmada göç süreçlerine yukarıdaki araştırmalar kadar odaklanmamaktadır; bunun nedeni ise görüşmecilerin Londra'ya göç etme nedenlerini ve o dönem ve dahi sonrasında göçün kendilerinde bıraktığı etkileri anlatmak istememeleridir. Bu araştırmada göç eden kadınlara odaklanılmış; toplumsal roller sorgulanmış ve rollerin bağlamında Türkiye - Londra karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca yine kadın ekseninde kadınların kendilerini inanç içerisinde nerede gördükleri, nasıl konumlandıkları incelenmiştir. Türkiye'den kadın erkek eşitliğinin daha ileri seviyede olduğu düşünülen İngiltere ülkesine yapılan göçlerde kadınların eşitlik algısındaki değişime bakılmıştır. Kimlik ekseninde ise kimlik ile kadınlık iç içe geçmiş, Alevi kimliğinin kadın eşitliği üzerinden varlığı incelenmiştir. Teorik olarak kadın erkek eşitliğini kabul eden Alevilik inancı, göç öncesi ve göç sonrası süreçlerde bu eşitliği korumakta mıdır sorusu araştırmanın cevabı olacaktır.

1.3.Alevi Kadın Çalışmaları

Alevilik ve kadın odaklı çalışmalar 2000'li yıllarda artış göstermeye başladı. Alevi kadın hassasiyetinin bu yıllarda artış göstermesiyle araştırmaların artışı arasında bir paralellik olduğu söylenebilir.. Bunlardan bazıları Elif Ana gibi kadın evlialık makamını incelemiştir. Örneğin; Dilek Kızıldağ Soileau'nin "Elif Ana (Maraş-Pazarcık) Ziyareti Üzerine Antropolojik Bir Çözümleme" adlı araştırması üzerinde duracağım. Elif Ana, 1908-1991 yılları arasında yaşaması

dolayısıyla güncel bir karakterdir. Bu araştırma, Alevilik inancında kadın erkek eşitliğinde Pir Ana makamının kutsiyeti açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda soydan gelmeyen bir kadın evliyanın dini hiyerarşiyi ve erkek egemen zihniyeti yıkarak kendini var etme sürecini görmekteyiz. Bir diğer yandan da Elif Ana ziyareti; Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa Sultan gibi Alevilerin “Hac” niyetiyle ziyaret ettikleri merkezi türbelerden biri olmuştur. Araştırma, bu yönlerinden ötürü diğer çalışmalardan farklı bir yere konmalıdır. (Soileau, 2006)

Ali Demirci'nin “Hz. Ali – Hz. Fatıma Kızları Ve Kız Torunlarının Alevi-Bektaşî Türk Kültüründeki Yeri” adlı çalışması da yine kadın odaklı çalışmalar kapsamında incelenmiştir. Bu çalışmada Muhammed Peygamberin soyu olarak Ehl-i Beyt; Muhammed Peygamberin kızı Fatıma ile onun eşi, aynı zamanda yine Muhammed'in amcasının oğlu Ali'nin soyundan gelen kadınların hayat hikâyeleri incelenmiştir. Tez, araştırmacının bir incelemesinden ziyade taraf tutan bir tavırla yazılmış, yönlendirmeler içeren ve hatta Sünni İslam dili denilebilecek kullanımlar barındırmaktadır. Dil konusunda bir başka husus ise araştırmacının cinsiyetçi dil, söylem kullanıyor olmasıdır. İnceleme içerisinde “Ehl-i Beyt Hanımları”, “dünya adamı”, “kız almak/ kız vermek” gibi kullanımlar mevcuttur. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki incelemede kadınlara yüklenen kutsallığın temel sebebi onların erkek-kutsal bir soydan geliyor olmalarıdır. Ehl-i Beyt soyundan gelen bu kadınlar; anne, kız kardeş, namuslu ve direnen eş tanımlarıyla bahsedilmiş ve yine bu rollerle Ehl-i Beyt soyunu devam ettirdikleri için yüceltilmiştir. “*Hz. Hasan ve Hüseyin'in soyunu devam ettiren kızları ve kız sorunlarının evliliklerinde genel olarak amca çocuklarını tercih ettiklerini ya da bu yönde Ehl-i Beyt büyüklerinin tavsiyelerine uyduklarını girişteki biyografilerde belirtmiştik.*” (Demirci 2006, 87) [vurgu bana aittir] Dolayısıyla Demirci'ye ait bu araştırma her ne kadar Alevi inancında/ toplumunda kadını incelese de erkek egemen perspektife sahiptir. (Demirci, 2006)

Hülya Şenku Sağlam, Alevi-Bektaşî Kültüründe Kadın adlı tezinde, kadının konumunu geçmişten bugüne kadar geçirilen değişiklikleri

incelemektedir. Türk kültüründe kadının yeri, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası dönem, Cumhuriyet Dönemi ve günümüz bağlamında kadınların konumuna bakılmış, buradan Alevi-Bektaşî kültüründe kadının yeri ve konumu irdelenmiştir. Alevi-Bektaşî kadın halk ozanları, kadınlar tanıtılmış, ozanların şiirlerinde tasvir edilen kadınlar hakkında bilgiler de verilerek Alevi kadın statüsü derinlemesine incelenmiştir. (Sağlam, 2007)

Dedenin genellikle erkek olması, kadınların Dede olamaması Bektaşîlerin söyledikleri ile yaptıkları arasında farklılık oluşturmaktadır. Her ne kadar dedenin karısı durumundaki kadın olan ana diğer kadınlardan farklı olarak büyük saygı ve hürmet görürse de toplulukta sosyal düzenin yürütülmesi açısından en önemli pozisyonun kadınlara kapalı olması kadın-erkek eşitliği prensibine önemli bir istisna teşkil etmektedir. Bu durum kimilerine göre Alevi toplumunun erkek egemen karakterini yansıtmaktadır. Günümüzde de dedelerin otoritelerinin bir kısmını paylaşan Alevi kadınların sayısının yok denecek kadar az olması bu eleştirileri desteklemektedir. (Sağlam 2007, 102)

Bu çalışmada, kültür incelemesi ve kadın-erkek eşitliğinin irdelenmesi kayda geçmiş birçok kadın ozanının tanıtılması ve erkek ozanlardan veya evliyalardan örnek vermek yerine bu alanda yazmış kadın ozanlardan örnek verilmesi önemlidir. Ayrıca Fatıma, Zeynep, Kadıncık Ana, Hüsniye gibi Alevi-Bektaşî halkında çok büyük önem verilen kadınlara ayrı ayrı değinmiştir. (Sağlam, 2007)

Gülsüm Acar'ın *Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşîlik Açısından Bir Değerlendirme)* adlı çalışması Mevlevilik ve Bektaşîlik tarikatları olmak üzere tasavvuf kültüründe ve tarikatlarında kadına bakışı incelenmiştir. Tasavvuf ve tarikatların yapısı, tarihsel ve sosyolojik boyutlar, eğitim-öğretim ve sosyal açıdan fonksiyonu, İslam öncesi ve İslam sonrasında Müslüman toplumunda kadının yeri ve yerindeki değişiklikler ve tarikatlardaki kadın konumu, sosyo-ekonomik durumlar ve kültürel değerler

açısından incelenmiştir. Araştırmacı, İslam'da kadının yerini Kur'an-ı Kerim kitabından ayetler ile desteklemiştir. Alanımız dâhilinde Acar'ın savunduğu iddia ise İslam'ın kadınlara eşit haklar verdiği ve eşitliği iyileştirdiğidir. Bunu hadislerle de desteklemeye çalışmıştır. Sonrasında tasavvufta kadının konumunu incelemiş, mutasavvıflarda cinsiyet ayrımı olmadığını belirtmiştir ve bunu Nisa Suresi ile Meryem Surelerine bağlamıştır. Tarikatlarda kadının konumu, bölge bölge çeşitlilik göstermiş, kadın şeyhlerin varlığı üzerinde durulmuş, kadın erkek beraber zikir edilmesine verilen tepkilere değinilmiştir. (Acar, 2009)

Bektaşiliğin önderi olarak tanımlanan Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatı ve kadına bakışı incelenmiştir. Kadın ve erkeğin beraber ibadet etmesi, kadınların okuma eğilimi, dervişlik görevi yapmaları, tek eşlilik, örtünmenin olmaması gibi noktalara değinip, Bektaşilerde önemli bir konuma sahip olan Kadıncık Ana'dan, sanatsal ürünler veren İkbâl Bacı, Münire Bacı ve Zeynep Bacı'dan kısaca bahsetmiştir. Bektaşî tarikatında kadın rolü incelenirken incelenebilecek daha birçok kadın varken bu konuya derinlemesine bir yaklaşım sunulmamış olması çalışmanın toplumsal cinsiyet boyunun kuramsal anlamda zayıf kalmasına neden olmuştur. . Araştırma Alevilikte olduğu gibi Bektaşilikte de temel kavram olan "Can olma" konusunu sadece bir paragrafta ele almış, Alevi-Bektaşî öğretisinde kadın erkek eşitliğinin en somut göstergelerinden olan bu konuya kapsamlı incelememiştir. İnceleme içerisinde "insanoğlu", "bayan", "hanım" gibi kelimeler kullanan araştırmacı, "kadın, erkekle birliktedir" gibi ifadeler kullanmaktadır. Bu ifade kadını bir yere dâhil etme durumudur. Bu bağlamda Acar'ın araştırması belli erkek egemen ögeler barındırmakla birlikte kadının rolüne dairdir.

Bir diğer araştırma olan *Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergahı'ndaki Kadınların "Alevi Kadını" Algılayışı* Nazlı Gümüş tarafından Alevi kadının konumuna yönelik söylemlerin, pratikte ne oranda karşılık bulduğunu irdelemek amacıyla yazılmıştır. Bu bağlamda bu çalışma ile tarih boyunca erkek egemenliği karşısında hep ikinci planda yer alan kadınların, Alevi topluluğundaki konumlandırılması sorunsallaştırılmaktadır. Çalışma, eşitlik üzerine kurulu olan

Alevi öğretisine rağmen Alevi kadının içinde yaşadığı ataerkil düzende eşit bir konumda olmadığına işaret etmektedir. Bu araştırma, kadının konumunu anlayabilmek adına Şahkulu Sultan Dergahı'nda bir alan çalışmasıdır. Aleviliğin temel kavramları, Alevilik ve söylemlerde Alevi kadınının konumlandırılışına bakılmış ve teori incelemesinden sonra pratiğe geçmek için Şahkulu Sultan Dergahı'ndaki kadınlar incelenmiştir. Kadınların kültürel aktivitelere katılımı, evlilik, ataerkil örüntüler, şiddet, Alevilikte ve Alevilerde kadının nasıl algılandığı ve karşılaştırmalı olarak Sunni kadına bakış incelenmiştir. Nazlı Gümüş, tezin yazılma amacını şu şekilde özetlemiştir: “Alevi kadının konumuna yönelik feminist bakış açısıyla eleştirel bir yaklaşım sunmak amaçlanmıştır. Bununda nedeni; Alevi kadının konu alan çalışmaların hem az olması hem de var olan çalışmaların çoğunun Alevi kadınını erkek ile bir ve eşit gösterme çabası içerisinde olmasıdır.” İnceleme kapsamında denilebilir ki Alevi kadını, kendisi için belirlenen rollere bağlı kaldığı müddetçe iyi ve namuslu olarak algılanmaktadır; hattâ Alevi kadının değeri "toplumun namusu" olarak da tanımlanmaktadır. (Gümüş, 2011)

Bacıyan-ı Rum'a da bakarak araştırmacı şuna değinmiştir; "Er'lik" kavramı, cinsiyetsiz bir anlam taşımakla birlikte dilin üretimini erkekler yaptığı için eril bir söylemdir ve kadınlar mecburi bir vaziyet ile bu eril dili kullanmaktadırlar. Bacıyan-ı Rum gibi örgütlenmeler kadın tarihi ve Alevi-Bektaşî tarihi açısından kadının statüsünü belirleyen önemli oluşumlardır. Dergâhlarda kadınların sanatçı, şair, ressam olarak eğitim aldıklarını öğrenirken yine Hacı Bektaş-ı Veli ölünce posta Kadıncık Ana'nın oturduğunu, bu bağlamda aslında söylem ve pratikte o dönemde kadın erkek eşitliğinin uyduğunu görebiliyoruz. Bu araştırmanın en önemli verisi ise bir Alevi inanç merkezinde hizmet eden gören kadınların inanç içerisinde kendilerini nasıl tanımladıkları, sosyal statüleri, eğitim durumları ve teori pratik gerçekliğidir. “Kadınların eşitlikten ne anladığı” oldukça önemlidir. Nesnel bir dille verileri aktaran Gümüş sayesinde bu araştırma ile görünen şu ki Alevi kadınlar Alevi kimlikleri ile kadın kimlikleri arasında çatışma yaşamaktalar. Zira bunun en somut kanıtı “Alevi

kadını eşit midir?” sorusuna %55’in evet, %40’ın hayır demesidir (Gümüş, 2011).

Bölgesel bir çalışma olan *Abdal Alevilerinde Toplumsal Kimlik ve Kadın (Antalya Örneği)*’de Nazlı Yetkin Abdal kadınının sosyal, kültürel ve ekonomik aidyetleri üzerinden toplumsal kimliği çözümlenmeye çalışmıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik alanda inşa edilen kadın kimliği ve Abdal kadını arasında Alevilik, Bektaşilik ve Abdallık kültürleri bağlamında birtakım çelişkilerin üzerine gitmiştir. Yetkin, Abdalların nüfusça yoğun olduğu Antalya’nın Zeytinköy semtinde kadınların toplumsal kimlik farklarını incelerken onların görünmezliğine değinmektedir. Ayrıca kadınların erkek egemen düzeni destekleyen söylemleri olduğu belirtilmiştir. Kadınlar, çocukları büyütmekten ve eğitmekten sorumludurlar. Bu bağlamda Alevi toplumu için bir tabu olan aile içi şiddetin sorgulanması oldukça önemlidir. Görüşülenlere göre Abdal Alevi kadınları kendilerini “namusuna çok düşkün, dürüst, dinine bağlı” olarak tanımlamaktadır. (Yetkin, 2012)

“Aleviler *daha örtülü* giyinir. Fazla *açık* giyinmeyiz.”

“Biz *diğer kadınlar* gibi *özgür* olamıyoruz.”

“Gençler şimdi *daha açık* giyiniyor.”

“Bizimkiler evde *kapalı* giyinir. Düğünde *açık* giyinir.”

“Alevi kadınları *açık* gezmez.”

“Pek *çılba*k (*açık*, *çıplak*) gezmezler.”

“Diğerleri *açık* giyer, başı açık gezer, özgürler. Bizimkilere *kocalar izin vermez*.”

“*Türbanlı* değil, onu söyleyeyim.”

“Bizim tarikatımızda *kapanma* yok.” [vurgular bana aittir]

Bu alıntılarda dikkat çeken nokta kadınlardaki “açık-kapalı” algısı dolayısı ile “namuslu olma” bağlantısı ve “biz-onlar” veya “diğer” ayrımıdır. Bu çalışma, toplumda Alevilerin kadın erkek konusunda eşit oluşu ve Alevi kadınlarının eğitim seviyesinin yüksek olduğu algısını değiştirebilecek niteliktedir (Yetkin, 2012).

1938’den Günümüze Dersimli Kadın Kimliği: Üç Kuşak Üzerinden Dersimli Alevi Kürt Kadınların Kimlik Dönüşümleri başlıklı yüksek lisans tezinde Burcu Doğan, feminist bir siyaset sosyolojisi perspektifinden bakarak Dersim Bölgesi’nde modern ulus devletinin oluşumundan Dersimli kadınların nasıl etkilendiğini irdelemektedir. Feminist teoriden beslenen çalışma Dersimli kadınların, modern devlet yapılanmasından nasıl ve ne ölçüde etkilendiğini üç kuşak üzerinden çözümleyerek anlama çabasındadır. Araştırma Alevilikte kadın ve erkeği eşitleyen “Can olma” kavramını tartışmış, Hacı Bektaş-ı Veli’den örnekler vermiş ve buradaki söylemler ile pratiğin her zaman uyummadığına değinmiştir. Bu bağlamda Dersim Aleviliğinde kirvelik ve musahiplik değerlerini irdelemiş ve burada kadının edilgen rolü üzerinden ataerkil yapıya vurgu yapmıştır. “Alevi kadınların özgürlüğü ve eşitliği Sünni kadınlara göre mi belirlenmelidir?” (Doğan 2015, 38) sorusunu soran Doğan, Alevilerde kadın ve erkeğin eşit olduğu söylemlerini hep erkeklerin veya Dedelerin ürettiğini, kadınlara bu konuda söz hakkı verilmediğini belirtmiştir. “Sünni kadınlara görece iyi bir durumda olmanın” Alevi kadınlarını özgür kılmadığı noktasında araştırmacı ile aynı kanıda olmakla birlikte son dönemde Sünni kadınlarının çalışma ve eğitim alanlarında varlığının araştırıldığı tezleri incelemek gerektiğini düşünmekteyim. (Doğan, 2015).

Yukarıda bahsedilen tezler incelendiğinde bu çalışmalarda Alevi toplumu içerisinde kadının konumu, inançsal açıdan kadın erkek eşitliğinin kökeni, bölgesel çalışmalar ve Alevi kadın inanç önderleri üzerinde durulduğu görülüyor. Bu çalışmaların önemli noktalarından biri dildir; zira araştırmacının konuya bakarken benimsediği düşünce burada ortaya çıkar. Özellikle Alevi toplumunda

aile ile kadın ilişkisini ve Ehli Beyt'i (Doğan, 2015) (Muhammed Peygamberin ailesi) ele alan araştırmacılar, erkek egemen bir dil ile aktarım yapmışlar. Anlaşılan odur ki bu konulara odaklanan araştırmacılar kadını aile içerisinde konumlandırmak ve bu alanda özgürlüğünü sınırlandırmak bilinci ile çalışmışlar. Diğer araştırmalarda ise Alevi Bektaşî inancında, kültüründe kadının konumuna bakılmış. Eşitliği teorik olarak ortaya koyan bu araştırmalarda Hacı Bektaş Veli'nin şu dörtlüğü inançsal olarak eşitliğin desteklendiği ortak bir referans noktası olmuştur:

“Erkek dışı sorulmaz muhabbetin dilinde
Hakkın yarattığı her şey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Noksanlık eksiklik senin görüşlerinde”

Saha çalışmalarında belli Alevi kurumları, inanç merkezleri ya da Alevilerin yaşadıkları mahallelere odaklanılmış. Buralarda kadınlarla görüşmeler yapılarak onların Alevi kadın olarak pratikte eşit olup olmadıkları sorgulanmış ve somut veriler ile Alevi toplumunun eşitlik durumu ortaya konmuş. Bir diğer lokal çalışma türü ise Alevi kadın inanç önderleri üzerinde yapılmış. Maraş'ta doğup ölmüş bir kadın evliya olan Elif Ana üzerine yapılan bu çalışmalarda inancın pratikte anaerkilliğe de müsait olduğu, toplum tarafından kadın inanç önderlerinin yadigarlanmadığı ve inançsal hiyerarşinin kırılabildiği aktarılmış.

Araştırmama paralel olarak Alevi kadınları merkeze alan araştırmacıları incelerken Gülfer Akkaya'nın Alevi inancında kadın erkek eşitliğinin köklerini dayandırdığı *Yol Kadındır* kitabı içeriğinde anlattığı Ana Tanrıçalar ve kadın evliyalara değinen başka araştırmalar da buldum. Nezihe Araz'ın *Anadolu'nun Kadın Erenleri* adlı kitabı Anadolu'da efsaneleri dolaşan kadın evliyaları anlatmakta ve bu kadınlar içerisinde Alevi Bektaşî inancında önemli konumlarda olan Fatma Ana, Kadıncık Ana gibi kadınların varlığından bahsetmektedir. Bununla birlikte Araz'ın araştırması akademik değil daha çok kadın evliyaların

anlatılarını efsaneleştirdiği bir edebi eser olarak incelenebilir.(Araz, 2011) Anadolu’da kadın evliyalari araştıran bir başka araştırmacı ise Gülenay Pınarbaşı’dır. *Anadolu’nun Ermiş Kadınları* ve *Anadolu’ya Adını Veren Kadınlar* adlı iki araştırma kitabı ile Pınarbaşı, Anadolu’da efsaneleri ve anlatıları olan kadın erenleri araştırmış, buraları ziyaret etmiştir. Kendisi de akademisyen olan ve kadın evliyalara odaklanan Pınarbaşı’nın bu iki eserinde Alevi inancında önemli olan kadınlar yer almaktadır.

Araz ile Pınarbaşı’nın araştırmaları Anadolu’da kadın erkek eşitliğinin var olduğunu, kadın erenlerin, kadın Pirlerin (Anaların) var olduğunu aktaran çalışmalarlardır. Bu noktada tezimi destekleyen içeriklere sahiptirler. Bir diğer araştırmacı İbrahim Bahadır’ın *Alevi Sunni Tekkelerinde Kadın Dervişler* adlı kitabı ile çok tanrılı dinlerde kadının konumunu incelemiş, İslam inancının bölgede yerleşmesi ile kadının rolündeki etkilere politik ve inançsal açıdan bakmıştır. Bahadır, İslam inancı bağlamında kadınların da önderlik yaptığına değinmiş, buradan Alevi inancında kadının rolüne odaklanmıştır. Özellikle Fatma Ana karakteri ve Ehlibeyt kavramları üzerinden ilerleyen Bahadır; Kadıncık Ana, Sarı Kız gibi Alevi inancında kadının yerini ortaya koyan noktalar hakkında somut veriler sunmuştur.(Bahadır, 2005)

Alevi inancına odaklanıldığında özellikle Kadıncık Ana üzerine yapılan çalışmalar mevcuttur. Hem anlatısı hem de efsanesi olan Kadıncık Ana ile ilgili Rıza Aydın’ın *Kadıncık Üzerine Tefekkür* adlı kitapçığı mevcuttur. Bu kitapçık hem tarihi kaynaklarla hem de Kadıncık Ana üzerine aktarılan anlatılarla ilerlemektedir ve ana hedefi Kadıncık Ana olduğu iddia edilen iki kadın üzerine odaklanmaktır. Hacı Bektaş Veli’nin hayatına dair menkıbe bir eser olan *Vilayetname*’de Kadıncık Ana bahsedilişlerine değinen Aydın, Alevi inancında kadının konumuna, Bektaşi felsefesi etkilerine ve dolayısıyla Bacıyan-ı Rum ile Kadıncık Ana’yı incelemiştir.(Aydın, 2014)Alevi Bektaşi toplumunda hem inançsal hem pratik faaliyetlerde kadın liderlerin olduğunu ortaya koyan diğer bir çalışma. Mikâil Bayram’ın *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum – Anadolu Bacılar*

Teşkilatı'dır.. Bu çalışma tarihsel olarak Anadolu'da 13. yüzyıla bakmış, Kadıncık Ana'nın kim olduğuna dair bilgi veren kaynakları incelemiş ve dönem içerisinde kadınların rolünü ortaya koymuştur.(Bayram, 2016) Bu bağlamda Bacıyan-ı Rum'a değinen Bayram, teşkilatın sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve dini açılardan faaliyetlerini aktarmıştır.

Özellikle Bektaşilik üzerine yaptığı çalışmaları dolayısıyla Irene Melikoff'a ait *Uyur İdik Uyardılar, Destan'dan Masal'a Türkoloji Yolculuklarını* ve *Kırklar'ın Cemi*'nde adlı araştırmalarını inceledim. Hacı Bektaş Veli'ye bağlı zümreleri, inançsal ve felsefi noktaları inceleyen Melikoff, dönemseller olarak siyasi noktalara da değinmiştir. Özellikle Bektaşilik üzerine derinlemesine çalışmaları olan araştırmacının öne sürdüğü mühim noktalardan biri, Bektaşi toplumunda kadın erkek eşitliğinin hem inançsal hem sosyal yaşamda varlığıdır; örneğin, Bektaşilik Tarikati'ni Hacı Bektaş Veli öldükten sonra Kadıncık Ana'nın kurduğunu yazar. (Melikoff, 2007)

Kadıncık Ana eşitlik tezini destekleyen önemli bir pratik olarak görülür. Bu pratiklerden bir diğeri ise Anşa Bacılılardır. Nimet Okan *Canların Cinsiyeti* adlı araştırması Alevilikteki kadın erkek eşitliği söylemini irdelemiştir. Anşa Bacı, Tokat'ta 1864'ten sonra posta oturup toplumun inanç önderliğini yapan bir kadındır. Pir Ana olan Anşa Bacı ve kendisinden sonra gelen toplumu inceleyen Okan, Alevi inancının temel kavramlarını cinsiyet bağlamında incelemiş ve pratik olarak Alevi toplumunun ataerkil yapılanmaları olduğunu ortaya koymuştur. (Okan, 2016)

Arzu Attepe'nin *Alevilerin Cem İbadetine Görsel Bir Bakış* adlı araştırması ise şehirleşen Aleviliğe dairdir. Anadolu'dan büyük şehirlere göç eden Alevilerin, inanç pratikleri içerisinde geçirmiş oldukları değişimi görmek açısından önemlidir. İnancın temel pratiklerini aktaran Attepe, şehirleşme ile Cemevlerinde ibadetin ve örgütlenmenin nasıl geliştiğini ortaya koymaktadır.(Attepe, 2017) Bu çalışma göç ve kimlik meselesi açısından ele

alınırken kadın konusunda teorik olarak eşitliğin varlığından başka bir noktaya değinmemektedir; zira araştırmacının görüşme yaptığı kişiler, kadın meselesinde bir kapı açmamışlardır.

Ulaş Özdemir'in *Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası* adlı araştırması ise yine göç unsurları ile alakalıdır. İstanbul'a yapılan göçler, Cemevlerinin açılması, politik durum ve Alevi pratiklerinin önemli parçalarından biri olan zakirlik makamını incelemiştir. Zakirlik önceden Pirlere üstlendiği veya Pirin seçtiği 40 yaş üstünde insanların üstlendiği bir konum iken bugün Cemevlerinde gençlerin yaptığı bir görev haline gelmiştir. Özdemir, araştırmasının içinde göç ve kimlik incelemesi yaparken cinsiyet konusuna da değinmiştir. İstanbul'da yaptığı saha çalışmasında yalnız bir kadın zakir olmasına, Anaların postta oturmamasına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda zakirlerle toplumsal cinsiyet üzerine de görüşmüş ve tek kadın zakir olan Yaprak Dengiz ile bu konuya odaklanmıştır. Yalnız Dengiz ile değil, erkek zakirlerden Kenan Zede de kadın zakirlerin problemler yaşayabildiklerini aktarırken ortak paydanın inanç olduğunu vurgulamışlardır.(Özdemir, 2016)

İKİNCİ BÖLÜM

2. İngiltere'deki Alevi Toplumu ve Etnografik Araştırma

2014 yılına kadar Alevilik tanımadığım ancak kimliğine ait olduğum bir inançtı. Alevi olmak, belli derecede muhalif olmayı gerektiren, mevcut ve legal olandan “farklı” olan bir kimliği temsil ediyordu; ancak bunun inançsal boyutu ve tarihi ile alakalı bilgi sahibi değildim. 2014 yılının son aylarından itibaren düzenli olarak İstanbul Zeytinburnu'nda bir Alevi-Bektaşî dergâhı olan Erikli Baba Kültür Derneği Cemevi'nde yapmış olduğum çalışmaların kazandırmış olduğu farkındalık ile Alevi kadınların inanç içerisindeki konumlanışına ilgi duydum. Artık Aleviliğe dair bakışım tamamen değişti. Aleviliğin yaşaması ve uygulanması zor olan bir inanç, sadece “hoşgörü” ile sınırlandırılmayacak kadar evrensel değerleri olan bir felsefesi olduğu üzerine okumalar yaptım. Tarihsel geçmişi, anlatıları ve uygulamaları içerisinde kadının özgün yeri ilgimi çekmişti. Bu bağlamda çalıştığım Dergâhta kadınlar ile ilgili etkinlikler düzenleyerek gerek birebir gerek toplu olarak kadınların inancı algılayışı ve bu inanç içerisindeki eşitlik tanımlarını araştırdım. Bu süreçte Alevi kadın konusuna dikkat çeken bir oluşum olan 17+ Alevi Kadınlar ile tanıştım. Bu alanda araştırma yapan, üreten bir grup kadından oluşan oluşuma dahil olup çalışmalarına katıldım. Alevi kurumlarında kadının karar alma süreçlerinde kısıtlı düzeyde katıldığını gördüm. Bunu fark etmem ile birlikte özellikle Alevi kadınlarla alakalı çalışmalarımı sürdürürken aynı zamanda Alevi toplumunun her dönem göç etmek zorunda kaldığını da göz ardı edemezdim. Göç süreçlerinin inançta, toplumda ve özellikle kadın statüsünde getirdiği değişimleri anlayabilmek için Alevilikte kadın ve göç konusuna eğilmeye karar verdim. Bu sebeple 2017 yılında Londra'da, Anadolu'dan Londra'ya göç eden ve Alevi kurumlarında var olan kadınlarla görüşmeler yaptım.

Besim Can Zırh (2017)'in belirttiği üzere etnografik çalışma hem kişisel hem mesleki hikâye barındırır. Araştırmam da hem akademik olarak etnografik çalışma kapsamında Alevi kadın meselesinde söz söylemeyi amaçlarken kişisel

olarak da bu konu üzerine eğilmem, alakadar olmamla etkili ve bağlantılıdır. Türkiyeli bir halkın, başka kültür ve inancın hakim olduğu yeni bir mekanda kendisini var etme çabası ve bu çaba dahilinde kadın erkek eşitliğini konumlandırması incelenmesi gereken bir alandır. Mesleki olarak araştırmamın hikâyesi buradayken kişisel olarak ise Alevi toplumunda kadınların eşitlik statüsü kapsamında uğradığını iddia ettiğim değişimi gözlemlemek hedefindeyim.

Araştırmanın ana saha çalışması yapılmadan önce Ekim-Kasım 2016 tarihlerinde 20 günlük bir Londra ziyareti ile ön çalışma yaptım. Ön araştırma ile Londra’da bulunan tek cemevi olan İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’ne katılım sağlayan kadınların Alevilik inancı üzerine dinsel, politik, kültürel olarak kadın meselesine bakışını anlamaya çalıştım. Bu ön çalışma bağlamında ana saha çalışmasında netleşecek olan tezin kapsamı ve görüşmecilere sorulacak sorular belirledim. Sorulan sorular kadınların göç süreçlerinde konumlanması, Alevi kimliğine dair geçmiş ve bugün (siyasi, inançsal, kültürel kapsamlarda), Türkiye ve İngiltere bağlamında özgürlük algılayışı, Londra’da yaşanan Alevilik ve temel olarak Alevi toplumunda eşitlik konularında olmuştur. Kadınların anlatıları bağlamında genel başlıklar oluşturularak saha çalışması gruplandırılmıştır.

2.1 İngiltere’deki Alevi Toplumu

Londra’daki Alevi nüfusunun birçoğu, 1980 sonrasında Türkiye’den buraya göç etmiştir ve çoğunluğu Islington, Hackney, Haringey, Stoke, Newington, Turnpike, Lane, Newington, Green, Waltham, Forest gibi Londra’nın kuzey bölgelerine yerleşmişlerdir.(Oglak & Hussein, 2014). 2013 yılında çatı örgütlenmesi olarak kurulan Britanya Alevi Federasyonu’na bağlı 15 Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nin 6000 üyesi bulunmakla birlikte (Erbil, 2016) 2015 yılında Avrupa Parlamentosu milletvekili Claude Moraes, İngiltere’de yaşayan 300 bin Alevi olduğunu belirtmiştir. (Mynet Haber, 2015)

Türkiye’de İngiltere’ye göç edilmesinin nedeni temel olarak Türkiye’deki siyasal ve sosyal ortam bağlamında Alevi toplumunun baskı altında kalmasına ve ekonomik zorluklar yaşamasına dayanıyor. Türkiye’de Alevilik inancının tanınmaması ve veya toplum içerisinde gerçeği yansıtmayan, aşağılayıcı bir şekilde bilinmesi nedeniyle buradaki Aleviler Cumhuriyet ve dahi Osmanlı İmparatorluğu döneminde sıkıntılar yaşamışlardır. Osmanlı Dönemi’nde “Kızılbaş” olarak anılan toplum, devlet kayıtlarına “başı bozuk” olarak geçmiş, katli vacip görülmüştür.(İrat, 2012) Özellikle Yavuz Sultan Selim Dönemi’nde yapılan Kızılbaş katliamları günümüzde dahi tartışma konusudur. Cumhuriyet ilan edildiğinde ise Alevi toplumu bu yeni rejimi desteklemiştir. Mustafa Kemal, Hacı Bektaş Dergâhı Piri Çelebi Cemalettin Efendi ile görüşmüştür.(Hacıbektaş Belediyesi, 2017) Dersim vilayetinden Diyar Ağa’yı milletvekili olarak CHP’de görebiliriz. (Biyografi, 2017) Bunlarla beraber 1932’de işaretleri başlayan ve 1937-38 yıllarında şiddetini göstere Dersim Katliamı ile binlerce Alevi öldürülmüştür.(Demirel, 2007) Dersim meselesine dair resmi belgeler açılmamış ve devlet adına bir özür dilenmemiştir. Arkasından meydana gelen ikinci katliam ise 1971 yılında Hatay’a bağlı Kırıkhan’da gerçekleşmiştir. Bu katliam ile ilgili bilgi oldukça azdır; yalnızca olayların Hamidiye Camine ses bombası atılması sonrasında gerçekleştiği bilinmektedir. Alevilerin yaşadığı yerlere yapılan saldırılarda 2 kişinin öldürülüp 17 kişinin yarlanması ile saldırı sonlanmıştır.(Binboğa, 2017) 1978 Nisanında Malatya’da halkın provokasyona geldiği bir dönemdi; “Din elden gidiyor, camilere bomba konuyor” tarzında söylemler duyuluyordu. 18 Nisanda ise belediye hoparlöründen Kur’an okunmaya başlanarak daha önceden işaretlenmiş Alevi evlerine doğru hücum edildi. 8 kişinin öldürülüp yüzlerce kişinin yaralandığı bu gün Malatya Katliamı olarak anılmaktadır.(Alevinet, 2016) Yine 1978 yılında Maraş şehrinde benzer bir provokasyon ile Alevilere yönelik katliam yaşanmıştır. 1978 senesinin Aralık ayının 19. günü bir ülkücünün Çiçek Sinemasına bomba yerleştirdi. Bu bomba etki gücü düşüktü; ancak sonrasında, 20 Aralık günü genelde Alevi toplumun gittiği bir kıraathane tarandı. 21 Aralık’ta bir öğretmen öldürüldü ve 22 Aralıkta

öğretmenin cenazesine dışarıdan saldırılar gerçekleşti. “Alevi’nin namazı kılınmayacağına” dair söylemler duyulmuştu. Mustafa Yıldız isimli camii imamı, o gün Cuma hutbesinde şu cümleleri kurdu:

Oruç tutmak namaz kılmakla hacı olunmaz, bir Alevi öldüren beş sefer hacca gitmiş gibi sevap kazanır; bütün din kardeşlerimiz hükümete ve komünistlere, dinsizlere karşı ayaklanmalıdır; çevremizde bulunan Alevileri ve CHP’li Sünni imansızları temizleyeceğiz.(Bianet, 2008)

Bu söylemler sonrasında grup yine Alevilere ve Cumhuriyet Halk Partili insanların işyerlerine saldırıda bulundu. O akşam 3 kişi öldü. 23 Aralık ise durumun tamamen değiştiği bir noktaya geldiği gündü. Önceden işaretlenmiş evlerin bulunduğu Alevilerin yaşadığı mahalleler tarandı, bombalandı ve ölenlerin de yaralananların da bölgeden çıkarılmasına veya hastaneye götürülmesine müsaade edilmedi. Maraş Katliamı’nda kadın, genç, bebek, hamile, yaşlı gibi herhangi bir ayırım yapılmadan insanların öldürülmesinin arkasında ortaya atılan “Alevi öldürmenin sevap olduğu” ve “İslam dininin elden gitmesini önlemek” düşünceleri mevcuttu. Toplamda bu katliamda 111 kişi öldürüldü. 210 ev,70 işyeri tahrip edildi. (Bianet, 2008)

Malatya ve Maraş katliamlarının üzerinden çok geçmeden, 1980 yılında Çorum’da da benzer hâdiseler vuku buldu. 28 Mayıs ile 10 Temmuz arasındaki sürecin başlangıcı 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı kutlaması dolayısıyla genç kızların kıyafetlerinin “açık” bulunmasıydı. Olayları başlatan bildiri şu oldu:

Müslüman namusuna sahip çık 19 Mayıs gösterileri adı altında yine namus bacılarımızın iffet ve hayasına kahpeçe ve haince saldıracak bir gün geliyor. Yüreklerimizi parçalıyor, içimize kan akıtılıyor. Yine müslüman evlâdı kan ağlamaya kafir düzen tarafından soyularak, en müstehcen ve kepaze kılıkta teşhir edilecektir. Bin yıllık mübarek tarihimize bundan büyük bir leke sürülebilir mi? Kurtuluş Savaşında namusunu Yunan eli kirletmektense ölmeyi tercih eden mübarek ninelerimizin kemikleri sızlamaz mı? Ey müslüman, düşün, süngüyle ama karnında çocuk çıkarken zihniyetle bu zihniyetin farkı ne? Namazını kıl, orucunu tut yeter; karışan mı var diyen gafil müslüman sen de düşün... Düşün ki, haddini bilmeyenlere bildirelim hadlerini. Şu hadis-i Şerifi asla unutma, haksızlık

karşısında susan, dilsiz şeytandır. Ne mutlu canı ile, kanı ile, malı ile CİHAD edenlere... İslâmcı Gençlik (Cumhuriyet Gazetesi, 2014)

27 Mayıs günü MHP'li Gün Sazak'ın, Devrimci Halk Kurtuluş Cephesi tarafından öldürüldüğü iddiası ortaya atıldı. 28 Mayıs günü Çorum sokaklarında "Kana kan, intikam" sloganları ile Alevi ve sol görüşlü insanların olduğu yerleri tahrip eden bir yürüyüş gerçekleşti. Bugün Çorum'a şehir dışından başka insanların da geldiği iddiası mevcuttur. Devam eden süreçte TRT'de aralıklarla Çorum'da Alaaddin Cami'ne patlayıcı madde atıldığı ve camiye ateş açıldığına dair haberler veriliyordu ki böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Buna rağmen diğer camiilerden bu haber anons olarak duyurulup cihat çağrısı yapıldı. Saldırıların kuvvetlenmesi ile Mayıs ayından Temmuz ayına kadar süren katliam ile resmi rakamlarla 57 Alevi vatandaş öldürüldü.(Cumhuriyet Gazetesi, 2014)

İslamcı muhafazakâr kesime yönelik provokasyonlar devam etti. 2 Temmuz 1993 yılında Sivas'ta düzenlenmek istenen Pir Sultan Abdal Şenliklerinde de yukarıdaki olaylardan farksız hâdiseler yaşandı. Şenliklere katılan yazarlardan biri olan Aziz Nesin'in İslam inancı ile dalga geçtiği iddiası daha kendisi şehre gelmeden halka bildirilmişti. Şenliğin ikinci günü olan 2 Temmuzda Cuma namazından çıkan halk etkinliğin gerçekleştiği Madımak Otel'i'ne doğru yol aldı. Malatya, Maraş ve Çorum'da yaşandığı gibi burada da "Dinin elden gittiği" iddiasıyla saldırganlar oteli ateşe verdiler. Otelin içinde 35 kişi yanarak öldü. (Arslan, 2015)Özellikle Sivas Katliamından sonra Alevi toplumu örgütlenmeye, Cemevleri açmaya başlamış ve şehre göç artmıştır.(Özdemir, 2016) Türkiye'de ve dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan Aleviler, Alevi kurumları kurmuş ve kendilerini anlatmaya başlamışlardır. Bu hızlı örgütlenme süreci sürerken 1995 yılında İstanbul Sultangazi'de, Gazi Mahallesi'nde Alevilerin bulunduğu 3 kahvehane ve bir pastane taranarak yeni bir olay başlatıldı. Taranan kahvehanelerin birinde Alevi Dedesi Halil Kaya öldürüldü. Olaylar dört gün sürdü ve resmi rakamlara göre 22 kişi öldü.(Bianet, 2015) Bunlar ve niceleri Alevi toplumunu baskı altında yaşamaya, kimliğini

saklamaya itmiştir. Yalnız ülke içi değil, yurtdışına da göçler bu yaşananlarla artmıştır. İngiltere'deki Aleviler de bunların izini taşımaktadır. Örneğin ülkede Maraş şehrinden çok fazla göç alınmış olması Maraş Katliamı ile paraleldir.

Görüşme yaptığım kadınların çoğunlukla Maraşlı olduğunu söylemek ilginç olmayacaktır. Özellikle 80'li ve 90'lı göç eden ailelere bölge belediyeleri ev vermiş, ev kadroları dolunca ise kiliselerde konaklama imkanı sağlamıştır. (Temurci, 2017) Bu süreçte Türkiyeli toplumun İngiltere'de kurduğu dernekler, insanların dayanışma içerisinde olmasını sağlamış ve göç sonrası süreç başlamıştır.

Yapılan görüşmelerde görüldüğü üzere Türkiye'den Londra'ya göç eden Aleviler, ilk başlarda kendilerine yardım edilmesi (iş hayatı, dil, yerleşim gibi konularda) ve dayanışma sağlamak için Alevi kurumları ile temas haline geçmişler. Daha sonrasında ise hem yapılan görüşmelerden hem de gözlemlerden ortaya çıkan burada yaşayan Aleviler için kültür merkezleri ve cemevleri sadece inanç pratiklerini gerçekleştirdikleri yerler değil, aynı zamanda sosyalleşme, eğitim alma, yardımlaşma alanı da olmuştur.

2.1.1. Britanya Alevi Federasyonu

İngiltere'de yaşayan Aleviler için hem ibadet hem de sosyalleşme alanı olarak kullanılan Cemevlerinden ilk kurulanı 1993 yılında Londra'da açılan merkez bina İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'dir. Nüfusun kalabalıklaşması ve bir ibadethane ihtiyacı ile yaptırılan İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi, ilk olmakla kalmamıştır. Sonrasında süreç içerisinde açılan diğer cemevleri de Britanya Alevi Federasyonuna bağlıdır. Federasyon, Britanya'da aktif çalışma yürüten 17 Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nin bir üst merkezidir ve yaklaşık 300.000 Alevi'nin varlığı söz konusudur. (Alevinet, 2016)

Araştırmamın gerçekleştiği sene olan 2017’de Britanya Alevi Federasyonu yönetim kurulunda 22 erkek, 8 kadın çalışan bulunmaktadır. (BAF - Britanya Alevi Federasyonu Yönetim Kurulu, 2016) Ayrıca Britanya Alevi Federasyonu’na bağlı bir de kadın örgütlenmesi olan Britanya Alevi Kadınlar Birliği bulunmaktadır. Bu birlik, Britanya’da mevcut olan tüm Alevi kurumları ile bağlantı halindedir ve oralarda bulunan kadınlarla birlikte faaliyetler yürütmektedir. Britanya Alevi Federasyonu’nun kurulmasından kısa bir süre sonra faaliyete geçen bu birlik Britanya’daki tüm Cemevlerinde örgütlenmeyi ve kadın dayanışmasını sağlamayı hedefliyordu. Aynı zamanda diğer Avrupa ülkeleri ile iletişimini güçlü tutan birlik, Anaların cem erkânı yürütmesi için çalışmaktadır. Örneğin; Aleviler için kutsal olan Hızır ayında, 2017 yılında, Narin Gülçiçeği Ana ile Britanya’daki kurumlara giderek Hızır Cemi gerçekleştirdiler. Bu benim araştırma yaptığım süreçte şahit olduğum bir etkinlikti; bundan önceki senelerde de bu tarz etkinlikleri olan Britanya Alevi Kadınlar Birliği, oluşumunu da Sultan Ana’nın kendilerine gülbang vermesiyle² başlatmışlardır. (Şahin, 2017)

Federasyon; Cemevleri ile organize çalışma yürütmekte, kendilerine ait medya faaliyetlerinin yanında eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Kadınlar birliği gibi bir gençlik federasyonu da olan bu örgüt, Qızılbaş adlı bir yayınevi ile Aleviliğe dair dergiler çıkarmaktadır. Ayrıca Britanya’da kapsamlı bir cenaze fonu hizmeti de vermektedir. (Alevinet, 2016)

Federasyon bağlamında cemevlerinin aktif bir rolü olduğunu söylemek mümkün. Özellikle insanların Britanya’ya göç ettiği yıllarda iş bulmak, destek almak için cemevlerine geldiklerini, burada sosyalleştiklerini katılımcı gözlemci olarak bulunduğum süreçte ve yaptığım görüşmelerde gördüm. Bu bağlamda insanların Alevi kurumlarına katılımı artış göstermiş. Son on yılda, özellikle Londra’da köy derneklerinin de açılması ile cemevlerinde faaliyet yürüten Aleviler, enerjilerini kendi köy derneklerine aktarmaya başlamışlar. Hemen her

² Dua vermek manasına gelen bu eylem Alevi inancında bir yenilik olduğunda, yemek hazırlanırken veya kişi Pir’den hayır talep ettiğinde gerçekleşir.

köy kendisine bir dernek oluşturmuş, aktivitesini, sosyal yaşamını orada görür olmuş; lâkin ibadet aşamasında köy derneklerinin yetersizliği sebebiyle cemevlerine katılımları devam etmekte. Özellikle cenaze erkânının yalnızca cemevinde yapılıyor olması dahi Alevileri cemevinden uzaklaştırmayacak bir faktör.

Bu bağlamda cemevinin cenaze erkânı, cem ibadeti, semah kursu dahilinde Aleviler için benzeri olmayan bir kurum olduğunu söylemek mümkün. Yöresel köy dernekleri, Alevilerin sosyalleşme ve dayanışma duygularını karşılama da cenaze söz konusu olduğunda cemevine gitmek durumundalar. Yine ibadet etmek ile alakalı mevzularda yalnızca cemevi mevcuttur. Cemevlerinde Alevilik dersleri, muhabbetler, Aleviler için önemli olan günlerde etkinlikler, cenaze erkânları ve yemekleri, semah kursları, dil kursları, eğitim kursları (matematik, fizik vs.), ebeveynlik kursları gibi pek çok kurs vardır. Bu kurslar ile cemevlerine çocuklardan yaşlılara herkes davet edilmektedir. Dil eksikliği olan dil eğitimi, okulda yetersiz hissedilen matematik eğitimi, inançsal bağlamda semah ve bağlama kursları eksikleri tamamlamaktadır.

2.2.Alevi Kurumlarında Kadınlar

Türkiye’de ve Avrupa’da Alevilerin örgütlenmesi Sivas Katliamı sonrasında gerçekleşmiştir. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği’nin düzenlediği Pir Sultan Abdal Anma Şenlikleri sırasında Madımak Oteli’nde olan 33 sanatçı ve yazarın, otelle birlikte yakılması Alevi toplumu tetikler. Cuma namazından çıkan halkın provokasyona gelmesi ile 2 Temmuz 1993’te Sivas’ta yaşanan saldırı ile Alevilerin örgütlenme biçimi yenilenmiştir. Evde cem yapan Aleviler artık Cemevlerini yapmışlardır ve daha örgütlü hâle gelmişlerdir. Yaşam alanlarını da değiştiren Alevi toplumu büyük şehirlere göç etmişlerdir. Bu örgütlenme Alevilerin fikir birliğini sağlamak ve toplumu asimilasyondan korumak amaçlı, Alevi toplumunun sesini duyurmaya yönelik bir örgütlenmedir. Örgütlenme içerisinde kadınlar aktif olarak rol almaktadır.

Türkiye’de Alevi kurumlarında ve cemevlerinde kadınların genellikle mutfak, sekreterlik, kadın kolları bağlamında iş yaptıkları, karar alma süreçlerinde ise elle tutulur bir mevcudiyetlerinin olmadığı saptanmıştır. Bu bağlamda çatı örgütlenmeleri olarak tanımlayabileceğimiz Alevi Bektaşî Federasyonu, Alevi Dernekleri Federasyonu, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı ve Pir Sultan Abdal Kültür Derneklerinin resmi web siteleri üzerinden paylaşılan 2016-2017 yönetim kurumları inceledim: Alevi Bektaşî Federasyonu 2016-2017 yönetim kurulunda 18 erkek, 3 kadın bulunmaktadır. (ABF Yönetim Kurulu (2016-2017), 2016). Alevi Dernekleri Federasyonu 2016 yönetim kurulunda 23 erkek, 1 kadın bulunmaktadır. (Alevi Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu, 2016)Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı 2016 yönetim kurulunda 13 erkek bulunmaktadır. Yönetimde hiç kadın bulunmamaktadır. (Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Yönetim Kurulu, 2016)Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleri 2016 yönetim kurulunda 22 erkek, 2 kadın bulunmaktadır. (Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi Yönetim Kurulu, 2016)

Verilerden de görüldüğü üzere Türkiye’de Alevi kurumlarında kadınların yönetsel süreçlere katılımı sınırlı kalmaktadır. Bazı küçük Alevi kurumlarında eşit temsiliyet sağlamak için eşbaşkanlık sistemi uygulansa da bu durum genellenemeyecek kadar nadir görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye dışında örgütlenen Alevi kurumları incelenmelidir.³

Britanya Alevi Federasyonu 2016 yönetim kurulunda 22 erkek, 8 kadın bulunmaktadır. (BAF - Britanya Alevi Federasyonu Yönetim Kurulu, 2016)BAF’a bağlı Britanya Alevi Kadınlar Birliği de faaliyet yürütmektedir. Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu 2016 yönetim kurulunda 12 erkek, 4 kadın bulunmaktadır. (Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Genel Yönetim Kurulu 2015-2018, 2016)

³Yazılanların haricinde diğer Alevi örgütlenmelerinin olduğu ülkelerin yönetim kurulu üyelerine resmi web sayfaları üzerinden ulaşılammıştır.

Alevi kurumlarında kadınların var olması Alevi toplumunun asimilasyona karşı verdiği bir mücadele olacaktır. Bu hem inancın temelinden kaynaklı bir iddia iken bir yandan yaptığım görüşmelerde kadınların da bunu desteklediğini tespit ettim. Alevi Kadınlar kendi örgütlülüklerinin güçlü olması durumunda toplumu asimile etmek isteyen politikalara karşı daha güçlü olunacağı kanısındalardı. Bununla paralel olarak yönetimlerde kadın ve erkeklerin eşit bir şekilde varlığı üzerinde durulması gereken pek önemli bir gerçekliktir.

2.3. İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde Katılımcı Gözlem

Değişen mekan ve zaman bağlamında Türkiye'den Londra'ya göç eden Alevi kadınlar ile Londra Dersim Derneği, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde 2016'nın Ekim ve Kasım aylarında ön görüşmeler yaptım. Bu iki inanç ve kültür kurumunda da çalışan, buraya üye olan ve veya buradaki etkinliklere katılan kadınlar ile bağlantı kurdum.. Odak nokta kadınların İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'ne aktif katılım sağlamasıydı. Britanya Alevi Federasyonu ile yapılan görüşmeler sonrası buraya bağlı olan Britanya Alevi Kadınlar Birliği ile temasa geçtim.

Alan araştırmasında kullanılacak sorular, ön görüşme sırasında hazırlandı. Ön görüşmeler sırasında odaklanılması gereken noktayı bulmak için geniş açıdan sorular sormaya çalıştım; toplumsal cinsiyet konusuna girmedim. Türkiye'nin farklı bölgelerinden, farklı yaş ve ekonomik durumlardan farklı sebeplerle Londra'ya göç eden kadınlardan ve kurumlardan izin alınarak görüşmeler yaptım. Bu görüşmeler İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevinde ve Dersim Derneği'nde aktif olarak var olan kadınlar ile yapıldı. Tez kapsamında onlarla görüşülürken Cemevindeki pek çok yönetici, Cemevi kurum başkanı, Britanya Alevi Federasyonu başkanı ve yöneticileri, kurum Pir Dedesi ile de görüşmeler yaptım. Bu ön görüşmeler sonrasında araştırma çerçevesini belirleyip ana görüşmeye geçiş sağladım.

Britanya Alevi Federasyonu ve İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nin yapılacak görüşmelere izni ve desteği ile görüşmecileri belirleyip bağlantı kurduğum Görüşmeciler, Britanya Alevi Federasyonu başkan yardımcısı Zeynep Demir, Britanya Alevi Kadınlar Birliği Özlem Şahin ve Cemevi öğretmeni Şirvan Karakış aracılığıyla ayarlandı ve gerçekleşti. Dersim Derneği'nde gerçekleşen görüşmeler ise dernek başkanı Birgül Timur tarafından sağlanmıştır. İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nin salonu, Cemevi, öğretmen odasında gerçekleşen görüşmelerde katılımcı gözlem metodu izlenmiştir. Araştırmada gözlem ve derinlemesine görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Bununla birlikte görüşmecilerin kişisel bilgilerini belirtmeden konuşma tercihleri üzerine kendileri "G" olarak numaralandırılmıştır ve araştırma içerisinde kendilerine ait belirtmek istemedikleri hiçbir bilgi verilmemiştir. Görüşmeler, ses kaydı alınarak ve not tutularak gerçekleştirilmiştir.

Katılımcı gözlem yöntemi dahilinde İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde gerçekleşen Cem ibadetlerinin hepsine katıldım. Burada gerçekleşen Cemlerde kadın ve erkeklerin aynı mekanda karışık oturduklarını, kurum Dedesi Ali Dereli ile Ana Hatice Dereli'nin ibadet esnasında posta beraber oturduklarını gözlemledim. Bunun haricinde günde en az üç saatimi Cemevinde geçirerek burada halkın kendi içerisinde gerçekleştirdiği sohbetlere dahil oldum. Ayrıca Cemevi içerisinde kurum Dedesi Ali Dereli'nin halkla yaptığı Alevilik sohbetlerine de dahil oldum. Cemevi ve Britanya Alevi Federasyonu'nun gerçekleşen yönetim toplantılarına aldığım davetler üzerine katılım sağladım, burada yönetsel süreçler dahilinde var olan gündemleri ve sorunları kendileri ile değerlendirdim. Cemevinde gerçekleşen panellere katıldım, etkinliklerde çalıştım. "Mektebi İrfan" adlı Alevilik inancını anlatmaya yönelik ders veya muhabbetlere katıldım ve bu muhabbetler sonrasında etkinliği düzenleyenlere geri bildirimde bulundum.

Londra'da 5 Mart 2017'de Harrow Arts Centre'da Britanya Alevi Federasyonu kapsamında organize edilen 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü etkinliğinde 17+ Alevi Kadınları temsilen Alevi inancında kadını konu alan bir panel gerçekleştirdim. Britanya genelinde Türkiyeli halklara güncel, politik, kültürel, inançsal ve kadın konularında programlar yapan Dem Radyo'da hem radyo yayınına hem canlı yayına katıldım. İlk program 8 Mart 2017'de kadınlar günü özelinde gerçekleşen bir programdı ve konuklar 17+ Alevi Kadınlar temsilcisi olarak ben, Britanya Alevi Kadınlar Birliği Başkanı Özlem Şahin, Britanya Alevi Federasyonu Başkan Yardımcısı Zeynep Demir, Britanya Alevi Federasyonu'ndan Nadide Köroğlu, Dem Radyo kadın program sunucusu Tülay Fırat idi. İkinci program 3 Nisan 2017'de yalnız konuk olduğum Dem Radyo'da Kadınların Sesi adlı programdı. Burada araştırmacı olarak Londra'da yaşayan Alevi topluma dair gözlemlerimi, kadınların durumunu ve Türkiye'deki Alevi kadınların durumunu konuştuk. Bu program ve panellerden sonra Londra'daki Alevi halkından olumlu geri dönüşler aldığım gibi internet üzerinden Avrupa'da pek çok Alevi kurumundan davet aldım. Her ne kadar araştırma alanımdan rahatsız olanlar olsa dahi çalışma konumun Alevi toplumunun ilgisini çektiğini tespit ettim.

2.3.1. “İçeriden” Araştırma Yapmak

Hem Türkiye'de hem de tez için Londra'da yaptığım görüşmelerde katıldığım toplantı ve etkinliklerde “içeriden” biri olmanın avantajlarını yaşadım. Topluluğun içerisinden olmak kapalı toplum özelliğine sahip Aleviler tarafından benimsenip onlar ile diyalog kurma süreçlerimi kolaylaştırdı. Alevi inancına mensup biri olmam, karşı taraf için bir güven altyapısı oluşturdu. Bu bağlamda bilgiye erişim için gittiğim Alevi kurumlarından destek aldım. Alevi genç bir kadının bu konuda araştırma yapıyor olması yöneticiler tarafından önemsendi ve ulaşmak istediğim kaynaklar temin edildi. İçeriden olmanın diğer bir avantajı ise lûgata hakimiyetti. Alevi toplumunun inanç pratikleri ve edebiyatı bağlamında kendine has bir dil yapısı, deyimleri, kavramları bulunmaktadır. Bu sebeple

yapılan görüşmelerde kullanılan dilde günlük Türkçe kullanımına göre farklılık vardır. Bu dile hakimiyetim sebebiyle görüşmelerde zorluk çekmediğim gibi görüşmecilerde kendilerini farklı bir dil ile ifade etmek zorunda kalmadılar.

Araştırmacının içeriden olmasının avantajı olduğu kadar dezavantajı da vardır. Öncelikle odaklanılan toplumun bir mensubu olarak görüşmeler yaptığımda insanların bir kısmının beklentileri olabiliyor. Örneğin, kendilerini anlattıktan sonra buradan çıkaracağım sonucun olumsuz olmaması, “dışarıya kötü aktarılmamak” gerektiği konusunda uyarılar alabildim. “Dışarıdan” bir araştırmacı ile bu tarz bir diyalog yaşamadan yapılan anlatımlar dışarıya bir imaj çizmek odaklıyken, “içeriden” olan araştırmacı olarak bana belli sınırlar çizilebiliyor ve dolayısıyla görüşmecilerin, iki araştırmacıya kendilerini ifade ediş biçimleri farklı olabiliyor.

Bu farklılıktan ötürü yaptığım görüşmelerde kendimi tanıtmaya ve toplumun dışından biri gibi konumlandırmaya çalıştım. Dolayısıyla görüşmelerde bana Alevi olup olmadığı sorulduğunda herhangi bir kimliği üstlenmeden kendimi tanıtmaya gayret ettim. Bir diğer dezavantaj ise senelerdir içerisinde bulunduğum toplumu diğer inanç topluluklarının ayrı kılan özellikleri normalleştirmem ve bu sebeple belli farklılıkları göremememdir. Alevi inancının ve kültürünü pratik etmeyen bir araştırmacının ilgisini uyandırabilecek belli ayrıntıların içeriden biri olmam vesilesiyle sıradanlaşması ve gözümden kaçmasına neden olabiliyor.

Kişisel olarak karşılaştığım bazı hâdiselerin araştırmam ekseninde önemli olduğunu düşünmekteyim. İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde görüşmeler yapmak için Britanya Alevi Federasyonu Başkan Yardımcısı Zeynep Demir ve Britanya Alevi Kadınlar Birliği Başkanı Özlem Şahin’e danıştığım süreçte kendileri bana görüşmeciler ile aracılık ettiler. İlk günden son güne kadar, oradaki Alevi toplumu içinde adını herkesin bildiği bir kadından bahsettiler. “X Teyze” olarak bahsedilen bu kadın, Alevilerle alakalı her eyleme ve her etkinliğe

en önde gitmesi ile tanınmaktaydı. Bu duyarlı hali sebebiyle kendisi ile görüşmem gerektiği vurgulandı. Şahin, bana onun numarasını verdi ve ben kendisini aradım; lâkin “Başım ağrıyor” diyerek suratıma telefonu kapattı. Daha sonra kendisini Cemevi’nde görünce nasıl olduğunu sordum. “Migrenim var, bir ara konuşuruz.” dedi ve benden uzaklaştı. Buraya kadar yaşananlar kendisinin beni “dışarıdan biri” olarak tanımlaması ile alakalıydı. Buradan sonraki süreçte, Şubat 2017’de Cemevi’nde gerçekleşen bir cem erkânında 2 veya 3 sıra arkamda kalan aynı kadın, cem bittikten sonra benim yanıma gelip görüşme yapmak istediğini söyledi ve bundan sonra beni her gördüğünde bana sarıldı, sohbet etti. Bu aşama da kendisinin beni “içeriden biri” olarak tanımlaması ile alakalıdır. Bu ve bunun gibi yaşadığım pek çok hâdise mevcuttur; ben kendimi “Alevi” olarak tanımlamadan görüşmeler yapmak istemekle birlikte, özellikle ileri yaşta kadınlar ile yaptığım görüşmelerde “Alevi” kimliğimin olması, onları benimle konuşmak mevzusuna rahatlatan bir unsur oldu.

2.3.2. Görüşmeler

Toplam 23 kişiyle görüşme yaptım (TABLO 1). Görüşmeciler kişisel bilgilerini vermek ve göç sebeplerini açıklamak istemediler. Görüşmelerden aldığım bilgiler ile görüşmecilere ilişkin genel bir bilgi vermek üzere yaş, göç sebepleri, göç tarihi, memleket ve anadillerine ilişkin bilgileri derledim. Görüşmecilere sorulan sorular onlarla yapılan öngörüşmelerde belirlenmişti dolayısıyla soruların şekillenmesinde onların çerçevesi de bulundu. Sorular; görüşmecilerin Türkiye’deki yaşantılarına, Türkiye’deki siyasi ortamdan ne denli etkilendiklerine, Alevi kimliği ile tanışmalarına dairdi. Ayrıca göç aşamaları, Alevilik inancına bakışları ve kadın erkek eşitliğini sosyal ve inançsal yaşamda nasıl konumlandıkları sorgulandı.

Kişisel bilgileri dahilinde yaş aralığına baktığımızda en genç görüşmeci 32, en büyük görüşmeci ise 70 yaşındadır. Görüştüğüm kadınların çoğu göç etme

nedenlerini ekonomik ve siyasi koşullar olarak tanımladılar. . Bununla beraber evlilik gibi ailevi sebeplerden dolayı göç eden üç kişi mevcuttu.. Göç sebebi sorusunu cevapsız bırakan 9 görüşmeci olmakla birlikte esasında bu soruya uzunca cevap verip süreci anlatan görüşmeci olmadı. Bu noktada belirtmeliyim ki göç sebebinin paylaşılmak istenmemesi de oldukça önemli bir noktadır. Zira görüşmecilerin hepsinin Türkiye ile bağı devam ediyor, yılın belli bir döneminde muhakkak Türkiye'yi ziyaret ediyorlar. Dolayısıyla oraya yönelik korkularının veya çekincelerinin sürdüğünü söyleyebilirim. Göç tarihleri ise 1987-2001 tarihleri arasında iken bir özel durum ile 2012'de göç eden bir görüşmeci mevcut. Lâkin ağırlık 1990'larda göç edildiğini gösteriyor. 1990'larda özellikle siyasi baskıların var olduğu Türkiye'de Aleviler için kopuş noktası 1993'te gerçekleşen Sivas Katliamı olmuştur. Bu katliam sonrasında göçler artmış, örgütlenme ise güçlenmiştir.

Tablo 1.: Görüşmeci bilgileri

GÖRÜŞMECİ	YAŞ	GÖÇ SEBEBİ	GÖÇ TARİHİ	MEMLEKET	ANADİL
G1	65	Ekonomik-siyasi	1990	Maraş	Kürtçe
G2	54	Evlilik		Dersim	Kürtçe
G3	56		1987	Kayseri	Kürtçe
G4	38	Evlilik	1997	Maraş	Türkçe
G5	65+		1995	Kayseri	Kürtçe
G6	44	Ekonomik-siyasi	2001	Maraş	Kürtçe
G7	47		1997	Maraş	Türkçe
G8	40	Siyasi	1998	Sivas	Türkçe
G9	65+	Oğlu için	2012	Maraş	Kürtçe
G10	50			Maraş	Kürtçe
G11	60	Siyasi	1990	Kayseri	
G12	70			Maraş	
G13	35	Siyasi	2000	Adana	
G14	50	Ekonomik-siyasi	1997	Maraş	
G15		Ekonomik-siyasi		Malatya	
G16		Baskı		Sivas	
G17	38	Ekonomik		Dersim	Kürtçe
G18					
G19	45			Dersim	Kürtçe
G20				Dersim	Kürtçe
G21	32	Ekonomik	1995	Dersim	Kürtçe
G22	65+	Ekonomik-siyasi	1989	Dersim	Kürtçe
G23	35			Dersim	Kürtçe

Anadilde ise kadın dil ilişkisini kurmak hedefiyle yola çıkmış ve Londra’da yeni bir neslin yetişmesiyle ortaya çıkan anadil problemini anlatmak açısından önemli görülmüştür. Bunların haricinde “memleket” tarafımdan sorulmamış, yalnızca Türkiye’deyken yaşanan şehir bilgisi edinilmek istenmiştir. Görüşmecilerin kendilerini memleketleri ile anlatmak istemeleri, kendilerinin aidiyet duyguları bağlamında önemlidir. Görüşmeciler Türkiye’deyken yaşadıkları yeri söyledikten sonra “aslen memleketim X’tir.” diyerek memleket bilgilerini paylaştıkları için yukarıdaki tabloya bunu eklemedim

Özel bilgiler dahilinde yine göç edenlerin çoğunluğu Maraş şehrinden gelmekte, bununla birlikte Dersim, Kayseri, Sivas, Adana ve Malatya’dan da göçmen bulunmakta. Anadil ise çoğunluk Kürtçe olmakla birlikte Türkçe anadilde görüşmeci de mevcuttu. Görüşmeler Türkçe yapıldı; ancak bazı görüşmecilerin konuşmaların arasında Kürtçe kullanımlar yaptıkları da dikkat çekiciydi. Bu evlerinde anadilleriyle iletişim kurduklarının bir göstergesi olabilir.

Antropolojinin bir yöntemi olarak etnografik araştırma odaklanılan grup ile bağlantı kurmak, gözlem yapmak ve bunların ötesinde empati kurmayı gerektiren bir sistem içerir. Alevi kimliğine sahip bir kadın araştırmacı olarak Alevi kadınları hedef grup belirleyip onlarla görüşerek yaptığım bu araştırma, hem kadınları hem Alevi kimliğini taşımanın nelerle özdeşliğini, nelere sebebiyet verdiğini, nice yaşanmışlığı önüme koyarken kendimi bu grubun veya hâdiselerin uzağında görmem mümkün değildi. Ortak paydadan ele aldığımız inancın, kadınlık hassasiyeti ile incelenmesi araştırmayı farklı bir noktaya koyarak özgünleştirecektir diye düşünüyorum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Tartışma

Bu çalışmayı Ocak- Mayıs 2017 tarihleri arasında İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevinde aktif katılım sağlayan kadınlarla gerçekleştirdim. Bu görüşmelere katılan kadınları Britanya Alevi Federasyonu Başkan yardımcısı Zeynep Demir, Britanya Alevi Kadınlar Birliği Başkanı Özlem Şahin ve Cemevi'nde eğitim sorumlusu olan Şirvan Karakış'ın destekleri sayesinde gerçekleştirdim. Dışarıdan biri olarak algılanmam sebebiyle Demir, Şahin ve Karakış gibi Londra'daki Alevi toplumunun tanınan isimlerinin desteği önemliydi. Bir araştırmacı olarak benim, "dışarıdan" olmadığımın izahı ile görüşmeleri gerçekleştirmeye başladım. Zaman içerisinde Cemevinde varlığımdan haberdar olan kadınlar kendileri benimle tanışarak görüşme yapmak istediklerini belirttiler.

Kadınların göç süreçlerinde kendilerini konumlandırımları, siyasi, inançsal ve kültürel bağlamlarda Türkiye ve İngiltere'de Alevi kimliğine ilişkin özgürlük anlayışları, Londra'daki Alevilik pratikleri ve bu pratikler ile ilişkili olarak cinsiyet eşitliğine dair yorumlarını içeren sorular sordum. Kadınların anlatıları bağlamında genel başlıklar oluşturularak Türkiye'den Londra'ya göç nedenlerini, Türkiye'de buldukları yıllardan Alevilik pratiklerine dair neler hatırladıklarını (ilk tanışmaları, ve Londra'da Alevilik pratiklerinin onlar için neler ifade ettiklerini anlamaya çalıştım.

3.1. Türkiye'den Londra'ya Göç Nedenleri

İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde görüşme yapılan kadınların pek çoğu Türkiye'nin farklı şehirlerinden Londra'ya farklı sebeplerle 1987-2001 yılları arasında göç ettiler. Göç sebeplerine ilişkin görüşmelerde ortaya çıkan ortak nokta görüşmecilerin Türkiye'de yaşadıkları dönemde Alevilik inancını yaşamakta sıkıntı çektikleri oldu. Londra'ya yerleşen kadınlar göç sebeplerine

dair dair kişisel deneyimlerini fazla aktarmasalar da özgürlük kavramı üzerinde yoğunlaştılar. Türkiye’deyken özgür bir yaşam sürdürmediklerini belirtip özgürlük kavramını dillerini konuşamamak ve inançlarını yaşayamamak üzerinden tanımladı. Benzer şekilde gözlemlerimde görüşmecilerin Londra’daki yaşamlarında inançlarını istedikleri gibi yaşama ve dillerini her alanda çevirmen desteği ile konuşabilme imkânlarına sahip olduklarını gördüm. “Kayseri’de özgür değildik, dilimiz yasaktı. Nerede bir Alevi var öldürüyorlardı. Evlerini işaretliyorlardı. Biz de o korkudan dilimiz demiyorduk biz Aleviyiz. Korku var.” (G11)

“Adana’da yaşıyordum. Çok sık gidemiyorduk Cemevine; ama gidiyorduk. Toplantılara, etkinliklere katılıyorduk. Alevilerin Kürtlerin yoğun oturduğu bir bölgede oturuyor olman senin zaten ne olduğunu deşifre ediyordu. Bir şey söylemenize gerek yoktu. Çok rahat değildik. Kürt olmak, Alevi olma çok sıkıntılı. Özellikle de kadın olmak. Bütün kimlikleri bunun içerisinde barındırıyor olmak başka bir sorun.” (G13)

Türkiye’de yaşadıkları dönemde Alevi evlerinin işaretlendiği, Kürt dilinin ev dışarısında konuşulmadığı 12 Eylül sürecinin kendileri için ağır bir süreç olduğundan bahsettiler. “12 Eylül’den bir sürü insanları öldürdüler. Alevileri yaktılar, yıktılar.” (G11)Siyasi kimliklerinden ötürü Türkiye’de barınmakta zorluk yaşadıklarını belirten görüşmeciler, iktidarlara muhalif kimlik taşıdıkları için göç ettiklerini söylüyorlar. “Türkiye’de Alevi hem de devrimci, demokrat, sol görüşlü olması nedeniyle İngiltere’ye geldim. İltica olmak sıkıntılıydı.” (G13)

Görüşmecilerin siyasi göç sebeplerini ilk başlarda anlatmamayı tercih ettiklerini gözlemlerim. Kadınlara Londra’ya göç etme nedenlerini sorduğumda kendilerinden gelen ilk tepki siyasi ve/veya Alevilik inancı dolayısıyla bir sorun yaşamadıkları oldu. Sorun yaşadıklarını belirtenler ise bu sorunların detaylarını yansıtmamaya çalıştılar. Dönemin güncel siyasetine ve Alevi toplumunun bir özelliğiymiş gibi aktarılan muhalif kimliklere dair söz söylemekten kaçındılar. Görüşmelerin başında siyasi açıdan ve Alevilik kimliğine dair problem

yaşadıklarını söylemekten sakınan kadınlar, görüşme ilerledikçe bunları kısmen aktarsalar da üzerinde çok durmadılar. Benzer bir şekilde Maraş Katliamı olarak bilinen Maraş'ta Alevilere yönelik gerçekleştirilen saldırılardan hiç bahsedilmedi. Bu durumu Alevi kadınların yaşanılanları unutmaya veya üzerini örtmeye çalışması ve bu nedenle de toplumsal hafızanın silinmesi süreci olarak değerlendirdim.

Ekonomik sorunları göç nedeni olarak belirten kadınlar bu sorunu gördükleri baskılara ek bir neden olarak gösterdiler:. Bir görüşmeci, "Hem ekonomi hem de bir Alevi olarak Türkiye'de rahat değildik." (G14) derken diğer görüşmeci baskı ve ekonomik darlıkların dört çocuğunun eğitim hayatlarını etkileneceğini düşündüğünü belirtti. "Tabii ki ekonomik nedenlerle. Orada kalsaydım belki de çocuklarımı okutamazdım. Baskı bir yandan, yoksulluk bir yandan. Ne kadar çalışırsan çalış yetiştiremiyorsun dört çocuk olunca." (G22)

Görüşmeciler Londra'da Aleviliği özgür bir şekilde yaşayabildiklerini ve inanç merkezleri olan Cemevlerinin resmi bir statüye sahip olduğunu altını çizdiler. Öyle ki, bölge bölge okullarda din dersleri kapsamında Alevilik inancı anlatılıyor ve bu yapılırken ders içeriği ve ders eğitmeni Cemevinden sağlanıyordu. Türkiye ile İngiltere karşılaştırmasında anadili özgürce konuşabilmek konusu da gündeme geldi. Türkiye'de Kürtçe konuşmanın sosyal yaşamda mümkün olmadığı, özellikle 12 Eylül sürecinin bu konuda çok olumsuz etkilerinin olduğu aktarıldı. Oysaki Londra'da Türkçe veya Kürtçe dili ile kendilerini ifade edip istediklerinde çevirmen desteği ile bunu karşılayabilme imkanlarına sahipler.

3.2.Alevilerin Anadili

Görüşme yapılan kadınların farklı bölgelerden olması dolayısıyla anadili Türkçe ve Kürtçeydi. Anadili Kürtçe olan kadınlar Kürtçe'nin Zazaca ve Kurmançi lehçesini konuşuyorlardı. Anadili Kürtçe olan görüşmecilerden G1,

çocuklarının Kürtçe'yi az bildiklerini, torunlarının ise hiç bilmediklerini belirttiler. Bu bağlamda torunlarının Cemevine de gelmedikleri ve o kültürden kopuk yaşadıklarını aktardılar. Yine anadili Kürtçe olan G3 ise annesi ve babasının Kürtçe konuşmasına rağmen kendisinin Türkçe bildiğini belirtti. Torununun ise yalnızca İngilizce bilmesi sebebiyle onunla iletişim problemi çektiğini söyledi:.

“Anadilim Kürtçe. Çocuklarım az biliyor. Torunlarım azcık Türkçe biliyorlar. Kürtçe anlıyorlar biraz. Söylüyorum onlara. Bunlar da gelmiyorlar. Ceme gelmiyorlar. Bir kızım çok düşkündür o gelir birazdan. Dine imana çok tapar.” (G1)

“Annem babam Kürtçe konuşuyordu ama ben bilmiyorum. Anlıyorum aslında. Torunum İngilizce konuşuyor. Ben de biliyorum iyi kötü anlaşıyorum.” (G3)

Görüşmeci 5 ise anadil ve İngilizce dili sebebiyle torunu ile iletişim problemi çekenler arasındaydı. Torununa Kürtçe öğretmeye çalışıyor; ancak torunu bunu kabul etmiyordu; bu bağlamda torununa Aleviliği öğretmediğini belirten görüşmecinin Aleviliği Kürtçe dilinde yaşadığı anlaşılıyor. Türkçe de bilen görüşmecinin Aleviliği öğretme meselesinde Kürtçeyi tercih etmesi bunun göstergesidir.

“Anadilim Kürtçe. Türkçeyi de biliyorum. Çocuğum Kürtçeyi anlıyor ama konuşamıyor. Torunum Türkçe İngilizce konuşuyor. Söylüyorum bazen öğretiyim size bazı kelimeleri. o nasıl dildir diyor tuhafına gidiyor. Aleviliği öğretemiyorum.” (G5)

Görüşmeci G9 Kürtçe'nin Kurmançi lehçesinin anadili olduğunu ve çocuklarının da bu dili bildiğini belirtirken “Alevi diliyle konuşurlar” diyerek Kurmançiyi gösteriyordu. Bu bağlamda Aleviliği Kürtçe yaşadıklarını, kullanımları bu dilde yaptıklarını söylemek mümkün. Bununla birlikte çocuklarının okula gittiklerinde Türkçe öğrendiklerini belirten görüşmeciden

referansla toplum içinde Kürtçe konuşulduğunu, Türkçe'nin okulda, dolayısıyla devletle temas edildiği noktalarda öğrenildiğini görüyoruz. “Anadil Kurmanci. İki kızım bir oğlum var. Onlar benim gibi Alevi diliyle konuşurlar, Kurmanci konuşurlar. Türkçe de biliyorlar, okula gittiler.” (G9)

Türkçe'yi okulda öğrenen bir diğer görüşmeci, Kürtçe konuşmaktan hiç vazgeçmediğini belirtiyor ve çocuğunu da bu şekilde yetiştirdiğini anlatıyor. Evinde “asla” Türkçe konuşmayacağını belirten görüşmecinin anadili, annesinden doğduğunda öğrendiği dil olarak tanımlaması dolayısıyla anaerkil bir dil anlayışı olduğunu gösteriyor. Anadiline bu denli bağlı kalan görüşmeciye bu bağlamda anadilde ibadet etmeyi tercih edip etmeyeceğini de soruyorum; Alevilik inancı yaşadıktan sonra dilin önemli olmadığını söylüyor.

“Kürtçe ben Kürdüm. Kürtçe konuşarak büyüdüm, okula başladığımda Türkçe öğrendim. Halen şu an oğlum da Kürtçeyi full anlar, evde ben asla Türkçe konuşmam. Evde ben Kürtçe konuşuyorum ama oğlum Kürtçe konuşmayı pek beceremiyor. Kendi dilimizi unutmuyoruz. Ben annemden doğarken o dili öğrendim. İsterdim ki benim oğlum da benim gibi konuşsun.” (G10)

G19, Londra'ya geldiğinde Kürtçe bildiğini, Türkçeyi de Alevi – Sunni ayrımını da Londra'da öğrendiğini anlatıyor. Dolayısıyla görüşmecinin Kürtçe ile Londra'daki Türkiyeli toplum ile iletişim kuramadığı anlaşılıyor. Cemevinden ziyade Dersim Derneği'ne gitmeyi tercih ettiğini belirten görüşmeci, bunun sebebinin kendisini Cemevinde yabancı olarak hissetmesine bağladı. Bunu örneklendirirken de dernekte anadilini konuşabildiğini söylüyor. Bu bağlamda kadınların sosyal çevrelerini seçerken anadilin önemli olduğunu görüyoruz. Görüşmeci, anadili ile iletişim kuramadığı için cemevine gitmek yerine köy derneğine gitmeyi seçiyor.

“Anadilimle buraya geldim. Türkçeyi burada öğrendim. Alevi-Sunni burada öğrendim. Ben cemevine gitmiyorum, ancak cenaze olunca. Burada

(Dersim Derneği) bizim insanımız var, kendi dilimi konuşuyorum. Çünkü niye, orada gittiğinizde yabancısın; ama burada benim derneğim, Dersim adı. Ben burada daha gurur duyuyorum.” (G19)

Kürtçe'nin Zazaca lehçesi anadili olan bir görüşmeci, anadilini babasının vefatından sonra öğrendiğini söylüyor. Annesi ile babasının kendi aralarında Zazaca konuşurken bu dili çocuklarına öğretmeyi tercih etmediklerini aktarıyor. Görüşmeci ise anadilini babasının ölümünden sonra öğrenmiş; dolayısıyla anadilini öğrenmesinde önündeki engel babasıymış demek mümkün. “Evde annemle babam gizli gizli Zazaca konuşurdu. Kendi aralarında konuşurlardı. Babam Hakka yürüdüktan sonra Zazacayı öğrendim.” (G2)

Henüz torunu olmayan bir katılımcı, torunu ile kesinlikle Kürtçe konuşacağını belirtiyor. Türkçe konuşurken de ikinci kelimelerinin Kürtçe olduğunu, anadillerinden kopamadıklarını belirten görüşmeci, aile büyükleri ile gençlerin iletişim kurabilmeleri için gençlerin az da olsa Kürtçe konuştuklarını aktarıyor.

“Torunumla da Kürtçe konuşurum! Bir kelime Türkçe konuştuğum zaman ikinci kelimeyi Kürtçeye çeviriyoruz. Anadilimizdir. Mesela kaynanam Kürtçe bilmiyor, çocuklar genelde nenesiyle 4 5 kelime Kürtçe konuşuyorlar.” (G6)

Anadili Türkçe olan ve çocuklarla Türkçe konuşulması gerektiğini vurgulayan görüşmeci 4, bunun nedeni olarak çocukların hali hazırda İngiliz okullarına gideceğini belirtiyor. Bu bağlamda torununun Türkçe'yi bilmemesi, yalnızca İngilizce konuşmasından hoşlanmayacağını belirtiyor.

“İngilizce konuşuyorlar çocuklarla, onları da uyarıyorum, bırak çocuk Türkçe'yi öğrensin zaten İngiliz okuluna gidecek. İngilizlere karışacak. Sabah gidiyor akşam gidiyor çocuk kendi anadilini bilmesi gerekiyor. Bir lisans bir insan. Torunum sadece İngilizce konuşursa hoşuma gitmez valla...” (G4)

Kendi anadili Türkçe, eşinin anadili Kürtçe olan bir görüşmeci, çocukların Türkçe konuşmasının nedeninin kendisi olduğunu belirtiyor. Kendisi evde olması ve çocukların babalarından çok kendisi ile iletişim kurmasından kaynaklı olarak çocukların Türkçe konuştuğunu söylüyor. Görüşmecinin dilin anneden aktarıldığına dair bu fikrini desteklediği söyleyebileceğim bir diğer nokta ise torunlarına ileride bir şey aktaramayacağını düşünmesinin sebebi annelerin farklı düşünceleri olduğunu söylemesi. İleriki kuşaklara kendilerinin bir şey katamayacağını, kendi kızı dahil yeni nesil kadınların anneliğinin farklı olacağını, dolayısıyla dilin de kültürün de değişeceğini belirtiyor. Bu değişime Aleviliği de ekliyor. Kendi çocukları için “İngiliz oldular” demesi ise değişimin başladığına işaret ediyor.

“Babaları Kürt ama anne evde olduğu için Türkçe konuşuyorlar. Onlar artık İngiliz. Şimdiki çocuklarımıza bir şey aktarabiliriz ama torunlarımıza aktaracağımızı zannetmiyorum çünkü anneleri farklı düşünüyor. Benim büyük kızım 18 yaşında farklı düşünüyor. Türkçeyi öğretir ama düşüncesi farklı. Belki iki nesil daha Alevilik aktarılır ama daha sonrasını sanmıyorum.” (G7)

Yeni nesillerin anadillerini bilmemesinde kendilerinde, büyüklerde suçluluk payı olduğunu düşünen bir görüşmeci, baskılardan dolayı anadilin konuşulmadığını anlayışla karşılarken bunun farklı noktalarda geçerli olmadığını söylüyor. Kendisinin yaşadığı Tunceli ilinde Sunnilerin, Türkçe konuşanların, olmadığını buna rağmen çocuklarıyla insanların Türkçe konuştuğunu belirtiyor. Yine bu noktada, okulun, polisin, askerinin; dolayısıyla devletin etkili rolüne değiniyor. Dilin kaybolmasının beraberinde inancın da kaybolmasını getireceğini söyleyen görüşmeci, kendileri anadillerini konuşsalar da gençlerin de bugün anadillerini konuşacağını, belki de rahatsızlık duyduğu “yabancılarla” evliliklerin olmayacağını söylüyor. Bu görüşmecinin “yabancından” kastı İngilizler ve veya Sunni toplum da olabilmekte. Örnek verdiği kendi kızının bir İngilizle evli

olduğunu ve torununun Türkçe bilmediğini belirterek yukarıdaki din, inanç, kültür bağlantısını vurguluyor.

“Bence, esas bizden kaynaklanıyor, büyüklerden. Çocuklarına öğretmiyorsan, çocuklarına dilini konuşmuyorsan, her şey eğer ki yasak olursa kendini açıklamıyorsan mecbur inanç kalkar. Tunceli’de o kadar Sunni kısımlar yoktu ama yine çocuklarımıza Türkçe konuşuyoruz, çocuklar okula gidip geliyor... Tunceli Alevi olsa da polis asker vardı. O yüzden, çocuklar Türkçe konuştuğu zaman, buraya geldiği zaman değişik insanlar oluyor. Çocuklar anlasa da konuşmuyorlar. Hem dilden kaybediyoruz hem dinde kaybediyoruz. Biz dilimizi konuşsaydık belki çocuklar da konuşurdu. Belki daha az yabancılarla evlenirdi. Benim kaynanam hiç Türkçe bilmiyordu biz hep Kürtçe konuşuyorduk. Bir kızım yabancıyla evlenmiş, al kızı İngilizce konuşuyor, Türkçe de bilmiyor.” (G22)

Görüşme seyri içerisinde Zazaca ve Kürtçe / Kurmançî lehçesinde tutulan cem erkanlarına tanıklık ettiğini belirten bir görüşmeci, Arapça kullanılmadığını ekliyor. “Ben bizim dilde cem tuttum, Zazaca, Türkiye’de. Kürtçesine de şahit oldum. Arapça yok.” (G17)

Anadolu’dan Londra’ya göç eden kadınların yaş grubu ne olursa olsun dil problemlerinden etkilendiklerini gözlemledim. Çocuğu ve/veya torunu olan kadınların onlarla iletişim için dil bağlantısının zayıflaması veya yok olması onların aktarıcı rolünü de zayıflatıp yok etmektedir. Bununla birlikte Türkiye’deki baskılı ortam sebebiyle oradayken de anadillerini konuşamamaları çocuk ve torunlarına dil öğretme süreçlerini zor hale getirmiştir.

3.3. Hafızalardaki Alevilik

Görüşülen kadınlar Türkiye’nin farklı illerinden farklı zamanlarda Londra’ya göç etmişlerdi. Türkiye’de yaşadıkları dönemlerde kendilerini Alevi kimliği ile nasıl tanımladıklarını ve/veya tanımlayamadıklarını anlamaya çalıştım. Bir grup dışarıya kapalı bir biçimde sadece Alevilerin olduğu bölgelerde yoğun Alevi pratiklerini içerisinde yaşamışlardı. Bir grup ise Sunni toplum ile birlikte sosyal alanı paylaşmış Alevilerin yaşadıkları ayrımcılıklardan ötürü inanç pratiklerini gizli olarak sürdürmeye çalışmışlardı. Yalnızca Alevilerin yaşadığı bölgelerden, çeşitli sebeplerle karma bölgelere geçiş yapan görüşmecilerin “Alevi

-Sunni ayrımı” ile ilk olarak bu ortamlarda karşılaştıkları gözlemledim. “Kayseri’de özgür değildik, dilimiz yasaktı. Nerede bir Alevi var öldürüyorlardı. Evlerini işaretliyorlardı. Biz de o korkudan dilimiz demiyorduk biz Aleviyiz. Korku var. Karıştıktı yerimiz. 12 Eylül’den bir sürü insanları öldürdüler. Alevileri yaktılar, yıktılar.” (G11)

Katılımcılar Türkiye’de yaşadıkları dönemi, Türkiye’ye yaptıkları ziyaretlerde gördükleri Aleviliğe ilişkin gözlemlerini ve Londra’da sürdürdükleri Aleviliği karşılaştırdılar. Bu üç farklı ortamın kendileri açısından nasıl bir algı oluşturduğu göç ile gelen değişimi gözlemlemek açısından oldukça önem taşıyor. Görüşmecilerin ortak olarak dile getirdiği nokta Londra’da Alevilik inancını Türkiye’ye oranla daha özgür yaşadığıydı. Türkiye’nin herhangi bir dönemi ile Londra’daki özgürlüklerinin kıyaslanamayacağını belirttiler. “Buradakiler daha özgür. İstedikleri şekilde kendilerini ifade edebiliyorlar. Türkiye’de eskiden edemiyorlardı. Şimdi ediyorlar ama burasıyla orayı kıyaslanamaz.” (G8) Aleviliği Londra’daki Alevilerin yaşayabildiğini ve sürdürebildiğini düşünürken Türkiye’deki Alevi toplumunun çeşitli nedenlerle “Sunnileştiğini” öne sürdüler. “Türkiye’deki Aleviler, buradakiler daha çok Alevicidir. Türkiye’dekiler çoğu Sunnilige kaydı, onların görüşünü söylüyor.” (G3)

“Aleviler kadar dürüst, kendini bilen, karşı insanı yadırgamayan. Ama şu an Türkiye’de Alevilik bitmek üzere. Ben gidiyorum, Aleviler açık giyiniyor diye bir şey değil, giysimizi bile. Gerçekten yolda kapalı kadın bana kaş göz yaptı. Resmen sen buradaysan sen Müslümanlıkla yaşayacaksın. Sen Aleviliğin olmayacak diyorlar. Bunu hissediyorum. Türkiye’de Alevi olanlar da mecburiyetten diyemiyor artık. İş alanlarında artık hep kapalılar. Bizim insanlarımız ya Alevi değilim diyor ya da işsiz. Her sene Türkiye’ye gidiyorum, her sene gittiğimde de daha geri gidiyor.” (G20)

“Ben Kurban Bayramında Cem kurulduğunu duymadım. Değiştirebilirler. Türlü türlü insanlar çıkıyor. Yeni Dedeler çıkıyor. Eski Dedeler çıkıyor, ne bileyim. Semah da değişmiş.” (G11)

Bir görüşmeci, vefat eden bir akrabasının cenazesi sırasında Antep'te yaşadığı zorlukları aktardı. Bu zorluklar Antep'te bir tane olduğunu belirttiği Cemevi'ne yönelik polis baskısıydı. Görüşmeci, Camiilere yapılmayan baskıların Cemevlerine yapılmasından şikayet edip inanç merkezlerini karşılaştırdı. Türkiye'deki Alevileri ise "pısırık" olarak tanımladı. "O zamanlar panzerlerle kapatılmıştı Cemevi, Antep'te, Düztepe'de. Zaten bir tane var Cemevi. Niye Camiler kapatılmıyor da Cemevi kapatılıyor? Cemevi'nin de hatası var yönetimdeki insanların da hatası var. Pısırık olmasınlar ya." (G4)

Türkiye'deki Alevilerin Camii-Cemevi tarzı projelerle, bayram cemleri daha önceden olmayan yeni uygulamalarla ve toplumsal baskı ile asimile edildiğini belirten katılımcı, Alevi inancının öz halinin Londra'da korunmaya çalışıldığını belirtiyor. Görüşmeci, Türkiye'deki Alevilerin kendi inançlarından baskı sebebiyle ödün verdiklerini, dolayısıyla Türkiye'den Londra'ya gelen Alevilerde de bu baskının izlerinin görüldüğünü aktarıyor. "Çok oldu Türkiye'de Ceme katılmadım; ama takip ettim. Aleviliği Müslümanlığa doğru yöneltiyorlar. Bir İslam çatısına almaya çalışıyorlar." (G17) Diğer bir görüşmeci ise yine bu bağlam içerisinden Türkiye'deki Aleviliğin "Müslümanlaştırıldığını" belirtiyor.

"Asimilasyonların oyunları bu cami-cemevi projesi gibi, bayram cemi gibi. Bizim burada yaşatmaya çalıştığımız Alevi-Kızılbaş öğretisi. Bizim burada sıkıntımız Türkiye'den buraya gelen insanların üzerinde mahalle baskısının etkisi hala var. Alevi-Sunni mecbur insanlar bir arada yaşamışlar, ama hep kendilerinden ödün vermişler. "Ben bunu dersem benim komşum beni bilir mi?" Hep gizlenmiş, yasaklanmış." (G13)

Türkiye'deyken Alevi olduğunu Londra'daki gibi özgür bir şekilde bilmediğini ve yaşamadığını belirten bir diğer görüşmeci Türkiye'deyken yakınlarının dahi Alevi kimliğini bilmediğini belirtti. Londra'ya göç ettikten sonra Alevilik inancına daha bağlı olduklarını belirten katılımcı, dolayısıyla bunu baskılara bağlıyor. Babası üzerinden verdiği örnek ise bunun en bariz

açıklamasıdır. “Alevi olduğum için çok onur duyuyorum; ama sorsan ki oruç falan tutmuyorum. Aynı masada oturduğum insanlar bile bilmiyordu Alevi olduğumu. Biz de buraya gelince daha bağlı olduk. Mesela ben babamın Türkiye’de oruç tuttuğunu bilmem, burada tuttu. Baskı olmadığı için herhalde.” (G16)

Aynı şekilde Türkiye’deyken yaşadığı sıkıntılardan bahseden bir diğer görüşmeci, Alevi kimliklerini bu sebeple sakladıklarını belirtti. Katılımcı Aleviliği Londra’da öğrendiğini söylüyor ve Türkiye’deyken kimlik saklamakla birlikte Alevi bilincinin de gelişmediğini ortaya çıkıyor. “Türkiye’deyken sıkıntılarımız vardı, hatırlıyorum. Mesela Pendik’te yaşıyorduk, Alevi olduğumuzu söylemiyorduk. Söylediğimiz zaman ‘Kızılbaş mısınız?’ derlerdi. Kızılbaş da kötü olarak söylerlerdi. Yok değilim derdim; ama niye derdim onu da bilmiyorum. Çünkü bilinçli değildim. Aleviliği burada öğrendim.” (G20)

Diğer bir katılımcı köylerinde dışarı kapalı bir biçimde yaşadıkları zaman Alevi inancını yaşayabildiklerini; ancak köy yakma olayları nedeni ile şehir merkezine geldikleri zaman bunun değiştiğini aktarıyor. İnsanların yaşananlardan ötürü korkarak Cemevlerine gitmediklerini, soğuduklarını söylerken bunu hem devlet baskısına hem de siyasetin önplana geçmesine bağlıyor. Alevi toplumunun şehir merkezlerine gelmesi, yaşam alanlarının değişmesi, karma bir ortama geçilmesi ile beraber inanç önceliğinin yerini siyasetin aldığını belirtiyor. Dolayısıyla görüşmeci inançtan uzaklaşılması bağlamında hem devleti hem de Alevileri suçlu buluyor.

“Köyde oturuyorduk, Pirlerimiz geliyordu, biz cem bağlıyorduk. Millet toplanıyordu. Bir evde cem bağlıyordu; ama bir hafta geliyordu her gece bir evde kalıyordu. Köyde böyleydi ama merkeze indiğimiz zaman, köylerimizi yaktılar, boşalttılar, biz merkeze geldik. Merkezde de Cemevine bazıları gidiyordu, bazıları da işte siyaset araya girdi ya. Eskiden sadece Alevilikti, Cemdi, Pirimiz var eskiden tek o vardı. Sonra siyaset araya girdi. Devlet köyleri yaktı. Millet Alevilik cem falan biraz soğudu. İki taraf oldu. Biri bu taraf tuttu biri öbür taraf tuttu. Ayrım oldu. Yine insanlarımız gidiyordu cem bağlıyordu, biz de gidiyorduk. Ama sıkı

yönetim vardı. İnsan zulüm görüyordu, gençlerimizi bayanlarımızı içeri atıyordu. Hep işkence yapıyordu. Kötüydü. Tunceli insanları çok ezildi. Tabii ki. Araya soğukluk girdi. İnsanların katılımı azaldı. Önceden yaşlılarımız gençlerimiz aynı yol tutuyordu. Zulüm araya girdiği zaman bölündü.” (G24)

Büyük şehirde, İstanbul’da Alevi mahallesinde yaşayan bir görüşmeci ise farklı bir perspektif yansıtıyor. Senelerce Ümraniye’de Cemevi’nde hizmet eden görüşmeci, Alevi mahallesinde yaşadıkları sebebiyle rahat olduklarını, Alevilik inancını yaşadıklarını, herkesin kendilerinin Alevi ve Kürt olduklarını bildiklerini belirtiyor. Bu bağlamda Alevi mahallesi tarzı yine köylerde olduğu gibi merkezde olsa da kapalı alan olarak nitelendirilen yerlerde inancın yaşanılabilir olduğunu gözlemleniyor.

“Çocukken Ümraniye’de hizmetteydim senelerce. Aleviliğimizi yaşıyorduk, hiçbir sorun yoktu. Çok rahattık. 80’lerin sonu, 90’ların başı. Bizimkisi zaten Alevi mahallesiydi, oruçlarımızı tutardık, evimize dede gelirdi. Cem yaparlardı. Sayısız ceme katıldım. Herkes bizim Alevi olduğumuzu, Dersimli olduğumuzu, Kürt olduğumuzu biliyordu. Ben hiç sakınmadan söylüyordum. Biz sıkıntı yaşamadık.” (G17)

Bir süredir Londra’da Alevilik inancını yaşayan kadınların Türkiye’deyken yaşadıkları ve Türkiye’ye dair gözlemleri sorgulanıyor. Bu bağlamda Türkiye’deyken baskı gördüklerini aktaran görüşmeciler, inançlarını Londra’da daha özgür bir şekilde yaşayabildiklerini belirttiler. Türkiye’deyken yakınlarının dahi Alevi kimliklerinden bihaber olduklarını belirtirken, Londra’ya göç ederek burada inancı öğrendiklerini ve yaşayabildiklerini aktarıyorlar. Bu noktada Türkiye’ye baktıklarında, baskıların inancı değiştirdiğini ve oradaki Alevileri “Sunnileştiklerini”, “Müslümanlaştıklarını” iddia ediyorlar; bunun sebebini ise baskılara bağlıyorlar. Eskiden Alevilerin yaşadığı köylerde yaşanan Alevilik ile bugün Türkiye’deki büyük şehirlerdeki farklı ise, Alevi köylerinden göç etmek zorunda kalınmasına bağlıyorlar. Bu fark, büyük şehirlere gelindiğinde inançtan, toplumdan kopulması ile alakalı. Karma bir ortama giren Alevilerin,

önceliğinin siyasete dönüştüğü ve böylece inanç pratiklerinin yaşanmadığı söyleniyor. Bu bağlamda Aleviliğin değişimi baskılardan ötürü yapılan göçlere bağlanıyordu.

Görülüyorlar ki inancın yaşanması için yaşanılan mekân oldukça önemli. Yalnızca aynı inanca talip insanların yaşadığı bölgelerde inanç pratikleri özgün bir biçimde sürdürülürken karma ortamlarda inancın değişime uğraması, bu bağlamda insanların da inanca bağlılığının değişimi görülüyordu.

3.3.1. Alevi Kimliği ile Nasıl Tanışıldı?

Görüşmeciler Türkiye’de yaşadıkları bölgeleri anlatırken Alevi toplumunun yalnızca Alevilerin yaşadığı bölgelerde yaşamayı tercih ettiklerini veya yalnızca Alevilerin yaşadığı yerlerde yaşamaya mecbur kaldıklarını belirttiler.. Türkiye’nin büyük şehirlerinde, merkezlerde ve “Alevi mahalleleri” olarak anılan bölgelerde sol görüşlü insanlarla beraber yaşayan Aleviler, küçük şehirlerde ve köylerde dışa kapalı bir biçimde “Alevi köyleri” diye tanımlanan köylerde yaşamışlardı. Özellikle kapalı bölgelerde yaşayan kadınların, Alevilik inancını çocukluklarından itibaren yaşadıklarını gözlemledim. Belirtmek gerekir ki inancı yaşarken adının “Alevilik” olduğuna veya Sunni toplum ile aralarındaki farka dair bilgileri eğitim, ticaret ve siyasi süreçler sebebiyle öğrenmişlerdi. Görüşmeciler, “Alevi Sunni bilmezdik” diyerek salt Alevilerin yaşadığı bölgelerde dışa kapalı bir hayat sürdürdüklerini ve böyle bir farkı çok sonrasına kadar görmediklerini, anlamadıklarını anlattılar. Dışarıya kapalı köylerde, yalnızca Alevilerin yaşadığı köylerde, herkesin birbirini tanınması ve dışarıya açılmama sebebiyle herkesin akrabalık ilişkisinin olması nedeniyle inanç kavramsal olarak bilinmese de kendi sınırları içerisinde yaşanmasında sorun olmadığı görülüyor: “Kapalı birşey değildi, biz Alevi olduğumuzu biliyorduk. Akrabalar hep köyde yaşıyorduk.” (G9)

Türkiye’de dışarıya kapalı bir şekilde yaşayan görüşmecilerin, Alevi - Sunni gibi tanımları Londra’ya geldiklerinde öğrendikleri söylenebilir. “Hiçbir

şeye katılmadım, Alevi olduğumu burada öğrendim. Çünkü 19 yaşında geldim buraya.” (G20)

“Buraya gelince tam bildik Alevi Sunni nedir. Öyle meydana çıktı. Biz gençtik bir şey bilmiyorduk, hep Aleviydi benim kızlığımda. Hepsi Alevi diye bilmiyorduk. Ben gelin olduktan sonra dediler ‘X’i Türklere vermişler’, ben gittim ki kayın babam tarafı Aleviymiş.” (G1)

G1’in aktarımında “X’i Türklere vermişler” cümlesindeki “Türkler” kavramı, görüşmecinin Türkiye’deyken yaşadığı şehir olan Kahramanmaraş’taki Alevilere özgü bir kullanım. Maraşlı Alevilerin Alevilerden bahsederken “Kürt”, Sunnilerden bahsederken onlara “Türk” dediğini gözlemledim.

Kadınların Alevilik pratiklerini senede bir veya iki kere köylerine gelen inanç önderi Dedelerden öğrendiklerini görüyoruz. Dedelerin köylere dönemlik gelmesi, Cem erkânı yürütmesi, dua vermesi, ritüelleri gerçekleştirilmesi ile kadınlar Alevilik inancını öğrenmişler. “Dedelerden biliyorduk Alevilik.” (G1) Alevilik inancı ritüelleri olan Cem ibadeti, aşure dağıtımını gibi hafızalarından bahseden kadınların üzerinde inanç önderlerinin etkisi mevcut. “Dedeler evimize çok gelirdi. Pirlerimiz çoktu. Cemler yapardık, aşure dağıtırdık.” (G17)

Alevi kimliğini anne, babaanne gibi kadın figürlerden öğrendiklerini söyleyen kadınlar, inanç ritüellerini onlardan gördüklerini ve onların kendilerine Alevi olduklarını söylediklerini belirttiler: “Ben babaannem ve yaşlılarımız sayesinde. On İki İmamları hiç kaçırmazlardı ve harfi harfine uyarlardı.” (G17) Bu noktada büyüklerin genç nesillere göre inancı yaşama aşamasında daha disiplinli olduğunu söylemek mümkün. “Annelerimiz söylüyordu biz Aleviyiz diyerek.” (G5) Aleviliği kadınlardan öğrendiğini belirten bir görüşmeci, anne olarak bu aktarıcı rolü benimseyerek kendisinin de aynı şekilde çocuğuna inancı öğrettiğini belirtti. “Tabii canım. Oğlumu da burada öyle yetiştirdim.” (G10)

Alevi kimliği ile dış etkenler sebebiyle tanışan görüşmeciler de mevcuttu. Okulda veya sokakta oyun oynarken, sosyal yaşam alanlarında, Alevi kimliği ile bir dışlanma sonucunda tanışan kadınların ifadelerinde ailelerine yönelik bir eleştiri söz konusuydu. Ailelerinin kendilerine Alevilik inancını anlatmaması sebebiyle herhangi bir dışlama ile karşılaştıklarında bilgileri olmadığı için kendilerini nasıl savunacaklarını bilmediklerini belirttiler. “İstanbul’da sokakta ip oynarken arkadaşlarım ‘Siz Kızılbaş mısınız?’ diye sordadı. İstanbul Zeytinburnu’nda oldu bu olay, öyle öğrendim Alevi olduğumu. Aslında bizim ailelerimiz bize anlatmıyor çok fazla.” (G21)

“Alevi Sunni ayrımı hiç bilmiyordum. Bir gün küçüğüm, ortaokula gidiyorum ama bilmiyorum. Alevi Sunni biliyorum ama Kızılbaş’ı bilmiyorum. Şimdi ben ekmek alma sırasındayım, eskiden çok sıra olurdu, bir kız benim kadar. Dedi ki ‘Sen Alevi misin, Sunni misin, Kızılbaş mısın?’ dedi. Ben Alevi Sunni biliyorum ama Kızılbaş’ı bilmiyorum. Sesimi çıkarmadım, eve geldim. Dedeme dedim Dede böyle böyle. Dedem o zaman Kızılbaşlığın Alevilikten doğduğunu detaylı bir şekilde, dedemle babam bilgiliydi, o konuyu anlattılar bize.” (G7)

Görüşmecilerin bir kısmının Alevilik inancını yaşasalar dahi Alevi Sunni tanımlarını İngiltere’ye geldiklerinde ve Türkiye’deyken devletle temas haline geçtikleri sosyal yaşam alanlarında öğrendikleri ni belirttiler. Kavramların eğitim veya iş hayatında ve Alevilik kimliği üzerinden karşılaşılan dışlanmalar ile öğrenildiği görüldü. Ailelerin toplumsal hafızaları ve dolayısıyla baskılar nedeniyle çocuklarına Aleviliği anlatmamaları, dışlanma ile karşılaşan görüşmecilerin eleştirdiği ortak bir nokta oldu. Diğer taraftan inancı inanç önderi olan Dedelerden öğrenen görüşmeciler, Dede’nin evlerde gerçekleştirdiği ritüelleri anımsadılar. Diğer bir ritüel anımsaması ise aile büyükleri denilen kadınlar ve anneler ile ilişkiliydi. Çocukluklarında ailelerinin büyükleri kadınların söylemleri ve öyküleri görüşmecilerin hafızalarında yer edinmiş durumdaydı.

3.3.2Hâfızalardaki Eski Anadolu Cem Erkânı

Görüşülen kadınların bir kısmı hem Londra’da hem de Türkiye’de Cem ibadetine katılmışlardı. Bununla birlikte ilk defa Londra’da cem ibadetine katılan ve sadece Türkiye’deyken cem ritüeli görmüş kadınlar da bulunuyordu. Türkiye’deyken ritüelleri görmüş kadınların hâfızasında neler olduğunu anlamaya çalıştım. Görüşmeciler Türkiye’de katıldıkları Cem ibadetinden bahsederken üzerinde durdukları nokta ibadetin gizli yapılması oldu: “Aleviliğimizi yaşıyorduk; ama ucundan. Şimdi serbest oldu. Evlerde Cemimizi yapıyorduk, kapıda bekçiler duruyordu.” (G12)

“Cemlerimiz gizli oluyordu. Çocuktum biliyordum. Dedelerimiz gelirdi, böyle büyük bir odaya toplanırlardı cemimizi gizli yaparlardı. Bir de kapıya bekçi koyarlardı. Gizliydi, şimdi açık oldu her şey. Dedelerimiz gelip gidiyorlardı, düzenli de geliyorlardı düzensiz de geliyorlardı; ama Alevi köylere geliyorlardı.” (G11)

“Dede Senede bir kere geliyordu. Biz akşam olduğu zaman ayaklarını yıkıyorduk. Sabahları getirip o suyu getirip eline döküyorduk. Havluyu atıyorduk üstümüze. Kadın erkek karışıktı. Karışıktı. Kadın erkek çoluk çocuk hepsi karışıktı. Lokmasını dağıtırdı.” (G6)

“Camlara yorgan koyuyorlardı.” (G3)

“Dedemiz gelirdi kızım. Ben şimdi şu adamla küsüm. Önce bizi barıştırırlardı. Sonra cemaat bağlarlardı, 1 ay kalırdı cem yaparlardı. Dede gideceği zaman Dedenin hakkullahını verirlerdi. Bunu ata bindirir şehre götürürlerdi, şehirden arabaya bindirirlerdi, eve gelirlerdi. Biz bunu gördük. Senede bir ay gelir kalıyordu. Karıştık, kadınlar bi yerde erkekler bir yerde. çiftçift semah yaparlardı.” (G9)

“Ben küçükken öyle bir ceme katıldım ki, dardan indirme cemiydi bu. Çok sert, ilk defa... Aslında nasıl anlatsam bilemiyorum. Alevi olmanın ne demek olduğunu, inancımızın gerçek ritüeli ile bir anda karşılaştığım bir andı o cem. Hayal dünyası gibiydi. Çok mistik geldi. Çocuk aklımla çözemedim ama daha sonra annem-babam bu konuyla ilgili ellerinden geldiğince, anneannem bu konuda çok sert bir kadındı, bize Kürtçeyi de o öğretti, Alevilikle ilgili de birçok şeyi o bize söylerdi. O dardan indirme cemi benim için çok ilginçti. O dönemlerde cemevi yoktu. Yan komşumuz Niğde-Aksaraylı, Alevi insanlardı ve bir hurda dükkanları vardı biz onun bodrumunda cem yaptık. Bütün kepenkleri içten kapattık. Lüks lambaları var ya, onun ışığında cem tuttuk. Dede Hacı Bektaş’tan gelmişti, kurban getirmişlerdi, çok gizli yapılan bir cemdi bu. Hala anlatırken bile kendimi

çok garip hissediyorum. Etkileniyorum. Dedenin tavrı, ahenk, çok güzeldi.” (G13)

“Ben dede kızıyım. Bizde hiç cem olmadı. Kimisinin köy odasında kimisinin evinde toplanırdık. Cemevlerimiz var. Türkiye’de şimdi daha güzel, eskiden Cemevlerimiz yoktu. Bizim dönemimizde pirlere dolaşırdı.” (G18)

Dönem koşullarında ibadeti camları yorganlarla kapatarak, kapıya bekçi koyarak gerçekleştiren görüşmecilerin günümüz koşullarını “serbest” olarak nitelendirdi görülüyor. Türkiye’de hâlâ ibadet olarak tanınmayan Cem ve ibadethane olarak görülmeyen Cemevlerine bakarak, görüşmecilerin geçmişleri ile yaptıkları kıyaslamada, koşullar dahilinde bugünkü ritüelleri “serbestlik” dahilinde tanımlamaları anlaşılır bir durum.

Türkiye’de Cem ibadetine katılan tüm görüşmeciler anlatılarında kadın ve erkeğin bir odada bulunduğunu ve beraber ibadet ettiklerini belirttiler. Bazen yan yana, bazen karşı karşıya dizilmiş şekilde olsa dahi Cem ibadetinde kadın erkek birlikteliği bâkiydi. Ritüel dahilinde Oniki Hizmet farklılık gösteriyor. Oniki hizmetin olmadığını; ancak temel görevlerin gerçekleştirildiğini, örneğin kurbancı, aktaranlarla birlikte, bugün uygulanan ritüelle aynı olduğunu belirtenler de mevcuttu. Semah ibadeti ise yine yöreden yöreye farklılık gösterdi; lâkin bu farklılık semahın yapılış biçimi ile alakalıydı. Semahta her anlatıda kadın erkek beraberdi; ancak yaşı dolayısıyla tarih olarak en eskiye giden görüşmecilerin ifadelerinde semahın geçmişte bir kuralı veya figürü olmadığı, herkesin içinden geldiği gibi davrandığı ortaya çıkıyordu. “Orada yaşlılar mesela kalkmıştı. İçinden gelenler kalkıp semah dönüyordu. Belki de herkesin bildiği bir şeydi. Bir şekli yoktu.” (G4)

“Kadın erkek karışık cem yapıyorduk. Camlara yorgan koyuyorlardı. Kapıda oturup ağlaşıyorlardı, semah çekiyorlardı. Şapkası falan fırlar giderdi, kendinden geçiyorlardı. Son el ele tutuşup ağlıyorlardı. Ben diyordum bunlar niye ağlıyor ben gülerdim, beni çıkarıyorlardı sakın burada gülme. Hz. Muhammed ile Ali’nin cemini yapıyorlar ya, o yüzden

herkes ağlıyordu. Kömbe falan yapıyorlardı, camların önü dolardı. Leblebi üzüm dağıtıyorlardı. O börekler çok lezzetli oluyordu. Gider orada bakardı kim küstür, kim şeydir. Kapıya yakın oturuyordu, bağdaş kuruyordu, sakalını tarıyordu. Sonra konuşuyordu. ben Derdim bu adam niye böyle konuşuyor. Her gün bir evdeydi köyümüzün dedesi. Temiz su alırdı eline, temiz suyu evin her tarafına serperdi. Herkes gelir ocağa niyaz olurdu.” (G3)

Görüşmeciler tarafından genelde yalnızca Dede olarak bahsedilen Pir, kendisine bağlı olan aileleri, taliplerini, görmeye senede bir veya iki kere gelmekteymiş. Pir, bu ziyaretleri esnasında Cem ritüelini gerçekleştirmekle beraber toplumdaki mevcut sıkıntıları da giderirmiş. Örneğin; küsleri barıştırmak, ev problemlerini çözmek. Dede'nin bu gelişi ile halk, kurban kesip lokma dağıtır ve ona hizmet edermiş. Bu bağlamda senede bir veya iki kere gerçekleştirilen bu birlikteliğin toplum açısından çok önemli olduğu görülüyor.

“Eskiden küsler barışırdı, Dede onları dara kaldırırdı. Küs varsa barıştırdı. Şimdi eski tadı yok. Eski daha güzeldi. Dede geldiği zaman, 100 metre karşıdan gider ayağını öperdik. Eğilip ayağını öperdik. Şimdi Dede geliyor oturuyor, kimse yüzüne bile bakmıyor. Dede kimdir diyorlar. Her şey kalktı kızım, dünyanın tadı kalmadı.” (G11)

Görüşmeci 11, yukarıdaki ifadelerinde geçmişte gördüğü Cem ritüellerinden bahsettikten sonra bugün ile yaptığı karşılaştırmadan insanların eskiden daha inançlı oldukları iddiasında bulundu. Bunu desteklerken geçmişte insanların Pir'e karşı daha saygılı olduklarını söylüyor ve günümüzde Dede'nin eski saygıyı görmemesi ile inançlı olmak arasında bir bağlantı kuruyordu. Bugün yaşadığı Alevilik inancından tat almadığını söyleyen bir başka görüşmeci bugün ile geçmişi karşılaştırırken geçmişte Pirlerin az gelmesinden şikayet etti. Bugün büyük şehirlerde imkânlar dahilinde her perşembe akşamı Cemevlerinde Cem ibadeti yapılırken geçmişte Dede'nin senede bir veya iki kere köylere yaptığı

ziyaretlerini yetersiz bulduğunu belirtti:. “Dede iki sefer geliyordu, bana ne verebilir? hayatımı değiştiremez ki?” (G5)

Cemevleri yokken ibadetin yapıldığı mekânlar sorgulandığında Dede'nin ziyarete geldiği köyde evi en büyük olan evin seçildiği veya şehirlerde bodrum katta olan dükkânların tercih edildiği görülüyor. İbadetin gizli yapılmak zorunda olmasının mekân seçiminde çok önemli bir faktör olduğu birçok görüşmeci tarafından belirtildi.

İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde gerçekleştirilen Cem ritüellerinde yaşça büyüklerin, hastaların oturması için Cem meydanının en arka kısmına sandalye düzeni hazırlanıyor. Böylece Cem ibadeti olduğu günlerde yaşlılar ve hastalar arkada sandalyede oturarak ibadet ediyorlar. Onların da katılımını sağlamak üzere ayarlanmış bu düzene görüşmecilerden rahatsızlık duyduklarını belirtenler var. Hâfızalarındaki Cem ibadetlerinde yaşlıların ayakta durarak duvara yaslandıklarını, sandalye kullanılmadığını, diğer herkesin yerde oturduğunu belirtiyorlar. “Bir odaya bütün insanların dolduğunu düşün, herkes sus pus. Çıt yok. Kırk elli kişi yerde oturarak, benim gördüğüm cemler yerde oturarak yapılırdı. Sandalye üzerinde değil. Ben bunu asla kabul etmiyorum.” (G2)

Yukarıda bahsedildiği gibi geçmiş ile bugün karşılaştırıldığında geçmişte insanların daha inançlı olduklarını iddia eden görüşmeciler mevcuttu. Katılımcılar ibadet esnasında çocuklardan yaşlılara herkesin kendinden geçme hâli içerisinde olduğunu anlatıyorlar. İnsanların ibadet ederken ağladıklarını, kan ter içinde kaldıklarını ve bazı doğaüstü olayların yaşandığını (ayakları yerden kesilme, elini ateşe koyma gibi) aktarıyorlar. Bu bağlamda Londra'da gerçekleşen Cem ritüellerine bakarak Alevi toplumunun bu eski inancı yaşatamadıklarını belirten katılımcılar, inancın “zayıfladığına”, hattâ “yozlaştığına” vurgu yapıyorlar. “ (...) O halam, Davut Sulari'nin ayağına gidip bayıldı kadın. O kadar ki kendinden

geçti. İnsanlar kendinden geçiyordu. İnsanlarda itikat vardı. Yozlaşmamıştı Alevilik.” (G2)

“Türkiye’de o zamanlar insanların inançları daha çoktu. Dedenin eline niyaz ettiğimizde kendimizi kutsal görürdük; ama burada Dedeyle tokalaşıyor. Tamam el öpme Dede de istemiyor ama. Ben yine kendi inancım hep içimde yaşadım. Dedeleri gördüğüm zaman, Cemevine geldiğimde kendimi mutlu hissediyorum. Semah döndüğüm zaman çok mutlu oluyorum çünkü o benim inancım, inancımı yaşıyorum. (G14)

“İşte o zaman oniki hizmet yoktu. Evimiz iki odaydı, dede gelince sevinirlerdi. Otururlardı komşulara haber edilirdi. Akşam yemek yaparlardı. Mesela akşam 5’te gelirlerdi gece saat 12’ye doğru bitirirlerdi. Millete bağlıydı. Dede senede 2 kere gelirdi. Ama Çopuk dediğim çok ermişti, ne derse o çıkıyordu. Ermişti her şey çıkardı. Mesela masada oturuyorlar, çay indiriyorlar. Ne varsa ellerinde. Kurban kesiyorlar. At geliyor oynuyor, Çopuk’un atı, oynuyor oynuyor masanın üzerinde, bir bardak kırılmıyor. Atın adı Kamber’di.” (G1)

“O zaman Pirimiz geliyordu, soba böyle odunla dolduruyordu, o soba kıpkırmızı nar gibi oluyordu. O Dedeler sobayı, ateş atıyordu ağzına odunu söndürüyordu cem yaparken. Saz çalarken kendinden geçiyordu. Şimdi yok artık. O zaman inanç vardı, o Dedeler de inançlıydı o insanlar da inançlıydı. Şimdi ne inanç kaldı ne dedeler kaldı.” (G22)

Londra’da gerçekleşen Cem ritüeli esnasında alanda bulunan kadınların yalnızca 60+’nın başörtüsü taktığını gözlemledim. Bunun haricindeki kadınlar on iki hizmet denilen ritüel görevlerini alırken de semah dönerlerken de başörtüsü kullanmıyorlardı. Bu Türkiye’de Cemevinden Cemevine değişiklik gösteren bir durumdu. Bir görüşmeci hâfızasındaki Cem ibadetini anlatırken günümüz ibadetiyle yaptığı karşılaştırmada geçmişte kadınlarının başının örtülü olduğunu vurguladı. “Kadın erkek karışıktı. O zaman herkesin başı örtülüydü.” (G2)

Bir görüşmeci çocukken yaşadığı bir olayda eşinden boşanmış bir kadının Cem ibadetine alınmadığını aktardı. Günümüzde büyük şehirlerde

göremeyeceğimiz bu uygulama, eski Cem sisteminin düzenli ve kuralcı olduğunu gösteriyor. Alevilik inancında boşanma, “düşkünlük” olarak kabul gördüğünü için eşinden ayrılan erkek veya kadının Cem ibadetine katılması uygun görülüyor, sistemin dışına çıktığı için bu bireyler toplum tarafından dışlanıyor; böylece boşanmak toplumun aklına sokulmayan, yadırganan bir durum olarak kabul görüyor. Bu bağlamda Alevi toplumu için evliliğin kutsal bir mânâsı olduğunu, inançsal bir ikrar olarak kabul gördüğünü ve ikrarı bozanların düşkün ilan edildiği görülüyor. Evlilik yalnızca iki kişi arasında yapılan bir antlaşma değil, toplumsal ve inançsal da bir mesele oluyor. Katılımcı bu hatırasını anlattıktan sonra “Eskiden öyleydi.” diye ekliyor. Dolayısıyla günümüzde bu kuralın özellikle büyük şehirlerde işlemediğini söylemek mümkün. “Gitmiştim köyde kendi cemevimiz var. Daha çocuğuz ya, kadının bir tanesini almamışlardı. Eskiden öyleydi, kocası olmayan, şey yapmış olanları almıyorlardı. Şimdi alıyorlar her şey karışıyordu. Parmak uçlarımızı üst üste koydurmuşlardı. Onu hatırlıyorum.” (G4)

“(…) ama semah öğrenilir, onda bir şey yok. Ben şimdi Ceme de girmiyorum. Niye girmiyorsun diye bana sor; çünkü ben beyimden ayrıldım, günah. Şey yapanlar Ceme giremez, mürşittir. O yüzden Ceme girmiyorum. Beyimden ayrıldığımdan dolayı. Adam öldüren, ceme girmeyecek. Kocasından ayrılan başka koca yapan girmeyecek; ama giriyorlar. Adam öldüren de giriyor, boşanan da. Hepsi giriyor, girmemesi lazım. Girmemesi lazım ama giriyorlar, girsinler, herkes kendinden sorumlu. Ben gelsem de girmem, şurada otururum.” (G11)

Boşanma mevzusu dahilinde diğer bir katılımcı ise eşi ile boşandığı için kendi iradesi ile Cem ibadetine girmediklerini anlatıyor. Bu bağlamda İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde böyle bir kuralın olmadığını belirttim; katılımcının de belirttiği gibi eşi ile boşananlar Cem ibadetine katılabiliyor. Bunun denetim sisteminin eskisi gibi işlememesi ile de bağlantısı var. Büyük şehirlerde, Londra gibi başka kültürlerin, kuralların işlediği şehirlerde Pir’in her talibini tanınması, bu sistemi yürütmesi mümkün görülüyor. Diğer yandan, katılımcının boşanmayı “günah” olarak tanımlaması üzerinde durmak gerekiyor. Bahsedildiği

gibi Alevilik inancında evlilik yola girmenin koşullarından biridir. Aleviler, eşleri ve musahipleri ile beraber, dört kişi, Alevi inancında ikrar verir ve inancı sürdürmeye bu şekilde alınır. Bu bir nevi tarikatleşme sürecidir. Bu evreden sonra dört insan birbirinden sorumludur. Günah kavramı ise Alevi inancında yer almamak ile birlikte bunun yerine mânâsı günâhtan farklı olan “kusur” vardır. İnsan kusur eder, hata işler; ama günah kavramı Alevi diline sonradan eklenmiştir.(Yalıncakoğlu, 2017)

Cem ibadetlerinin Londra’ya göç eden kadınların gözünde geçmişte nasıl olduğu sorgulandı. Londra’ya gelmeden önce Türkiye’de Cem ibadeti görmüş kadınların, kıyaslama yaparken üzerinde durduğu noktalardan biri geçmişte ibadetin gizli yapıldığı oluyor. Hâfızada yer eden camların önüne yorgan koyma, kapıya gözcü koyma mevzuları, dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikenin mevcut olduğuna işaret ediyor. Diğer yandan bu gizliliğin insanlara bağlılık kattığını söylemek mümkün; zira bu tarz ibadetlerin gerçekleştiği, korkunun olduğu dönemlerden bahsederken görüşmeciler, inanca bağlılığın bugüne oranda daha yoğun olduğunu aktarıyorlar. Gizli bir şekilde evlerde, ahırlarda gerçekleşen Cemlerde, insanların Pirlere daha saygılı oldukları, şimdi ise Pir kavramının onların gözündeki mânâsının tamamen değiştiğine vurgu yapılıyor. Bu noktada doğaüstü olayların da kendilerince yaşandığı görülüyor. Pirlerin eskiden kerametler gösterdiklerini aktarırlarken, bugün bunların yaşanmadığını belirtiyorlar. Pir konusunda diğer bir nokta ise, bugün Londra’da kolaylıkla ulaşabildikleri Dede’nin, geçmişte kendilerini görmeye, Anadolu’daki köylerine senede bir veya iki kere gelebildiğini belirtiyorlar. Dolayısıyla senede bu denli az gördükleri inanç önderine ne inanca bugüne oranla daha “hevesli” ve “aç” oldukları gözlemleniyor. İnanç ritüellerinin ise yöreden yöreye farklılık gösterdiğini söylemek mümkün; lâkin sabit olan durumlar semahın varlığı; ancak farklı olduğudur. Kadın ve erkeğin beraber ibadet etme durumu ise değişmeyen bir durum. Değişkenlik gösteren mevzu ise Alevilik inancında düşkünlük kavramına bağlı olarak boşanan insanların Cem ritüeline katılabilmesi oluyor.

Geçmişte işleyen kuralların bugün işlemediğini, sistemin bu anlamda disiplinini kaybettiğini söylemek mümkün.

3.4. Kadınların İngiltere’deki Alevilik pratikleri

3.4.1 İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevine Gelme Sebepleri

Görüşmeler sırasında çocuklar ve sosyalleşme kadınların anlatılarında Cemevine temel gelme nedenleri olarak ortaya çıktı.

3.4.1.1. Kadınların Cemevine Gelme Sebebi: Çocukların Kültürlerini

Yaşamaları

Kadınları Cemevine bağlayan en önemli faktör çocukların Alevi kültürüne aşına bir şekilde büyümesiydi. Dolayısıyla semah öğrenmesi, bağlama çalması, inanca uygun bir şekilde büyümesine vurgu yapılıyor. Bu konuda kadınların hassasiyetleri yalnızca Alevilik inancının yok olmasına dayalı bir kaygı olarak yorumlamadım. Çocukların inançlarından kopmamaları, Aleviliği bilmeleri, yaşamaları, sosyal çevrelerini Alevi toplumundan edinmeleri kadınlar tarafından önemseniyor. Kadınların iyi bir anne olma çabasına bağlı olarak Cemevlerine gelmek ve çocuklarını iyi yetiştirmek kaygısında oldukları görülüyor.

Kadınlar Cemevine gelme sebeplerini çoğunlukla çocuklar üzerinden aktardılar. “Kadınlar genelde çocuklarının kendi kültürlerinden haberleri olsun , yaşadıkları şeyleri onlar da tatsınlar diye düşünüyorum. ben kendim için gelmiyorum, sadece çocuklarım için geliyorum.” (G4) Londra’da İngiliz okullarında eğitim almaları dolayısıyla İngiliz kültürüne uyum gösteren çocukların, Alevilik inancından kopmaması için Cemevine ayrı bir göz ile bakılıyor. Alevilik eğitimi konusunda kendilerini yeterli görmeyen kadınlar, Cemevi ve Britanya Alevi Federasyonunun gençlere ve çocuklara yönelik eğitim, kurs, etkinlik, sosyal yaşam çalışmalarına katılmaktalar. Bu bağlamda görüşülen kadınların kendilerini iyi bir çocuk yetiştirici, iyi bir annelik rolü üzerinden var etmek istediklerini söylemek mümkün. Hedefleri dahilinde kadınlar, çocuklarını

buradaki eğitim, dil, Alevilik, bağlama, semah kurslarına yazdırarak onları burada tutmaya çalışıyorlar.

“Sadece çocukları kursa getirip götürüyorum. Hem sosyalleşmek hem ibadet hem artı çocuklar için burada güzel bir eğitim şeyi veriyorlar. Sonuçta çocukların din, mezhep, ırk her şeyi öğreniyorlar burada. Çocuklar için çok önemli. Bizim verebileceğimiz bilgidен daha çok burada o bilgiyi alabiliyorlar.” (G8)

“Tüyerim diken diken olur cem tutulduğunda. İnsanın içinden gelen bir şey. Mesela bizim dinimizde zorlama yok ya, çocuklarımızı serbest bırakıyoruz, bu bana ters geliyor. Bence bizim dinimizi çocuklarımıza öğretmemiz lazım. Bazen Sunnilere çok özeniyorum. Sevdirek yapmak lazım.” (G21)

Buradaki önemli ancak konuşulunca meşrulaşacakmış düşüncesi ile konuşulması tercih edilmeyen bir diğer konu Alevi gençlerinin intihar vakalarıydı. Londra’daki Alevi toplumu, intihar mevzusunu konuşmamayı tercih etse de, geçtiğimiz seneler içerisinde pek çok Alevi gencinin intihar ettiği biliniyor. Rakamsal olarak elde edemediğim; ancak varlığı hiç küçümsenecek durumda olmayan intihar vakaları çocukların Cemevine getirilmesinde en az inanç kadar önemli bir faktör. Kadınlar, gençlerin kendi kültürlerinden ve inançlarından uzaklaştıkça intihara meyyal olduklarını düşünerek onları Cemevine getiriyor, böylece onları tehlikeden ve “dış ortamdan” koruduklarını düşünüyorlar.

3.4.1.2. Kadınların Cemevine Gelme Sebebi: Kendileri

İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde aktif katılım sağlayan kadınlarla yapılan görüşmelerden ziyade dikkat çekici olan bir nokta daha vardı: oturma düzeni. Cemevine girildiğinde yönetim odasından sonra aş evi ve oturma alanı mevcuttu. Oturma alanında cam kenarı ve önünde koltuklar, ortada masalar ve kitaplık olan duvar kenarı ile koltuklar bulunmaktadır. Cam kenarına yerleştirilmiş koltuklarda 60+ erkek grupları, kitaplığa dayalı duvar kenarına yerleştirilmiş koltuklarda ise yine 60+ kadın grupları oturmaktaydı. Ortadaki

masalarda ise orta yaş ve üstü kadın erkeklerin oturuyor ancak masalarda karma bir düzene rastlanmıyordu. Özellikle orta alanda erkeklerle temas halinde olunan yerlerde oturan kadınlar hemen her gün burada bulunan kadınlardı. Kendileri ile muhabbet edip, Cemevine geliş sebeplerini sordum. “Çocuk” faktörünün dışında Cemevine kendileri için geldiğini belirten kadınlar; sosyalleşmek, ibadet etmek ve kültürden kopmamak gibi nedenleri gösterdiler. Dönem dönem kadınlara yönelik eğitimler ve kurslar olduğunu da belirten kadınlar görüşmelerin yapıldığı dönemde (Ocak-Mayıs 2017) Alevilik dersleri alıyorlardı. Alevilik dersini çok önemsediklerini belirten kadınların bazıları Türkiye’deyken Aleviliği bilmediklerini, sadece kimliklerinin bu olduğunu bildiklerini, inancın kurallarını burada öğrendiklerini belirttiler. “Bu saatlerde Alevilik dersine. Ben dört dörtlük Aleviliği biliyorum desem yalan söylerim. Oğlumu getiriyorum. 10 yıldır oğlum bağlama çalar. Onu burada yetiştirmeye çalıştım. O da öğrensin. En çok onun için geliyordum ama artık oğlum büyüdü o kendisi geliyor. Ben de şimdi kendim için geliyorum.” (G10)

Benim bulunduğum dönemde verilen Alevilik dersleri 10 haftaydı ve ben bunların sekiz tanesine katıldım. Alevi ozanı olan Dertli Divani, Prof. Ahmet Koçak ve yine ozan Mustafa Kılçık’ın gerçekleştirdiği adı “Mekteb-i İrfan” olan Alevilik derslerine dair gözlemim derslerde Alevilik inancındaki kadın erkek eşitliğinden veya Alevi tarihinde öne çıkan kadınlardan bahsedilmemiş olmasıydı. Dersler, ataerkil bir Alevilik öğretimi şeklinde verildi, hiç kadın konuşmacı olmadı.

Kadınlar için aynı zamanda bir sosyalleşme alanı olan Cemevine dair bir görüşmeciler sosyalleşme ihtiyacını karşılayacakları yerlerin yetersizliğinden bahsetti. Londra’da pek çok yörenin kahvehanesi ve yöreye bağlı olmayan kahvehaneler bulunuyor. Katılımcıların aktardığı üzere Alevi erkekler, sosyalleşmek için Cemevinden ziyade bu kahvehanelere gitmeyi tercih ediyorlar. Bu bağlamda Cemevini yetersiz bulan katılımcılardan biri, erkeklere olduğu gibi kadınlara da böyle bir sosyalleşme alanı gerektiğini, Cemevinde sıkıldığını

belirtti. “Ben cemlere gelirim. Kimse yoktur. Yapacağım kimse yok sıkılıyorum. Mesela erkekler kahveye gidiyor ya, bizim böyle bir şey yok biz kadınlar da toplanak. Öyle bir şey olsa ben de gelirim.” (G1) Kadınların sosyalleşmek için Cemevinden daha farklı bir mekânlara, kendilerine ait mekân talebinin olmasını önemli bir ayrıntı olarak değerlendirdim.

Görüşmeler sırasında kadınlara yönelik olarak Alevilik, semah kursu, bağlama kursu ve İngilizce gibi konularda eğitimlerin düzenlendiğini öğrendim. Görüşmelerin yapıldığı dönem kadınların aktif katılım sağladığı bir eğitimden haberdar olup bunun ne üzerine bir eğitim olduğunu sordum. Cemevi, kadınlara “ebeveynlik” eğitimi vermekteydi; lâkin bu eğitimin yalnızca kadınlara verildiğini vurgulayalım. Bu bağlamda Cemevi yönetiminin politikası da toplumsal rollere bağlı, kadınları anneliğe odaklayan bir politikadır. “Bize özel şey vardır. 13 haftadır katılıyoruz ebeveyn sınıfına katılıyoruz. Anne olarak, çocuklar nasıl yetişirler. O tür bilgileri alıyoruz.” (G6)

Görüşmelerde Cemevine kendileri için gelen kadınların- kendilerini nasıl tanımladıklarını anlamaya çalıştım. Kadınlar; sosyalleşmek, ibadet gibi eğitimlerin dışında ebeveynlik eğitimi, kadınlara özel bir eğitim olarak alıp, kendilerini annelik rolü üzerinden tanımladılar. Yönetimde çalışmış, dönem dönem iş hayatında yer almış veya ev işçiliği yapan bu kadınların çocuklarını Londra’da Alevi kültürü ile yetiştirmek gibi bir görev üstlendikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Aleviliğin öğrenilmesinin önemsenmesi dışında kadınlar Cemevindeki Alevi eğitimini yetersiz bulduklarını belirttiler. Kurum Dedesi hemen her gün Cemevinde Alevi toplumu ile muhabbet etmekte, özel muhabbetler düzenlenerek Alevilik inancını anlatılmaktaydı; ancak Cem ibadetinin düzenli bir sisteme oturduğunu söylenemezdi. Büyük şehirlerde her perşembe akşamı gerçekleştirilen Cem ibadeti, Ocak - Nisan 2017 tarihlerinde gerçekleşmedi. Ocak ayında bir kere

Cem oldu, Şubat ayında Hızır Cemi gerçekleşti ve 21 Mart'ta Sultan Nevruz Cemi yapıldı. Bu dört aylık süre zarfında kurumun gerçekleştirdiği diğer cemler ya İngiltere'nin başka şehirlerinde ya da başka ülkelerde gerçekleştirilen Birlik Cemleriydi. Kadınların Cemevindeki Cem ibadetlerini az bulmalarının da bu sebepten kaynaklandığını düşünüyorum "İbadet için geliyorum. Burada da fazla yoktur. Senede ya iki ya üç sefer oluyor. Öyle olmaz ki her hafta olması lazım." (G5)

Bahsedilen ebeveynlik kursu bu noktada önemlidir; zira yalnızca annelerin aldığı ebeveynlik kursu, kadınlara annelik rolünü benimsetmekte ve onlara başka bir alternatif sunmamakta. Diğer bir ders olan Alevilik sohbetleri ise aktarıldığı üzere erkek egemen bir anlayış ile erkekler tarafından verilmekteydi. Dolayısıyla bu derslerden kadınlara, kadınlık bilinci ile alakalı bir aktarım yapılmamaktaydı. Diğer yandan inançları için, sosyalleşmek için Cemevine gelen kadınların Cemevindeki oturma düzeni dikkat çekiciydi.

3.4.1. Londra'da Cem Erkanını

Londra'da görüşülen kadınların bir bölümü Türkiye'deyken Cem ritüeli görmüş, Cemde bulunmuş; bir bölümü ise ilk Cem ibadetini ilk kez Londra'da gerçekleştirmişti. Türkiye'nin farklı şehirlerinde küçük yaşlarında veya kendini bildikleri bir zaman diliminde Cem ibadetine katılan kadınların İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde gerçekleşen Cem ibadetine dair düşüncelerini sordum. Genel olarak kadınların Cemevinde gerçekleşen Alevilik uygulamalarına yönelik söylemleri inancın zayıfladığı iddiası üzerinde birleşti. Görüşmeciler geçmişte köylerde, evlerinde, ahırlarda, bodrum katlarda kaçak bir şekilde gerçekleştirdikleri Cem ibadetinde yaşadıklarını anlatıp bu yaşadıklarına hasret olduklarını belirtirken, o dönem orada bulunan insanların ibadette kendilerinden geçtiğini ve ilahi bir aşk ile orada olduklarını vurguladılar. Londra'da Ceme gelen insanların Alevilik inancını bilmediklerini iddia eden kadınlardan bazıları buradaki ibadetten tatmin olmadıklarını söylediler. "Bizim insanlarımız biraz daha

kolaya kaçıyorlar. Sunniler mesela benim komşum şekeri var ama otuz gün orucunu tutuyor. Bizimkiler 12 günlük oruca bahane buluyor gibi geliyor bana. Aleviliği çocuklarına anlatmıyorlar.” (G21)

Londra’da Cem ibadeti esnasında ibadetin yapıldığı alanda insanlar dışarı girip çıkıyorlar, birbirleriyle konuşuyorlar, çocuklarını lavaboya götürüyorlar; görüşmeciler bu konuda rahatsızlarını dile getirdiler. Londra Alevilerinin “edep erkân” bilmediğini iddia ettiler. “Benim burada gördüğüm cemlerde çoğu insan yolu bilmeden geliyor. Bizde edep erkan vardır. Kalkıyor, geziyor, çıkıyor. Telefonla konuşuyor, çekim yapıyor... Semah dönerken gülenleri görüyorum. Bu beni çok yaralıyor. Burada tatmin olmuyorum.” (G2). Türkiye’deyken yapılan ibadetlerde inancın daha kuvvetli olması dolayısıyla Pirlere saygının da inancın yürütülüşünün de “doğru” olduğunu söylediler.

“Buradakiler hiç uymuyorlar. Ne ibadette ne saygı ne sevgi yoktur. Türkiye’dekiler daha saygılılar. Diz üstü çekerlerdi, saygı, Allah’a inançları tamdı. Şimdikiler gelse de inanmıyorlar. Gösteriş olsun, inanç yok şimdiki gençlerde. Allah sevgisi yok Allah aşkı yok. Zamanla da alakalı ama Dedeler gelemeydi. Aleviler hep baskı gördü. Dedeler de soğudu. İnsanlar dininden soğudu. Atalarından gördüklerini unuttular. O sevgi o aşk kalmadı. İnanç kalmadı.” (G5)

.Londra’daki Cemleri inançtan ziyade bir “gösteriş” olarak nitelendiren bir katılımcı, bunu Alevi toplumuna yapılan baskılar sonrasında inanç önderlerinin taliplerini görmeye gelmemesi ve dolayısıyla Pirlerin inançtan veya halktan soğumasına bağladılar. Baskılar ile Alevi toplumunun inançtan uzaklaştırıldığını düşündüğünü belirtenler oldu.. Türkiye’de Cem erkânına katılmamış bir görüşmeci katılmış olanlardan duyduklarına dayanarak benzer eleştirilerde bulundu: “Şimdi anlatıyorlar, ben görmedim, Türkiye’deki cemler çok saygı varmış. Ama bizim burada ne çocuğumuz söz dinliyor ne büyüğümüz söz dinliyor. Girip çıkıyorlar, o olmazmış.” (G7)

Halkı değişime uğramakla değerlendiren kadınların yanında Dedeleri eleştiren kadınlar da vardı. Dedelerin eskiden olduğu gibi keramet gösteremediklerini, aynı şeyleri anlattıklarını, kendilerine bir şey katmadıklarını belirttiler. Bu iddialarını desteklemek için ise köyde yaşadıkları zamanlarda şahit oldukları ve veya kendilerine aktarılan Pirlerin keramet hikayelerini anlattılar. Bununla birlikte eskiden Dedelerden korktuklarını, onlara bir saygısızlık yaparlarsa başlarına iş geleceğini düşündüklerini belirip şimdiki Dedeler ile aralarında böyle bir ilişki olmadığını söylediler:.

“Burada insanlar çoktur. Gene kurban yapılıyor, gece cemler çekiliyor gene büyük insanlara Dedelere saygılılar; ama eski Dede, kurban olayım hepsine saygım var ama eski Dedeler hiç yoktur. Eski Dedeler ne derse o çıkıyordu. Ama eski Dedeler ne derse o oluyordu. Biz korkuyorduk, bu aman bize kızmasın aman bize bir şey demesin. Başımıza bir şey gelir diye.” (G1)

Cem ibadetinin uygulanışında yöreden yöreye bazı farklılıklar olduğunu da gördüm. Bu farklılıklar on iki hizmetin sayısında olabiliyor, diğer yandan semah için de geçerli farklılıklar mevcut; lâkin ortak fark oturuş biçimi ile alakalı. Eskiden gördükleri Cemlerde sandalyede oturmak diye bir şey olmadığından bahseden kadınlar, yaşlıların duvar diplerinde ayakta durup duvara yaslandıklarını anlatıyorlar. Londra’daki Cem ritüelinde sandalyede oturulmasından rahatsızlık duyduklarını belirtiyorlar.

“Burada nasıl diyeyim, isteyen yapıyor istemeyen yapmıyor. Bu biraz da kişilik meselesi; çünkü burada farklı örgütler var mesela, kurumlar var. Buradakiler de insanı kendi içinde yaşamasını da sağlıyorlar. Rahat davranıyorlar. 20 senesinden öncesinden bahsedeyim, Türkiye’de dedeler daha bilinçliydi. Türkiye’de insanlar daha bilinçli. Buradaki de aslında öyle, çok büyük bir fark yok; ama işte atmosfer mi, oradaki duygu daha farklı. İnsan kendi memleketinde olunca daha içten yaşıyor.” (G17)

“Bizimki daha farklıydı. Herkesinki değişik. Bizimki daha güzel. Burada sanki tiyatro gibi geliyor bana. Dualarım gerçek oldu da ben buraya

geldim. Anadilimle buraya geldim. Türkçe'yi burada öğrendim. Alevi-Sunni burada öğrendim.” (G19)

“Buradakiler sadece yüzeysel olarak bakıyorlar. Oradakiler derinlemesine , içten inanıyor. Fark orada.” (G4)

İnanç ile mekân arasındaki bağı ortaya koyan söylemlerde bulunuyor ve maneviyatın kuvvetli kalabilmesi ve veya derinleşmesi açısından mekânın önemli olduğunu vurguluyordu.

“İstanbul'daki Cemevlerinde Dergahlar olduğu için orada postin almış Dedeler-Dedebabalar var ve onların orada dergahları olduğu için daha çok maneviyat katıyor cemevlerine. Buradaki cemevi sadece bir binanın içinde olduğu için bana biraz sıcak gelmiyor. Maneviyatına cemlerde baktığımız zaman semahlarda, dualarda ağır görmüşümdür; fakat buradaki cemevlerine baktığın zaman resmiyeti biraz bozuyorlar; çünkü cem yapıldığı zaman kimsenin gelip gitmemesi lazım. Şahkulu'da kapılar kapanırdı, bir daha ne gelen olurdu ne giden olurdu. Cem bitene kadar. Burada öyle olmuyor. Çocuk ağlıyor, kadın kalkıyor, adamı geliyor, kalkıyor. Kapı açılıp kapandığı için oradaki o konsantrasyonu bozabiliyor. Türkiye'de böyle bir şey yoktu.” (G23)

Londra'dakinin Cemevinin bir bina içerisinde olması ile İstanbul'da bulunan Şahkulu Sultan Dergâhı'nın manevi havasını karşılaştırarak mekân algısını örneklendirdi Diğer bir katılımcı ise Londra'ya göç ettiğinden beri burada hiçbir Cem erkânına katılmadığını belirtti ve bunun sebebini cem erkânındaki değişimleri görmemeye bağladı:

“Gidemedim ya ne bileyim. Şimdi de dediğim gibi eskisi gibi inanç kalmadı. Gitsem sanki eskisi gibi o gerçekliği göremezsin sanki. O ciddilik göremezsin sanki. Eskisi gibi değil. Eskiden On İki İmam Oruçlarında biz oruçları tutuyorduk, aşure koyuyorduk, ne bileyim kimse çamaşır yıkamıyordu, tırnağını kesmiyordu, tıraş olmuyordu, banyo yapmıyordu. Şimdi her şey yapıyoruz o zaman orucun ne kıymeti kalıyor ki yani?” (G22)

Türkiye’de yaşarken oradaki Cem ritüelini gören, katılan kadınların Londra’da katıldıkları Cem ritüeli ile alakalı yapılan görüşmelerde, ortaya çıkan önemli noktalardan biri, insanların Türkiye’deki Alevilerin daha saygılı olduklarını düşünmesi. Türkiye’deki Alevilerin inanca ve Pirlere daha saygılı olduklarını belirten görüşmeciler, Londra’daki Cem ritüelleri esnasında yaşanan pek çok noktayı eleştirdiler. Usule uygunluk mânâsında bir sistem olan edep-erkânın Londra’daki Aleviler tarafından bilinmediği iddia ettiler. Bununla birlikte baskılar nedeniyle Türkiye’de Pirlere taliplerini görmemesi ile inançta kopmalar yaşandığı da belirtiliyor. Dedelerin köylere gelmemesine yönelik yapılan eleştirileri, yine Dedelerin keramet göstermemesi takip ediyor. Eskiden hatırladıkları hatıralarında Dedelerin kerametler gösterdiğini anlatan görüşmeciler, günümüzde Dedelerin bunları yapamamasını eleştiriyorlar. Diğer bir önemli nokta ise mekân-inanç bağlantısı. Londra’da bir binanın içerisinde Cem ritüeli gerçekleştirmekle, örneğin, Şahkulu Sultan Dergâhı gibi manevi anlamda insanları dolduran mekânlarda ibadet etmenin farklı olduğu aktarılıyor. Bu bağlamda Anadolu’da kerametlerin olduğu, maneviyatın olduğu mekânlar ile Londra’daki binayı kıyaslayamadıklarını aktarıyorlar.

3.5. Alevilik Pratikleri ve Eşitlik Üzerine Söylemler

3.5.1. Alevilik İnançında “Erkek Dişi Sorulmaz mı?”

Gerek tarihte Alevi toplumunun maruz kaldığı iftiralara bakıldığında gerekse güncel politik dahilinde toplum algısına bakıldığında Alevi toplumu insanların aklına kadın erkek birliğini getirdiği söylenebilir. Kırklar Meclisi anlatısı, Analık makamı, Can olma hali, Fatma Ana’ya içerisinde barındırdığı öğeler ile kadını inanç ve halk dışında bırakmamıştır.

Cinsel eşitliğin varlığı sözlü gelenek ile desteklenmektedir. Bunların en öne çıkan örnekleri deyişlerdir. En bilineni denilen, bu konu mevzu bahis olduğunda en çok örneklendirilene Bektaşî Tarikati’nin felsefi kurucusu Hacı Bektaş Veli’nin şu dörtlüğüdür:

“Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde,
Hakkın yarattığı her şey yerli yerinde,
Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok
Noksanlık eksiklik senin görüşlerinde”

Bu dörtlük ile Alevi Bektaşî Kızılbaş halkın inanç önderlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli, sevginin, aşkın dilinde kadın erkek olmadığını; yaratıcının bu iki cins dahil yarattığı her şeyin bir düzen içerisinde var olduğunu ve kadın erkek arasında fark görenlerin düşüncesinde bir eksiklik olduğunu, kusur gördüğünü belirtmiştir. İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde gerçekleştirdiğim çalışmada görüşmeciler, Alevilik inancındaki kadın erkek eşitliğini özellikle bu dörtlüğe vurgu yaparak desteklediler. Diğer yandan inanç eşitliğinin kendi hayatlarındaki yansımalarını örneklendirmeye gittiklerinde kişisel yaşamlarından, ailelerinden gördükleri pratiklerden bahsettiler. “Aileden onu gördük. Annemle babam bir şey yaptılar mı yan yanaydı. Erkek ön plana çıkmıyordu. Zaten bizim toplumda da öyle yani, ben onu biliyorum.” (G8)

“Her şeyi bayanlara soruyorlar, bu güzel bir şey. Bayanlara değer veriliyor.” (G21)

Kendisi Ana soyundan gelen; ancak Analık yapmayan bir görüşmeci, Alevi insanın kadını ikinci planda görmesinin imkansız olduğunu belirtti ve bunu kendi ailesinden gördüklerine dayandırarak anlattı. Yöresel bir farklılıktan bahsederek; Dersim yöresi Alevilerinde kadının “daha ön planda” olduğunu belirtti.

“Eşitiz. Toplumda değil. Hala Aleviyim deyip de kadını ikinci sınıf gören insanlarımız var. Sözde değil, ama özde gören. Benim yetiştiğim ailede daha çok eşitlik vardı. Burada onu görmüyorum. Bizim Dersim yöresi daha farklı. Yöre yöre fark ediyor. Dersim yöresinde kadın erkek gibidir ve konuşur yani tabiri caizse. Kadın gibi kadındır. Onun sözü dinlenir,

onun sözünden çıkılmaz. Erkeği bile onun sözünün karşısında el pençe durduğu zamanlar olur.” (G2)

Görüşmeci, Dersim yöresi kadınına, kadınlık bağlamında övmek için kullandığı ifadeleri erkeklik üzerinden tanımlaması olan “Kadın erkek gibidir” erkek söylemin dile yansımaları olarak değerlendirilebilirken cümlelerin devamında söylediği “Konuşur yani tabiri caizse” ile, eşitliği kadının konuşması, fikir üretmesi, tartışması üzerinden tanımladığını vurguluyor.

Kadınlar ekonomik bağımsızlık ve yasal haklara da vurgu yaptılar. Türkiye’de iken ayrımın olduğunu; lâkin Londra’da bunun değiştiğini vurgulayan kadınlar bu değişimi ekonomik bağımsızlığa ve Britanya kanunları dolayısıyla kadınların kendi hak ve özgürlüklerini bilmesine bağladılar.

“Ayrım önce çoktu. Kadınları bir şeye saymıyorlardı. Şimdi kadın erkek burada bir tutuyorlar. Türkiye’de de kadınları biraz ilerletmişler ama hala kadın geridedir. Kadınlar önce hiç yoktu. Şimdi de burada ileri atmışlar ama halen öyledir. Buradakilerle biz Türkiye’yi katmıyorum. Buradakiler şimdi diyor, sen de çalışıyorsun ben de çalışıyorum diyorlar. Ama *biz Türkiye’deyken boynumuz eğriydi*. Kaynanam da bana vurdu kaynım da vurdu, herif vurmadı. Başımıza dedikodu da çıktılar. Bazı kadınlar çekiyor. Hepimiz kadını hepimizin başına geliyor. Bazı herif dışarı gidiyor, kumar da oynuyor. İşte devlet bir para veriyor, oturuyor onu yiyor. Bazı kadınlar diyor ama kendi ne yaparsa ben de yaparım diyor, yuvasını yıkmıyor. Ne yaparsa yapsın, yine evimi yıkmayayım. O nasıl gece geziyor ben de gezerim. Diyor af edersin pislik yapıyorsa ben de yaparım.” (G1) [Vurgu bana aittir]

“Sözde inançta eşit; ama bizim toplumumuzda erkeklerimiz hiç eşit görmüyor. Eşit olamayız, siz bizim kadar kuvvetli değilsiniz; ama biz de sizinle aynı parayı kazanıyoruz. Kavgaya gelirse eşit değiliz ama. Burada maddi olarak kadınlar daha bağımsız. O konuda tabii ki burada daha farklı. Türkiye’nin gidişatı iyi değil.” (G7)

Haklar ve özgürlükler mevzusunda karşıt bir görüş daha mevcut; bir görüşmeci, zihniyetin değişmediği bir noktada Türkiye’de veya Londra’da yaşamının bir mânâsı olmadığına değiniyor. “Toplumda kadın erkek eşittir diyorlar; ama çoklarında da yok. Hepsi aynı kefeye koymayacağım. İçinde gerçekten kadına baskı yapan da çok. Eğer ki o kafa varsa aynıdır canım ne fark eder ki? O kafa ile nereye gitsen aynıdır” (G22)

Diğer bir görüşmeci eşitlik mevzusunda bir şeylerin değişmeyeceğini erkeklerin değişime kapalı olmasına bağlayarak söylüyor. Bu bağlamda kendi kızını ile arasında geçen örneği anlatan görüşmeci, ataerkil öğütler veriyor ve toplumsal rolleri benimseyerek “erkek baştadır” diyor.

“Değiştirebilirsin ama karşıdaki değiştirmezse? Ben de kendimi değiştiremiyorum. Şimdi kızlarım da var. Kavga olsa mesela, diyorum kızım onlar erkektir mecbur çekeceksin diyorum. Ne yapayım. Onlar diyor niye biz insan değil miyiz? Diyorum insansın işte ama adı erkektir onların. Erkek baştadır.” (G1)

Görüşmelerde dikkat çekici olan nokta ise kadınların Alevilik inancında eşitliğe yönelik hiçbir kaygılarının bulunmamasıdır. Kadınların hepsi inançta kadın erkek eşitliği olduğu konusunda katî olmakla birlikte toplumla alakalı konuşmaya başladıklarında eşitsizlik ortaya çıkıyor. Bu bağlamda görüşmecilerden bazılarının Alevi toplumuna “laf söylememek” kaygısı ile konuşmalarında tam bir serbestlik içerisinde olmadığı gözlemleniyor. Bu bağlamda Alevi toplumunun dışarıdan bakıldığındaki modern ve eşitlikçi algılayışını eleştiren bir diğer görüşmeci ise, bu algının topluma girildiğinde değiştiğini belirtiyor ve bunu kültür ile eğitime bağlıyor.

“Dışarıdan görünce çok modern, hoş diyorsun ama kadına saygıları yok. O da belki kültürendir. İlkokulu bile bitirmemiş, daha farklı daha yobaz yerlerden gelip, para bende, güç de bende, beni dinlemek zorundasın gibi davranıyorlar. Halbuki öyle bir şey yok. Genelde kadın erkek eşitliği diye bir şey yok ya. Kadın erkek hep eşit diyorlar ama yine de erkeğin bir üstünlüğü oluyor her yerde. Doğruyu söylemek gerekiyor. Yani sen ne kadar dersin de sana da inanmam.” (G4)

Britanya Alevi Federasyonu ve Cemevinin hemen her etkinliğine gelen ve onlar tarafından tanınan, saygı gösterilen 60+ yaşında bir kadın görüşmeci, kadın erkek eşitliği meselesinde Dedelere kızgınlığını dillendiriyor. Kadın erkek eşitliğine yönelik Dedelerin de hatası olduğunu belirten görüşmeci, onların Zeynep Ana gibi Şhriban Ana gibi Alevi toplumunun önemli kadın figürlerini anlatmadıklarını belirtiyor.

“Alevilikte elbette eşit kadın erkek. Eşit olması lazım ama olmuyorlar. Kadının erkeğe erkeğin kadına saygısı yok. Allah sevgisini alsalar gönlüne o olur; çünkü Allah sevgisini almıyorlar. Ben Dedelere dedim ki siz kadınlarımızdan hiç bahsetmiyorsunuz. Zeynep Ana neler yaptı, ne konuştu ne söyledi hep yazılıdır. Şhriban Ana var. Bunları anlatın.” (G5)

Gençlerin değişim üzerinde etkili olacağını düşünen bir katılımcı, kendi oğlu üzerinden örneklendirme yapıyor ve oğlunun ileride eşi ile her şeyi beraber yapması gerektiğini, onu bu şekilde yönlendirdiğini belirtiyor. Bununla birlikte, katılımcı kendisini toplumsal roller üzerinden, annelik üzerinden konumlandırarak oğlunu “yetiştirdiğini” söylerken, annenin hizmet edebileceğini; ancak eşin hizmet etmeyeceğini söyleyerek anneliği sınırlandırıyor. Bu bağlamda yine kendisinin oğluna bir şeyler katmaya çalışırken baba figürünü göz önüne alarak, erkek evladın babayı örnek alabileceğini vurguluyor. Eşitliğin önündeki bir engel olarak aile içerisindeki baba rolünü gösteriyor.

“Bana göre eşittir ama toplumda hayır. Değil. Toplum öyle gelmiş öyle gidiyor. Şimdiki gençlerimiz belki. Mesela ben oğlumu öyle yetiştirmiyorum. Oğlum ben sana hizmet ediyorum ama senin hanımın sana hizmet etmek zorunda değil diyorum. Sen onunla beraber aynı şeyleri evde de yapmak zorundasın. Öyle yetiştirmeye çalışıyorum ama yine de belki babasından bir şeyler alıyordur.” (G10)

Eşitlik algısı üzerine konuşurken görüşmecinin bunu konuştuğumuz mekân üzerinden örneklemesini değerli buluyorum. Görüşmeci, her gün Alevi

toplumunun bir araya geldiği mekân olan Cemevi'nden örnek veriyor ve görüşme esnasında Cemevi'nde oturan erkekleri gösteriyor. Sosyal yaşamda kadın ile erkeğin birbirine temas etmesini, birbirleri ile konuşmasını kıymetli gören görüşmeci, Cemevi'ndeki oturma düzenini eleştiriyor. Erkeklerin bir köşede, kadınların bir başka köşede oturması ve birbirleri ile temas etmemeleri bu bağlamda dikkat çekici olmakla birlikte, iletişim eksikliğinin eşitliğe etkisini de gösteriyor. “Toplumda eşittik çok değişmiş, hayır. Kadın erkek şimdi ayrı oturuyor. Şurada kadın erkek bir otursa güzel bir şeydir. Bir araya gelince sohbet edilse güzel şeydir. Yeni yeni yapılıyor ama millet alışmadı.” (G3)

Eşitlik konusunda G20 görüşmecinin verdiği cevap çok kati oluyor: “Kesinlikle. Bizim Alevilerde böyle zaten. Kadın erkek yan yana oturur, tartışır.” Bu yanıtın görüşmecinin eşitlik tanımına dikkat etmek gerekiyor. Alevilere kadın ile erkeğin yan yana oturması; dolayısıyla birlikteliği, aynı ortamda bulunması ve tartışması örneklendiriliyor. Sosyal yaşamdaki temas burada da karşımıza çıkmakla birlikte kadının eşitlik konusuna örnek verilirken tartışmasının öne çıkarılması önemlidir. Kadının fikir üretmesi, savunması, konuşmasının onun eşit kıldığı ortaya çıkıyor.

Kadınların Alevilik inancı içerisinde kendilerini eşit olarak gördükleri yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır; lâkin bununla birlikte Alevi toplumunda eşitliğin olmadığına yönelik yorumlar çoğunluktadır. Kadın erkek eşitliğini “aileden gördüklerini” belirten, eşitliği “kadına danışılması” üzerinden tanımlayan, kadının ikinci plana atılmasını Alevi toplumu bazında yadırgayan görüşmecilerden anlaşılıyor ki burada bir teori pratik sorunu söz konusu. Ailelerinde, anne ve babalarında eşitlik olduğunu söyleyen görüşmeciler bu eşitliği kadın ve erkeğin beraber aynı mekânı paylaşmaları ve konuşmaları ile anlatıyorlar. Kadının toplum içerisindeki saygınlığının ne denli önemli olduğunu vurgulayan bu görüşmelerde Londra'ya göç edildikten sonra değişim olduğu ve değişim olmadığı yönünde görüşler mevcut. Londra'da kadınların haklarını bilmeleri ile bir şeylerin düzeldiğini savunanlar ve nereye gidilirse gidilsin

zihniyetin değişmeyeceğini belirtenler oldu. Görüşmeler esnasında kadın haklarını savunurken kadınlar aleyhine cinsiyetçi ifade kullanan ve feminist bilinç dahilinde konuşan görüşmecilerin ortak noktası Alevilik inancında kadın erkek eşitliğinin olmasıydı. Pratikte eşitlik ise, görüşmelerden anlaşıldığı üzere söz konusu değildir.

3.5.2. Alevi Kadınların “Can Olma” Hâli

Alevilik pratiklerinden olan “can olma” halinde, ibadet edilecek yerlerin kapısından girildiği andan itibaren insanların cinsiyetinin, maddi durumunun, konumunun, sıfatının, ırkının ortadan kalktığına inanılır ve herkes “can” olarak nitelendirilir. Özellikle kadın ve erkeğin “canlaşması”, bu inancın cinsiyetsiz olduğunun en büyük kanıtlarından birisi olarak değerlendirilir. Alevilik inancındaki can kavramına buradan bakıldığında eşitlikçi, demokrat ve adil bir düzen görmekle birlikte can kavramının kadınların ikincil plana atılmasında anlam değişikliği yapılarak etkili olduğunu söylemek mümkün.

Alevi kurumlarındaki herkes can olarak nitelendirildiği için, kadın ile erkeğin eşitlendiği savunulmaktadır. Bu bağlamda örneğin bu kurumlardaki yönetim kurumlarının tüm üyeleri erkek olsa dahi, buradaki erkeklik göz ardı edilebilmekte. Alevi kadınlara can olma hâli içerisinde bir ayrımcılık yapılmadığı iddiası ile pek çok kurum kadınları yalnızca mutfak, temizlik ve annelik işleri ile sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda can olma hâli, ibadet ederkenki zaman dilimi ile sınırlıyken bir şekilde politik bir konuma yerleştiriliyor. “Cemevinde Canız. Hiç problem yok.”(G8)

Londra’daki kadınlarla yaptığım söyleşilerde kendilerini can olarak sıfatlandırırken nerede konumladıklarını, can alma pratiklerini nasıl değerlendirdiklerini anlamaya çalıştım. Bir grup görüşmeci inançtaki halini kabullendiklerini ve kendilerini can olarak nitelendirdiklerini gördüm:

“Burada kaç erkek olursa olsun kendimi rahatsız hissetmiyorum, kendimi can olarak görüyorum.” (G14)

“Özle söz bir değil. Sözde canız, özde değiliz. Onu algılıyorum.” (G2)

“Öyle olması lazım; ama öyle değil. Hakk yalanı sevmez doğrusu odur olmuyorlar” (G5)

Diğer bir görüşmeci ise Can olma halini Cem ibadeti dışında da eşitlik ile aktarsa dahi örneklendirmesini Cem ritüeli üzerinden yaparak bunu ibadetle benimsediğini gösteriyor. “Eşit görüyorum ben, Can’ım. Cemde Dedeyi dinliyorsun sadece tek, kadın erkek değil tek sen varmışsın gibi hissediyorsun. Cemin dışında eşittir insanlar.” (G4) Görüşmecilerden biri ise bir haksızlık olduğu takdirde kendisinin Can olduğunu belirterek savunmaya geçebileceğini belirtiyor. “Kendimi savunurken söyleyeceğim Candır.” (G7)

Nasıl ki Alevi inancında kadın erkek eşitliğine kadınlar ailelerinden gördükleri ile örnek verdiyse, Can olma halindeki eşitliğe da ailesinden örnek veren bir görüşmecimiz oldu. “Evet. Çünkü öyle gördük, öyle büyüdük.” (G6)

Cemevi içerisinde herkesin can olduğunu; ancak bunun dışarısında ayrımcılık olduğunu belirten bir katılımcı, ne kadınlık kimliğinden ne de canlılık kimliğinden vazgeçmiyor. Can olma bağlamında erkeklerle beraber savaşılabileceğini belirten katılımcı, buradan referansla kadın ile erkeğin eşitliğini vurguluyor. “Ben can olarak tanımlarım. Kadın da var erkek de var hepsi candır burada. Ama dışarıda ayırım var. Ben kadınım derim, derim ama canım. Ayırmıyorum. Ben onlarla beraber savaşırım.” (G10)

Görüşmecilerin kendilerini can olma halinin içerisinde gördüklerini gördüm; bununla birlikte Alevi kurumları içerisinde Can olmanın eşitlik ortamını sağladığını düşünenler ve sözde böyle olsa da pratikte eşitliğin olmadığını düşünenler de var. Can olmanın herkesi eşitlemesi durumunun gerçek hayata yansımaması ile eşitliği savunma referansı olarak Can olmaktan bahsedilmesi bir

arada bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu durumun kadınların, kadın kimliklerini ikincil plana attığını söylemek mümkün olabilir.

3.5.3. Sır Olmakta Olan Bir Makam: Analık

Alevilik inancında inancı sürdüren inanç önderine Pir denir. Pir kavramı yaygın kullanımda algılandığı gibi yalnızca Dede'yi temsil etmez. Toplumda da yaptığım görüşmelerde de Alevi Pirlerinden bahsederken insanlar “Dede” demeyi tercih ederler; zira Analara dair pek çok bilgi ortadan kalkmaktadır.

Pir kavramı hem Dedeleri hem de Anaları içermektedir. Dolayısıyla Alevilik inancında hem kadınlar hem de erkekler önderlik yapabilmekte, inançsal görevleri gerçekleştirmektedir. Alevilik anlatısındaki Kırklar Meclisi bunun misallerinden biridir. Kırklar Meclisi anlatısında 40 kişiden 17'si kadındır. Yine Kırklar Meclisi'nde olan Fatma Ana veya Hz. Fatma; Anaların en başında gelmektedir. Anlatılarda, deyişlerde, sözlü kültüre Fatma Ana kutsal bir yerde durmaktadır bu toplum için. Bu sebepten ötürü Alevi kadınların hepsine Fatma Ana'nın nuru gözüyle bakılır ve ondan bugüne tarihte pek çok Alevi Anası vardır; bunlar evliyalara, ozanlara, inanç önderidirler. Dede ile beraber Cem tutmuşlardır, yalnızca Ana olarak Cem tutmuşlardır, dua vermişlerdir, şifa dağıttıkları söylenmiştir. Günümüzde, Türkiye'de Cem erkânı yürüten Ana sayısı oldukça azdır. Yine Avrupa'da Narin Gülçiçeği Ana Cem tutmaktadır ve 2017'de Britanya Alevi Federasyonuna bağlı kurumlarda Hızır Cemi tutmuştur. 2014 yılının Şubat ayında ise Sultan Ana, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevinde Cem tutmuştur. (Şahin, 2017)

Mamafih, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde kurum Dedeliği yapan Ali Dereli, bu görevini sürdürürken gerçekleştirdiği Cem erkânlarında posta eşi Hatice Dereli ile beraber oturmakta. Hatice Dereli, Cem erkânı süresince dua vermiyor veya herhangi bir davranışta bulunmuyor; lâkin anlaşılıyor ki bu tercih

ile Dede veya kurum, Alevi toplumunda Anaların da varlığının göz ardı edilmemesi açısından adım atmaya çalışıyor. Elbette bu noktada bir Ana'nın Cem erkânı yürütmesi ve bunun sıkça gündeme getirilmesi daha anlamlı olacaktır.

“Ben Sivaslılarda posta oturan kadın çok gördüm.” (G17)

Bu bağlamda Londra'daki Cemevine katılım sağlayan kadınların Analık makamı hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını sorgulayarak kendilerine İngiltere'ye gelmeden önce Ana görüp görmediklerini, gördülse ne yaparken gördüklerini, ne hissettiklerini soruyorum. Üzerine gitmek istediğim mevzu kadınların gözünde Ana'nın konumu oluyor. Görüştüğüm kadınlar daha önce Ana'dan dua almış, Ana'nın Cem yürüttüğünü görmüş olanlar vardı. Yine Ana'yı kadınlarla sohbet ederken ve onlara hastalıkları hakkında bilgi verirken gören kadınların aktardığı üzere Analar, şifacılık da yapmaktaymış, Bunlarla birlikte Ana'yı Dede ile beraber ve Ana'nın tek başına Cem yaptığını gören kadınlar mevcuttu. “Yanında oluyordu, o da tutuyordu cem, oturuyordu beraber yapıyorlardı. Kalktı o şimdi ortadan kalktı. Ana mana dinlemiyorlar. Dedeleri de dinlemiyorlar şimdi. Dede mede inanmıyorlar. O eskidendi.” (G11)

“Gördüm. Isparta da Baba Mansur Ocağından bir Ana'nın Cem yürüttüğünü de gördüm. Tek başına. O kadın var ya Hakka yürüdüğü zaman elleri yemyeşildi. Elleri yeşerdi... Sadece Ana diyorduk adını hatırlamıyor. Ben neler gördüm.” (G2)

“Ana da geliyordu. Ana geliyordu kadınlarla konuşuyordu, sohbet yapıyordu. Hastalığı varsa birisinin ona öğütler veriyordu. Dua da yapıyordu. Cem yapıyordu. Gördüm oturuyordu, yan yana oturup sohbet yapıyorlardı Dedeyle. Sonra da ayağa kalkıyorlardı. Zikir çekiyorlardı. Kadın öğüt veriyordu sonra zikir çekiyordu sonra ağlıyordu ben öyle hatırlıyorum. Her yer tertemiz olacaktı. Her tarafta kilimler.” (G3)

Kendisi de Ana soyundan gelen; lâkin Analık yapmayan bir görüşmeci “Ben Dede kızıyım, Anayım yani” diye başlıyor anlatmaya. Dolayısıyla kendisini

bir erkek üzerinden tanımladığını görüyoruz. Görüşmecinin Canlık durumunu benimsediğini Cem ritüelini yöneten kişinin cinsiyetinden ziyade Cem yönetme şekline bakışından anlaşılıyor. Mamafih görüşmeci, günümüzde Analara yer verilmediğine de değinirken, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi kurum Dedesi Ali Dereli'nin Cem erkânını eşi Hatice Dereli ile yürütmesini örnek gösteriyor. Verdiği bu örnekte görüşmeci, kadının adını kullanmıyor ve buradan onu ikincil bir plana attığı anlaşılırken bunu, örneği Ali Dede üzerinden tanımlamasıyla da destekliyor. “Bana göre ikisi aynı. Benim için karşımdakinin kadın veya erkek olması değil, cemi nasıl yürüttüğü önemli. Şimdi Ana yok. Cem yürütenlerin hepsi erkektir, hiçbir Ana'yı çağırıp da oraya oturtmazlar. Bir Ali Dede eşini alıyor yani.” (G2)

Aşağıdaki görüşmecilerin ikisi de Maraş şehrinden ve ikisi de Ana'ya örnek olarak Hacı Ana isimli bir Ana'dan bahsediyorlar. Anaların kerametleri olduğunu, efsanevi anlatımlarla aktaran kadınlar; bunu inanca ve kendilerinin çocuk olmasından kaynaklanan girdikleri ruh haline bağlıyorlar bu kerametleri.

“Hacı Ana'yı görmüştüm. Oturup sohbet ediyordu. Eskiden çocukken daha böyle içten bağlı daha farklı düşünüyordun. Hayal gücün daha fazlaydı. Mesela onlar senin suratına bakarak gelecekte bazı şeyleri de söylüyorlardı. Şimdiki Dedelerimiz öyle değil ama, sadece nasihat veriyorlar.” (G4) (gülüyor)

“Hacı Ana diye bir bayan vardı. O da Maraş'ın bir köyünde yaşıyordu da köyün adını unuttum. Buraya gelmeden önce oraya gitmiştim. Benim migrenim var. Babam da böyle şeylere pek inanmaz; ama akrabalar dedi ki biz Antep'teyken, köye getir. Getir biz onun yanına götürelim bir başına masaj yapsın. Neyse biz gittik, babam, bir akrabamız, onun karısı, onun kızı, gelini. Biz birlikte gittik. Gittik merdivenden çıktık. Şey dedi, babama dedi 'arabayı sen kullanıyordun değil mi?' dedi. Babam dedi evet, dedi dönüşte 'İçimden dedim ki e anahtarı elimde gördü oradan bildi'. Ondandı sonra dedi ki, benim babam iki evlidir, 'Sen dedi iki evlisin. Bir tanesi küçük çocuk arkandan ağlamış buraya gelmek için sen getirmemişsin' dedi. En küçük kardeşim. Ben de geleceğim dedi, babam onu götürmedi.

Mesela dedi 'Senin bir kızın daha var, daha uzun boylu, güzel; ama biraz deli dolu' dedi. Kardeşim de öyledir. O çok kısmetlidir, gittiği kapıyı zengin edecek dedi. Durumları çok iyi burada. Biri dedi ki 'vermesinler onu niye başkasını zengin etsin ki, babasını zengin etsin' dedi. Yok dedi babasını değil, gittiği kapıyı dedi. Erkek kardeşimin bir tanesi nişandan dönmüştü, dedi 'nişandan dönmüş ama asla ısrar etmeyin. Hiç yıldızları bir değil'. Kadın bizle konuşuyor sonra dönüyor babamla konuşuyor. Babamı çok sevdi. Babamı öperken de demiş 'Bunun başının ağrısı asla geçmez.' (G7)

Görüşmeci 7'ye baş ağrısı anlatısı üzerine "Sizce Ana size ne yaptı?" diye soruyorum. Cevaben: "Başımı masajladı böyle. İyi geldi o an ama migrene hiçbir şey iyi gelemmez." dedi ve kakhaha attı.

Bir Ana'nın cem ritüeli gerçekleştirdiğine ilk defa Londra'da şahit olanlar da vardı. Görüşmeci 5'in aktardığı eski deneyimlerinde Ana, Dede ile birlikte taliplerinin yanına gelir; ancak Cem tutmazmış. "Ana cem yapmıyordu, Dede'nin yanında oturuyordu. Buraya getirdiler. Cem tuttu. Katıldık." (G5)

G1 ile görüşme yaptığım esnadan çevreden kadınlar da kendi hikâyelerinden bahsediyorlar. Burada Türkiye'nin Nevşehir ilinde bulunan Hacı Bektaş Veli Dergâhı'na gittiklerini, tur ile orayı gezip, ziyaret ettiklerini anlatıyorlar. Görüşmeci de görüşmeye ara verip onlarla muhabbete dalınca Kadıncık Ana ile Didar Ana adında iki kadın türbesini soruyorum; ancak kadınların hiçbiri Ana türbelerinden haberdar olmadıklarını belirtiyorlar. G1 ise "Bilmiyorum. Belki götürdüler ben bilmiyorum" diyor.

Bir diğer görüşmeci ise Analardan bihaber. Kendisine Ana görüp görmediğini sorduğumda, sorumu ilk önce anlamıyor; buradan hareketle Analık makamını bilmediğini gözlemliyorum ve kısa bir açıklama yapıyorum. Sonrasında ise hiç Ana görmediğini belirtiyor. "Kadın gelmiyordu. Erkek geliyordu." (G9)

Türkiye’de hiç Ana görmeyen; ancak İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde Sultan Ana’nın gerçekleştirdiği ceme katılan bir görüşmeci, bu cem ibadetinin kendisini çok mutlu ettiğini, bir postta kadını görmenin gururlandığını söylerken sürekli postta erkeklerin oturmasını dışı bir inanç olduğunu iddia ettiği Aleviliğe ters buluyor. Bu bağlamda görüşmeci, Dedelerin de Anaların da Analık makamına sahip çıkmaları gerektiğini belirtirken, Dedelerin kadınları bu konuda desteklemeleri gerektiğini vurguluyor. Bu bağlamda görüşmecinin Alevi toplumu üzerinde Dedelerin ne denli etkili olduğunu göz ardı etmediğini görülüyor.

“Görmemiştim; ama Türkiye’de görmedim, burada gördüm. Sultan Ana geldi. Posta bir kadının oturması beni çok mutlu etti. Gurur verdi. Bizim bu konuda, Anaların aktif ve görünür olması gerekiyor ve bu mücadeleden geçiyor. Sürekli postta erkek görmek tezat düşüyor, Aleviliğin dışı inanç olduğu gerçeğini perdeliyor. Analara da Dedelere de görev düşüyor. Dedelerin de cümlelerini bu yola itmeleri ve kadınları desteklemeleri gerekiyor.” (G13)

İngiltere’de Narin Gülçiçeği Ana’nın gerçekleştirdiği ceme katılan bir diğer görüşmeci ise G13 gibi bu anın gurur verici olduğunu söylüyor. Narin Ana’nın “Dede kızı” olduğunu belirtirken bir erkek üzerinden Analığı tanımladığını görüyoruz. Narin Ana’nın eşi’nin Dede olmaması dolayısıyla Analık yapması konusunda sıkıntılar yaşadığını anlatan görüşmeci, onun Analık yapmasını mücadelesine bağlıyor. “Burada Ananın cem yürüttüğü bir ceme katıldım. Narin Ana gelmişti, gurur vericiydi. O da çok zorluklar yaşamış mesela. Narin Ana Dede kızı ama eşi Dede olmadığı için ona ‘Ana olamazsın’ demişler; ama o kendi mücadelesiyle Ana olmuş.” (G14)

Yine Ana olan; ama Analık yapmayan bir görüşmeci kendisini “Dede kızı” olarak tanımlıyor. Geçmişte kadınların posta oturmadığını, bunun yadırganan bir durum olduğunu belirten görüşmeci, bugünden örnek vererek kadınların şimdi özgür olduklarını, geçmişte haklarının olmadığını belirtiyor.

“Tabii ki görüm, benim babaannem. Analık yaparken hiç, şimdiki dönemi söyleyeyim, kadınlar posta oturmamıştı. Dede kızımı ama bizde bayan oturamaz derlerdi. Şimdi görüyoruz ama. Almanya’da dede ile eşi beraber posta oturmuştu. Bizim eskiden bu yadırganırdı. Şimdi bakma, özgürlük var diyorlar da bizim de eskiden haklarımız kısıtlanıyordu. Şimdi kadına saygı var, şimdi kadına sevgi var. Şimdi özgürlük var, eskiden yoktu. Kadın hep ikinci plandaydı.” (G18)

Analık makamının ortadan kalmakta olmasını Türkiye’deki hakim inanca bağlayan ve dolayısıyla bunu Sunni inanca dönüştürüldüğünü belirten görüşmeci “Türkiye sistemine gidiyor gibi geliyor. Yanlış bence. Bir kadın da söz hakkı olabilir, bir kadın da her şeyi yönetebilir. Kadınların daha zeki olduğunu düşünüyorum.” (G20) diyor. Benzer perspektifteki bir diğer görüşmeci ise evvelden cem tutan Anaların olduğunu şimdiki durumla karşılaştırarak ataerkilliğe vurgu yapıyor. Alevi inancının sözlü kültürle, dolaşarak yayıldığını aktaran görüşmeci, kadınların bu dolaşma kültürüne katılamaması sebebiyle de Analık makamının kaybolmuş olabileceğine değiniyor.

“Daha evvelden cem tutan Analar varmış. Daha sonra nasıl oldu değişti... Kadınların sadece cemlerde değil kadının sözü toplum içerisinde önemliydi. Biz Alevilerde ve Dersim’de kadınlar erkeklerden önce gelir. Sen hak yolunda gulbang alıyorsun, bu sesin bir kadında veya erkekten çıkmış olması çok önemli değildir. Önemli olan cemi tutmaktır. Daha sonra ne oldu ben de kaçırdım ama anladığım kadarıyla Osmanlıdan gelen ataerkillik geleneği oldu. Kadınların yerini erkekler aldı. Alevilik kitaplardan çok dolaşarak dağıtılan bir inanç, kadınların da böyle bir olanağı olmadığı için zamanla bitmiştir diye düşünüyorum.” (G23)

Burada karşılaştığım bir diğer önemli mesele ise “Ana gördünüz mü?” sorusunu direkt olarak “Elif Ana’yı gördüm” veya Elif Ana üzerinden anlatan kadınların yoğunluğu. Bu bağlamda kadınların Elif Ana algısını ayrı bir başlık altında inceliyorum. “Elif Ana’yı gördüm. Öncelerde vardı biz görmedim. Hasan Dede derler.” (G1)

3.5.4. Elif Ana İnancı

1903 veya 1908 yılında doğduğu iddia edilen Elif Ana, Maraş Pazarcıklıdır. Gerçek adı Elif Suga'n'dır. Daha küçük yaşlarındayken pek çok keramet gösterdiğine şahit olan halk, ona Ana demiştir. 1993 yılında, yakın denilebilecek bir tarihte öldüğünden ötürü kendisini gören insanlarla konuşma fırsatı bulabildim. Özellikle Londra'da yaptığım saha çalışması esnasında Elif Ana'yı görmüş insanlarla görüşmeler yaptığımda bu evliyanın onlar üzerindeki tesirine ben de Elif Ana üzerine araştırma yapan Dilek Kızıldağ Soileau (2006) gibi şahit oldum. Nesnel bir dil kullanan araştırmacı, Maraş şehrinde Aleviler ve hattâSunniler için kutsiyeti yüksek bir evliya olan Elif Ana'nın kişiliğini, ziyaretinin oluşma sürecini ve sonrasını ele almıştır. Elif Ana Alevilerin Pirlık yapmak için gelmek durumunda oldukları ocak soyundan değildir; ancak kerametleri halk arasında anlatılmıştır ve bundan sebep dini bir hiyerarşi kırılarak "Ana" ilan edilmiştir. O; şifacılık yapmış, misafirler ağırlamış, dualar vermiş, halkın iddia ettiği üzere çocuk isteyenlere çocuk dilemiştir. Kendisi nasıl ocak soyundan gelmeden Ana olduysa, onun o denli bir etkisi vardır ki eşi ve çocukları da soydan gelmeden "Baba" ve "Ana" ilan edilmişlerdir.

Yukarıdaki bölümlerde de belirttiğim üzere, özellikle Maraş şehrinde yaşamış kadınların Ana dendiği vakit akıllarına ilk gelen Elif Ana oluyor. Öyle ki, zaman zaman Elif Ana üzerinden bir Dede'yi dahi tanımladıkları oluyor. Bu bağlamda Elif Ana'nın Maraş Alevileri açısından ulvi bir şahsiyet olduğu aşikar. İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde Ali, Seyit Rıza, Aşık Mahzuni gibi pek çok Alevi toplumu için değerli şahsın fotoğrafı bulunmakta. Elif Ana'nın fotoğrafı da bunlardan biri ve dikkat çekici olan şudur ki Elif Ana'nın fotoğrafı en üst kısma asılmış durumda. Bunun nedeni ise Elif Ana'yı aşağı koymanın bir "kusur" olarak algılanmasıymış.

Ana görüp görmediğini sorduğum görüşmeci 10, Ana görmediğini; ancak Elif Ana'yı gördüğünü belirterek Elif Ana'yı esasında Pir'den daha farklı bir yere

koymuş olduğunu gösteriyor. Elif Ana'nın etkileyici bir kişiliğe sahip olduğunu anlatıyor. "Ana görmedim. Ama Elif Ana'yı gördüm. Az hatırlıyorum. Dualarını gördüm. Elini öperken ya da bir şey rica ederken bize dua ederek yapardı. Dualarını aldık yani. İnsan onu görünce kendini güvende hissediyor. Kelimeleri insana çok hoş, sıcak geliyor." (G10)

Diğer bir görüşmeci ise soyunun üstün niteliklere sahip olduğunu "Elif Ana Ocağına" bağlı olarak açıklıyor. "Biz Ehlibeyt'ten geliyoruz kızım, eşek soyundan gelmiyoruz. Biz Aleviyiz kızım, Elif Ana'nın Ocağındanız. Oraya gideriz, benim beyimin yeğenidir." (G12)

Görüşmeci 1, Elif Ana'nın çocuk doğumu, düşük gibi konularda kerametleri olduğu konusundaki duyumlara örnek bir mesele anlatıyor. Yine diğer bir şekilde Elif Ana'nın Maraş Katliamı sürecinde gidip kavgaları durdurduğu ve insanları koruduğuna dair bir inancı anlatıyor.

"Elif Ana derlerdi. Gördüm bir iki kere. Ben rahatsızım. Ben gelinimi getirdim, gelin 3 aylık hamileydi. Rüya gördüm, başım üstüne koydu, saçım açtı, dedim bu kimdir, dediler Elif Ana'dır. Başımı üstüne koydu yattı. Gelin o çocuğu düşürdü. Gene aynı geline rüya gördüm. Uzakta bir adam duruyor bu kimdir dedim. Seyid Efendi, Dede. Hasan Efendi ile kardeşler. Sonra Elif Ana yine rüyada gördüm, kurban olayım derman versin. Dedim Elif Ana midem yaradır nasıl yapayım çok rahatsızım. Kızım dedi derman, azcık yoğurt bana verdi, yoğurt karışıktır. Bunu rüyada gördüm, gerçekten kalktım yanına gittim. Dedim midem yaradır nasıl yapayım bilmiyorum senin yanına geldim sen dedin ki kızım çare yoktur. Elini öptüm. Kızım kapalı söyledim sana dedi. Zayıftı, gözleri hafifti. Ses kaydı var bende. Ermiştir. Elif Ana'ya daha iyi bakıyorlardı. Elif Ana'nın oğlu Mehmet, askere gitmiş. Askerde komutan elini kaldırıyormuş bir kadın elini tutuyormuş. Bir gün iki gün üç gün işte askerde vururlar. Sonra gelmiş Mehmet sana bir soru sorayım, her kolumu kaldırdığımda sana vurayım ama vuramıyorum nedendir? Bir kadın buramdan tutuyor o kimdir? Şöyle zayıftır, şöyle gözlüklüdür o kimdir? O annemdir demiş. Elif Ana Maraş Katliamında dövüş olduğu zaman kalkar gidermiş dövüşü durdurmuş. Aralarına giriyormuş. akşam geliyormuş üstü başı kan. Gece gidiyormuş insanları koruyormuş." (G1)

Görüşmelerde dikkat çekici olan bir diğer nokta ise kadınlar bir yeri tarif ederken Elif Ana Türbesi'ni baz alması.

“Elif Ana'nın köyünün karşısı...” (G4)

“... Uzakta su kuyusu vardı. Ziyaretmiş ama gidip gelmiyordum. Suyunu içerler sadece. Ama Elif Ana yakındır bize.” (G7)

Bir görüşmeci “Ana gördünüz mü?” sorusuna direkt olarak “Elif Ana'yı görmedim diyerek yanıt veriyor ve görüşme seyri içerisinde başka bir evliyadan bahsediyor. “Elif Ana'ya benzer” diye bir erkekten bahsediyor.

“ - Ana gördünüz mü?
- Elif Ana yı görmedim ama Elif Ana'ya benzer, benim teyzemin bir kayını vardı, aynı Elif Ana'ya benzerdi. Erkekti. Hiç pantolon giyinmezdi. Üstüne bir elbise bırakırdı. Kadın gibi elbise giyiyordu, etek giyiyordu. İsmi de Uso'ydu. Usolol diyorlar. O da Elif Ana diyordu benim yanıma gelmeyin, onun yanına gidin. O da öldü onun türbesini de yaptılar. Herkes kurbanını götürüp kesiyorlar aynı Elif Ana gibi.
- Peki neden bu şekilde giyiniyormuş?
- Bu da aynı Elif Ana gibidir. O hiç konuşmazdı. Biri bir şey verdiği zaman almazdı. Bir tek sigara alırdı.
- Dua vermiyordu, cem yapmıyordu?
- Dua vermiyordu. Cem de tutmuyordu; ama onun gibi bir şeydi. Ermiş gibiydi.” (G6)

İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'ne gelen bir Dede'yi anlatırken görüşmeci 1, Elif Ana gibi ermiş birinin konuşmasının Dede'den daha etkili olacağını belirtiyor. “Buraya bir Dedeyi getirdiler, ama Elif Ana olsa, bir kadın ermiş olsa, insanlar otursa konuşsa. Bizi toplar konuşuruz.” (G1)

Görüşmelerde bunca Elif Ana anlatısından sonra kadınlara özellikle Maraş şehrindeki halkın Elif Ana ile Dedelere bakışını soruyorum. Öğrenmek istediğim eşit bir tavrın olup olmadığı oluyor. Burada Elif Ana ve Hacı Ana örneği ile toplumun onlara daha üstün baktıklarını, insanların onların gösterdikleri kerametlerden ötürü kusur etmekten çekindiklerini aktaran görüşmeci, kendilerine saygı duyulduğunu anlatıyor.

“Yok onlar daha üstündü. Elif Ana ve Hacı Anagil daha üstündü. onları gördüğünde insan bir utanıyor bir saygı duyuyor. Bir hürmet yapıyor. Bir hata yapacakmış da o hatayı yapmamaya çalışıyor. Saygıdan herhalde. Kerametleri bu kadar fazla olmasa şimdi bile duvarda resmi olmazdı Elif Ana'nın.” (G4)

Görüldüğü gibi özellikle Maraş şehri çevresindeki Aleviler için Elif Ana ciddi bir önem taşımakta. Elif Ana'yı görenler ondan şifa aldıklarını aktarırlarken onun etkisinin ne denli büyük olduğu anlatılıyor. Fotoğrafının her zaman yukarı konulması ise Ana'nın günümüzde gücünü kaybetmediğinin ispatıdır. Bununla beraber Elif Ana'nın yaşadığı köyün “Elif Ana köyü” olarak tanımlanması ve bir yol tarif yeri olarak kullanılması, oranın artık sabitleştiğini gösteriyor. Ana deyince ilk akla gelen kişi olması diğer bir mühim nokta. Elif Ana'nın Alevi toplumunun Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa Sultan gibi belli dönemlerde ziyaret ettikleri bir yer kabul edilmesi şunu gösteriyor ki Alevi toplumu özünde kadın bir evliyayı reddedecek kültürde değil, aksine bunu kabullenmiş durumdadır.

3.5.5. Ana'nın Cem Erkânı Gerçekleştirilmesi

Görüşülen kadınların arasında Ana görenlerden Cem ibadeti gerçekleştiren Ana görenler, Ana ile Dede'nin beraber Cem yaptığını görenler ve Ana'yı postta otururken görmemiş olanlar vardı. Bu çeşitli anlatımlarda Ana kimi zaman halkla muhabbet ediyor, dua veriyor, hastalıkla ilgili konuşuyordu. Bu bağlamda kadınlara bir Ana'nın Cem tutması hakkında ne düşündüklerini sordum.

Can olma hâli bağlamında kadın ile erkeğin fark etmediğini savunan görüşmecilerden 8, Ana'ya da Dede'ye de bakışının aynı olduğunu belirtiyor. Görüşmeci 5 ise aynı bakış açısı ile ikisinin de sonuç olarak Allah'a yalvardığını, bunda bir fark olamayacağını belirtiyor.

“Bizim onlara bakışımız aynı. Aa bu bayan, aa Ana cem tutmuş, fark etmez benim için.” (G8)

“Aynıdır ne fark eder. Hepsi Allah'a yalvarıyor.” (G5)

Görüşmeci 9, eskiden Ana'nın değil Dede'nin evlere geldiğini belirterek kadını hor görmeyi yanlış bulduğunu belirtiyor ve ikisinin de Pir olduğunu söylüyor. Görüşmeci 6 ise kadın erkek fark etmeyeceğini söyledikten sonra küçüklüklerinde Dede ile başladıklarını ayrıca belirtiyor.

“Yok fark etmez. Çünkü biz küçükken erkekle başladık. Fark etmez kadın erkek.” (G6)

“Tabii o da pirimizdir. Erkek de pirimizdi. Kadın gelmiyordu erkek geliyordu. Kadını niye hor görek estağfurullah. Biz sevinirdik Anamız gelmiş derdik.” (G9)

Bununla birlikte, bir Ana'nın Cem ibadeti gerçekleştirmesi konusunda talepkar olan görüşmeciler de vardı. Görüşmeci 3, bilgili bir kadın istediğini, kadınların kadınlarla daha iyi iletişim kurabileceğini belirtiyor. Görüşmeci, bu bağlamda erkekten ziyade kadını isteyeceğini söylüyor. Yine diğer bir görüşmeci, Ana'nın cem tutmasının daha çok hoşlarına gideceğini belirtiyor. Bu bağlamda kadınların bir kısmının yine hemcinsleri ile inançsal faaliyetleri yürütme konusunda arzularının olduğunu söylemek mümkün.

“Çok isterim. Bilgili bir kadını çok isterdim. Erkekten çok kadını isterdim. Kadına daha çok her şeyini anlatabiliyorsun; ama bir erkeğe fazla şey edemiyorsun. Kadınlara daha güzel anlarsın, derdini anlatabilirsin. Güzel bir şeydir.” (G3)

“Çok güzel olur.” (G1)

“Etkiler. Daha çok hoşumuza gider. Ben severim.” (G7)

Görüşmeciler, Analık konusunda hassasiyet göstermekle birlikte talepkar da olabiliyorlar. Can olma bağlamında Pirin cinsiyetini değersiz gören görüşmeciler olduğu gibi bir Ana’dan dua almayı arzu eden görüşmeciler de mevcut. Bu noktada Analığın Londra’daki Alevi kadınlar açısından konuşmaya açık bir konu olduğu gözlemlenmiştir.

3.5.6. Kadınların Süreği: Ziyaret

Türkiye’de özellikle köy bölgelerinde Alevilerin Türkçe “ziyaret”, Kürtçe “Jare” diye adlandırdıkları, erenlerin evliyaların orada yattığına inanılan yerler vardır. Mamafih bu mekânlar yalnızca bir insana, bir evliyaya ait değildir; bazen kutsallık atfedilen ağaçlar, taşlar da olabilmektedir. Özellikle Dersim Aleviliğinde panteizm etkisi ile kutsanmış doğa simgelerinin yoğun olduğunu görmekteyiz. (Deniz, 2014)

“Düzgün Baba’da, lokma yapardık, ortaya koyardık, hepimize bir görev verirdi Dede.” (G19)

“Çok ziyaretlerimiz var ağaç olarak. Lokma yaparız. Mesela dedelerimizin çocukları varsa ziyaret ederiz. O rahmetlik dedenin yerine koyarız onları. Beraber sohbet ederiz.” (G10)

Ziyaret / Jare mekânları kadınların Alevilik inancının sürdürücü rolünü üstlenmeleri açısından oldukça önemlidir; zirâ, bu kutsal mekânların sahipliğini kadınlar yapmaktadır. kadınlar gidip oraları düzenleyen, oralara niyaz eden, mum yakan, lokma götüren, lokma dağıtan rolleri vardır. Dolayısıyla Londra gibi büyük

bir şehirde, farklı bir kültürde ziyaret bulunmadığından ziyaretsizlik ile birlikte kadınların bu sürdürücü rolü de ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Anadolu'da iken ziyaret / jarelere lokma götüren kadınlar Londra'da bu geleneği devam ettirme çabası içerisinde; bundan sebep, Cemevi'ne lokma getiriyorlar, lokma dağıtıyorlar elleriyle. Bununla birlikte kadınların nezdinde bu durumun pek tatminkar olmadığı aşikar. Öyle ki G1, Türkiye'deki dağlardan, kendilerine büyüklerinin ziyaret olarak benimsettiği yerlerden bahsediyor ve oralarda rüyaya yatmak gibi kerametler olduğunu anlatıyor. Bununla birlikte Londra'da hayatlarını sürdürüyor olsalar dahi Türkiye'deki ziyaretlerine sahip çıktıklarını görüyoruz.

“Artık cemevi diyoruz ama Türkiye'ye gittiğimizde dağlarda da var köylerde de var. Büyükler demiş ki bu ziyarettir biz hala ona gelip gidiyoruz. Kimi rüya görüyor. Bizim köyde dağda bir ziyaret var, Leyla ziyareti diyorlar. Dağdır, araba çıkmıyor. 15 dakika önce araba duruyor. O kabı yemekleri hep kardeşim gidip geliyor oraya götürüyorlar. Rüya görünce iki keçi iki koyun kesmiş. Allah kabul etsin, Allah'a kurban olayım.” (G1)

G3 ile görüşme esnasında kendisi yaşadıkları köyde ziyarette nasıl ibadet ettiklerini anlatırken, Sunni köylerden gelen bir dozer ile yol yapım sebebiyle bu ziyaretin yıkıldığını belirtti. Kendisinin şahit olduğunu belirttiği bu olayda, dozercilerin hepsinin o yolda dozer devrilerek öldüğünü aktardı. Bu noktada ziyarete verilen dokunulmazlık ve ulvi mânâ ortaya çıkıyor. İnsanlar ziyaret/jarelere zarar vermeye korkarlarmış; çünkü bu anlatıda olduğu gibi Türkiye Alevilerinin kutsal mekânlarında benzer pek çok halk anlatısı mevcuttur.

“Lokma götürüyorduk mum yakıyorduk. Dağıtırdık. Son zamanda Sunni köylerinden dozer geldi yol yapacaklar diye. Millet bir oldu ziyareti yıktılar. Köyümüz dedi yıkmayın bu bizim ziyaret yerimiz. Onlar yok dedi bu bir taş parçasıdır biz yıkarız. O taşları ezip yollara döşediler. Aradan bir yıl geçti o dozercilerin hepsi düz yolda öldü. Dozer devrildi.” (G3)

Görüşmeci 21, eski gelenekleri aktarırken Pirlerden yalnızca Dede olarak bahsediyor. Dedelerin eskiden güneşe bakarak yalvardıklarını, dağlara yalvardıklarını, dolayısıyla Aleviliğin farklı bir inanç olduğunu belirtiyor. Aleviliğin bu bağlamda doğa-insan ilişkisinin yoğunluğunu görmek konusunda ziyaretlerin ne denli önemli olduğu aşikar. Görüşmecinin bahsettiği güneşe yalvarma meselesi, yeni doğan gün için yaratıcıya şükretmektir. Dağlara yalvarmak meselesi ise Panteizm etkisi ile doğa-insan ilişkisinin örneği, yaratıcıyı doğada bulmadır. Görüşmeci bu bağlamda Alevilik inancının her inançtan bir parça almış olduğunu belirtirken esasında örneğini verdiğim Panteizm gibi Anadolu'daki eski kadim inançlara gönderme yapıyor.

“Bizim Dedelerimiz eskiden Güneş’e bakıp ona yalvarırlarmış, dağa yalvarırlarmış. Alevilik inancı biraz daha farklı. Alevilik inancı her inançtan alınmış, bir parça var. Aleviliğin kuralı nedir? ne şekilde olursan ol.” (G21)

Ziyaret/ Jare kültüründe kadının aktif ve sürdürücü rolü göç ile ortadan kalkmış, bununla birlikte bu rol İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde sürdürülmeye çalışılmaktadır. Lâkin kadınların anlattıklarından da görüldüğü üzere Alevilik inancındaki doğa kutsallığı bir bina içerisine sürdürülmesi mümkün olmayan bir durumdur. Bununla beraber cemevi ile ziyaret/ Jare bağlamında sosyalleşme devam etmektedir.

3.6. Kadınların Alevi Kurumlarında Kadının Yerine İlişkin Görüşleri

Saha çalışması yapılan İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde 2017 verilerine göre eşbaşkanlık sistemi yoktu; yönetim kurulu başkanı erkekti. Bununla birlikte aş evinde bir erkek bir kadın tam zamanlı çalışmakta, sekreterliği kadın yapmaktaydı. Aynı şekilde ofisleri İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’nde bulunan Britanya Alevi Federasyonu’nda da eşbaşkanlık sistemi bulunmuyordu; 8 kadın 22 erkek üyeden oluşuyor ve yönetim başkanı erkek.

Federasyona bağlı bir Britanya Alevi Kadınlar Birliği bulunuyor ve bu birliğe pek çok Cemevi'nden Alevi kadınlar katılım sağlıyorlar. Londra'daki Cemevine aktif katılım sağlayan kadınlara bu mekân özelinde Alevi kurumlarında daha çok kadının yönetimde olmasına ve kurumlarda kadın başkan olmasına bakış açılarını sorguladım. Bu bağlamda görüşmecilere yönelttiğim sorulara "Can olmak" ile cevap veren kadınlar oldu. Bu düşüncedeki görüşmecilerin odağı bir Alevi kurumunda kadın ve erkek ayrımının olamayacağı, herkesin Can olarak nitelendirildiği, bundan sebep yönetimlerde kadın ve erkek sayısının bir mânâsı olmadığıydı.

"Benim için hiç fark etmiyor. Benim için önemli olan insan." (G4)

"Yok fark etmez. Kadın erkek fark etmez." (G6)

Britanya Alevi Federasyonu ve Britanya Alevi Kadınlar Birliğinde çalışan kadın görüşmeci, içeriden biri olarak kadınların örgütlenme süreci ile alakalı gelen tepkileri aktarıyor.

"Tabii ki de sıkıntı yaşadığımız zamanlar oldu ama bu sıkıntı yönetim kurulundaki arkadaşlarımızla ilgili değildi bu. Genelde daha dışarıdan bakan, dışarıdaki erkekler bununla ilgili çok ilginç yorumlar yapıyorlardı. Zaten bizim yönetim kurulundaki arkadaşlarımız/ yoldaşlarımızın kadın-erkek olgusu üzerinde hiçbir zaman böyle bir negatif yorumu olmadı. Aksine bu konuyla ilgili bizi onlar teşvik ettiler. Hepimizin dünyaya bakışı aynıydı ve aynı frekansta buluşabiliyorduk. Böyle düşünmeyen arkadaşlarımızla ilgili de bizim biraz daha çok dil dökmemiz gerekiyordu yaptık da bunu. Şimdi gelinen noktada siz neden yoksunuz diye bize çıkıyorlar. Hala sıkıntılarımız var. Özellikle kadınlar birliği ile ilgili çalışmalarımızda yer sıkıntıları, buradaki hayatın getirdiği koşturmacanın verdiği zamansızlık... Haftanın altı günü sabah işe gidip akşam geri geliyorsun, vaktin olmuyor birçok şeye. Evde emek veren insanlar da zaten çalışan insanlar kadar bir zaman kaybı / emek gücüyle çalışıyor"

(G13)

Görüşmeci yönetimdeki erkek arkadaşları ile aynı dünya görüşünde olmaları vesilesiyle bir sorun yaşamadıklarını; hattâ kendilerinden destek gördüklerini belirtirken dışarıdan, kurumlarda yer almayan erkeklerin yaptığı yorumları “ilginç” olarak nitelendiriyor ve yaşanan zorlukların onlardan kaynaklandığını aktarıyor. Örgütlenmek isteyen kadınların, bu örgütlülük sürecinde mekânsal problem yaşadıklarını belirten görüşmeci, diğer bir sorun olarak ise zamansızlığı ekliyor. Londra’daki kadınların iş hayatı ve ev işçiliği arasındaki koşuşturmacasından ötürü örgütlülük aşamasında zaman problemi çektiklerini söylüyor.

Aynı görüşmeciden örgütlenme sürecinden yaşanan sıkıntıları bariz örneklerle anlatmasını istiyorum. Yine dışarıdan erkeklerin kendilerini “erkek düşmanlığı” yapmakla suçladıklarını ve bunu da feminist düşünceye bağlayarak söylediklerini belirtiyor. Dolayısıyla can olma halini örgütlenme sürecine taşıyan erkeklerin, esas ayrımcılığı kadınlar yapıyormuş gibi aktarması mevcut. Görüşmeci, bu kadınların feminist bir tavrının olduğunu; lâkin bunun “erkek düşmanlığı” olmadığını, yalnızca kadın emeğine sahip çıkmak olduğunu aktarırken görüşme yaptığımız Cemevindeki kadınları gösteriyor ve çalışan herkesin kadın olduğunu vurguluyor.

“İlk birliği oluşturmaya çalışırken dışarıdan bazı sesler şöyle diyordu ‘Siz feminist bir kimlikle bir araya geldiniz’ . Böyle bir derdimiz yok. Ki feminizm dediğinde de erkek düşmanlığı değildir feminizm. bir yerden duyulmuş cümlelerle feminizmi insanlar kendileri tarif etmeye çalışıyorlar. Erkek düşmanlığı değil, biz de erkek düşmanı bir tavır içerisinde olmadık. Bazı arkadaşlarımızın haklı gerekçeler sebebiyle kadınların biraz daha emeğine sahip çıkıyor. Kadının olmadığı hiçbir yere güzel şeyler çıkmayacağını biliyoruz.Bakın burada kadınlar çalışıyor değil mi? Kaç tane kadın var? Neredeyse hepsi kadın, değil mi? Bu gerçeği görürken biz bunu görmezden gelemeyiz.” (G13)

Alevi kadınların örgütlülüğü mevzusunda bilinçli olmaya vurgu yapan görüşmeci, ancak bilinçli Alevi kadınlar ile Aleviliği “bıyıklı - kravatlı”

erkeklerden alabileceklerini vurgularken, görüşmecinin Alevi kurumlarından paylaşılan fotoğraflarda hiç kadın olmayışına ve kanaat önderlerinin hep erkek oluşuna karşı tepkili olduğunu anlaşıyor.

“Burada biz donanımlı bir Alevi kadını kendi içlerimizden çıkarabilirsek, biraz daha farkındalık yaratabilirsek, bizim önceliğimiz bu olmalı. Ne kadar bilinçli insan olursa örgütlülüğümüzde, biz o kadar iyi çalışmalar yapabiliriz. Artık şu kravatlı takım elbiseli, bıyıklı, sadece erkeklerin görüldüğü bir fotoğraf biz çizmek istemiyoruz. Kadının ve erkeğin eşit olduğu, herkesin kendi emeğine sahip çıktığı bilinçli bir örgütlenme yaratmaya çalışıyoruz.” (G13)

Alevi kurumlarının yönetimlerinde daha çok kadın ve kadın başkan görmek istediğini belirten G2 ve G3’ün açıklamalarını incelediğimizde G2, Cemevlerine “kadın eli” değmesi gerektiğini belirtiyor. Görüşmecinin kadın eli mânâsında iddia ettiği durum ise kadınların daha düzenli olmasıdır. G3 ise kendisinden de misal vererek bilgili kadınların değer görmediğini belirtiyor.

“Bir kere de kadın başkan gelsin istiyorum buraya. Kadın eli değsin istiyorum Cemevlerine. Kadınlar daha düzenlidir, tertiplidir. Bunların başkanlığından çok mutluyum. Değil ki eleştiriyorum falan, öyle bir şey yok; ama bir kere de kadın göreyim.” (G2)

“İsterdim. Benim gibi kadınlar olsun. Beni de kimse sevmez. Bilgili insanı kimse istemiyor. Bilgili bayanlara kimse değer vermiyor, konuşturmuyor. Bunu görüyorum.” (G3)

Kadın başkan ve yöneticinin olmasını istemeyen yalnızca bir kadın görüşmeci vardı. Onun düşüncesine göre kadın zayıf bir varlıktı ve bundan ötürü kadının ezilebileceğini söyledi. Bu bağlamda erkeğin kadına oranla daha güçlü olduğunu düşündüğünden ise onların zorluklara dayanabileceğini belirtti. Bu güç meselesinden ötürü yönetimlerde kadın olmaması gerektiğini söyledi. Bu eşitsizliğin sebebini ise “inançsızlığa” bağlayan görüşmeci, inancın orijinal halinin yaşandığı takdirde kadının ezilmeyeceğini belirtti. Dolayısıyla bu görüşmeci,

Alevilik inancında kadın erkek eşitliğinin varlığına vurgu yaparak toplumun inancı olduğu gibi yaşamadığını söylemiş oluyor ve eşitsizliği buradan çıkarıyor. “Yok yok yok. kadını çok ezerler. Millet inançsız olduğu için kadını çok ezerler. Erkek yine ayakta durur, kadın zayıf bir varlıktır. Ezerler. içeridekiler de dışarıdakiler de ezer. Ufak bir şey oldu mu hemen mana ediyorlar. Ne biliyim birbirini eziyorlar. Saygı sevgi yoktur. Erkek daha güçlüdür.” (G5)

Yönetimlerde yer almak isteyen, çalışmak isteyen kadınların belli engelleri bulunmaktadır. Bunlardan biri öncelikle konum. Evleri Cemevine uzak olduğu için yönetime girmediklerini belirtiyorlar. Bunun dışında çocukları olan kadınların da çocuklarının büyümesini beklediklerini öğreniyoruz. Burada toplumsal rollerin ne kadar değerli olduğunu görüyoruz. Bahsedildiği gibi Londra’daki Alevi toplumunda iyi bir anne olmanın çok önemli olması hayatın her alanında oldukça etkili.

“Çoğu şeyi kadınlar yönetiyor. Alevilikte de öyle. Dikkat ederseniz bir Alevi erkeği genelde kadına sorarak yapar her şeyi. Alevilik de budur zaten, eşitlik var. Sen kadınsın geriden bakacaksın diye bir şey yok.” (G20)

Dersim Derneği’nde yapılan görüşmelerde ise başkanlık ve kadınların yönetimlerde yer alması meselesini Cemevi değil de Dersim Derneği üzerinden tanımlayan görüşmeci 18, “Kadınlar çoğunlukta, benim kızım da burada (Dersim Derneği) yönetimde.Şimdi burada her haliyle eşitlik var.” dedi. Bu bağlamda Dersim Derneği’nde eşbaşkanlık sisteminin olduğunu ve yönetimin kadınlarda olduğunu belirttiler.

İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi’ne düzenli gelen; yönetimler yer almamış ve yönetimlerde bir dönem çalışmış olan kadınların tecrübeleri ile cemevinde kadın erkek eşitliğine dair gözlemlerini sorduğumda kadınların

cemevinde aktif çalışma yürüttüklerini, hattâ erkeklerden daha çok çalıştıklarını ve kadınların arka planda kaldıklarını belirten görüşmeciler oldu. Bununla beraber görüşmeciler “Alevilikte kadın erkek eşittir” düsturunu vurguladılar. Kadınların cümlelerinde “bayan” kelimesini tercih etmesine dikkat çekerek, Alevi toplumunu diğer inanç topluluklarına göre kadınlar açısından “şanslı” bulduklarını belirtenler oldu. “Bayanların hiçbiri ikinci planda değil. Bizim Alevi kültüründe de bayanlar pek arka plana atılmıyorlar. O yönden, aktifler.” (G8)

Bir görüşmeci, Londra’daki eşitliği Türkiye’deki durum ile karşılaştırma yaparak değerlendiriyor ve Alevi erkeklerinin Türkiye toplumunda yetiştikleri ve o kültürü aldıkları için ataerkil düşünceyi benimsediklerini vurguluyor. Londra’daki kadınlar Türkiye’deki kadınlardan daha az eziliyor olmalarına rağmen Türkiye’de yetişmiş erkeklerin ataerkil yaklaşımlarını bu toplumda da devam ettirdiklerini belirttiler:

“Türkiye’dekinden daha çok burada eşitlik var evet. Yine de bizim erkeklerimiz o toplumda yetiştikleri için kadın hizmet eder erkek oturur mantığı var yani. Yok desek yalan olur. Burada da aynı şekilde yani var. Ama buradaki kadınlar Türkiye’deki kadar ezilmiyorlar. Ezilen de vardır ama %80 i kendisini ezdirmiyordur.” (G10)

Yönetim süreçlerine katılmış olan kadınlarla yaptığım görüşmelerde vurguladıkları ortak nokta verdikleri mücadelenin anlaşılması oldu. Yönetimdeki arkadaşları ile eşit olduklarını vurgulayan görüşmecime “Toplantıda çayları kim taşıyordu” diye sorduğumda, erkeklerin bu işi hiç yapmadıkları cevabını aldım. “Bizde eşitti. Bilmiyorum ben görmedim ama bazıları eşit değil diyor. Sorun çıkarttılar ama ben görmedim. Erkeklerin hiç çay getirdiğini görmedim. Dikkat de etmedim.” (G7)

“Yönetime girdik hayatım, onun tadına baktım. İnsanlar bir şeyi görevlendiğinde oranın hizmetçisi gibi görüyor seni. O farklı bir şeydir. Toplanıyorlar, herkes oturuyor sen yönetimdesin ya, emri vaki yapıyorlar

şunu getir bunu getir, şurayı topla burayı yap. Halbuki sen oraya emek veriyorsun, mücadele ediyorsun ama onlar onu anlamıyor.” (G4)

Cemevinde kadınların erkeklerden daha çok emek sarf ettiğine dair görüşler ve gerek yönetimde gerek diğer temsiliyetlerde kadınların olmaması kadının emeğinin görünmez olduğunu ortaya çıkarıyor. Londra’da eşitlik durumunun Türkiye’dekinden daha iyi durumda olduğu düşünülüyor. Zamanında yönetimde yer almış bir görüşmeci eşitliğin olduğunu savunurken toplantılarda çayları hep kendilerinin getirdiğini, erkeklerin hiçbir zaman çay getirmediğini söylediğimde kendisinde bir fikir değişikliği meydana geldi. Toplumsal roller üzerinden gerçekleşen bu hâdisede görüşmeci, yönetimde olarak erkeklerle aynı mekânda görüşmenin eşitlik olabileceğini düşünmekteydi. Yönetim süreçlerinde kadın veya erkek yöneticinin bir farkı olmadığını düşünen görüşmeciler can olma halini karar alma süreçlerinde de benimsediklerini gösteriyorlar. Bu noktada kadınların çoğalması konusunda feminist bir tavırla örgütlenen kadınlara ise “erkek düşmanlığı” yaptıkları iddiası ile yaklaşıldığını görüyoruz. Can olma halinin, eşitliğin getirmiş olduğu bir durum ile insanlar, eşit olunmadığını iddia edenlere karşı bu tavrı tercih ediyorlar. Kadın örgütünde yer alan kadınlar, temsiliyet hakkı istedikleri noktada yine diğerleri gibi Alevilik inancındaki kadın erkek eşitliğine vurgu yapıyorlar. Kadınların örgütlenmesi ve örgütlenmemesi konusunda iki grubun da inançtaki eşitliği referans alması oldukça dikkat çekici bir nokta. Dolayısıyla burada kadınların eşitlikten ne anladığı da oldukça önemlidir. Kadınların Alevilikte kadın erkek eşitliği olduğunu savunarak referanslarını inançtan almaları önemli bir noktadır.

Sonuç

İngiltere'nin Londra şehrinde, İngiltere Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi'nde 4 aylık bir süre içerisinde yapılan alan çalışması sorunsalda belirtildiği üzere Alevi kadınların Anadolu'dan Londra'ya göç etmesi sonucunda toplum olarak kadın erkek eşitliğine dair mevcut deneyimlerden farklı bir noktada olmadığı görülmüştür. Türkiye'de siyasal süreçler dolayısıyla baskı altında kalan Alevi toplumu, kendini kabul ettirme atmosferi ile kadın erkek eşitliği konusunda mevcut politikalara ve anlayışa uyum sürecine girmiş, böylece Pir Analar kabul görmemeye başlamış, Cemevleri kadın erkek ayrı oturma düzeni edinmiş, karar alma süreçleri/ yönetimler erkek egemen gruplarla dolmuştur. Bu süreçlerden Londra'ya göç eden Alevi toplumu da etkilenmiştir.

Araştırmamın içeriğini görüşme yapılan kadınların özellikle üzerinde durdukları noktalar ile belirledim. Ön çalışma olarak Londra'da bulunduğum 20 gün boyunca kadınlarla yaptığım görüşmeler ile tezde nereye odaklanacağımı seçtim ve daha sonrasında 23 kişilik görüşmeci listem ile çalışmaya başladım. Kadınların eşitlikten ne anladığı özellikle üzerinde durmam gereken bir noktaydı; zira onların kendilerini eşit olarak gördükleri yer durum içerisinde ataerkil bir hal olarak karşıma çıktı. Bunun haricinde anadil ile alakalı yaşanan sıkıntılar ve Maraş Katliamı'nın etkileri de ekstra çalışma yapmamı gerektiren mühim mevzulardı.

İngiltere, orada yaşayan Alevi toplumunun iddiası ile "anaerkil" bir ülkedir. Kadınların hukuksal olarak haklarının baskın olduğu yapılan saha çalışmasında gerek kadınların gerek erkeklerin vurguladığı bir gerçekliktir. Dolayısıyla burada Londra'daki sosyal yaşamda, İngilizlerle ve diğer halklarla temas edildiğinde kadınların ve Cemevi içerisinde kadınların eşitlik durumu önemlidir. Eşit ve hattâ anaerkil bir ülkede Cemevleri içerisinde kadınların eşit olmadığı gözlemlenmiştir.

Saptanan diğerk bulgular ise yine kadın erkek eşitliğı bağlamındadır; Türkiye'deki Alevilerin her geçen gün "Sunnileştiğı" iddiasında bulunan Londra'daki Alevilerin eşitlik algısının "Can olma hâli" içerisinde sınırlanmasıdır. Londra'da Analara Cem erkânı yürüttüren bir Alevi kadın örgütü olmakla birlikte bu durumun net olarak benimsenmediğı de aşıkardır. Dönemsel olarak yapılan bu erkânlarda toplumun erkekleri gibi kadınlarında da yadırgama olabilmekte ve dahi yadırgama olmasa bile "Canlık" mevzû dahilinde kadın ile erkek oluşunun fark görmeyeceğı söylenmektedir. Analık bugün Alevi inancının kadın erkek eşitliğinin en somut kaynağı iken, can olma hâli ile kadının ikincil bir duruma sokan benimseyiş, Analığı erkekler kadar kadınların gözünde de değersizleştirebiliyor. Bu değersizleştirme inanca dair değil; kadınlığa dair bir değersizleştirmedir. Kaldı ki inanç dışında yönetsel süreçlerde de can olmanın önplanda olduğı gözlemlenmiştir; zira eşbaşkanlık sisteminin olmayışı ve veya yönetimlerde kadın kotasının olmayışı sorgulandıında kadınlar yine canlık durumu ile karşılık vererek kadın erkek fark etmediğine değinmişlerdir. Mâlum olan şudur ki can olmak meselesi inançsal faaliyetler içerisinde ve dahi yönetsel, pratik faaliyetler içerisinde baskın bir durumdur. Can olmak erkeğın erkekliğine engel olmamakla birlikte kadının kadınlığını sildiren bir hâdiseye dönüşmüştür.

Kadının sürdürücü rolünü olumsuz yönde etkileyen iki diğerk unsur ise anadil ve ziyaret olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'deyken anadillerini konuşmakta zorluk çektikleri ortaya çıkan Alevi kadınlar, bu anadilden Kürtçe'yi kastederken Londra'da ise İngilizce bilmemeleri dolayısıyla Türkçe ve Kürtçe dillerinin konuşulmamasından ötürü muzdaripler. Çocukları ve dahi torunları ile iletişim kurmakta zorlanmaları, onların kendilerine büyükleri tarafından aktarılan inancı kendi küçüklerine aktaramamalarına sebep olmaktadır. Bunun için Cemevi de çözüm olamamaktadır; zira alan çalışması yaptığım dönem orada var olan Alevilik derslerine katıldığımda gençlerin "Türkçe anlatımı anlamakta ve kendi yorumlarını Türkçe yapmakta" zorluk çektiklerini şahitlik ettim. Zaman zaman birbirlerine İngilizce açıklamalar yapan bu gençler ile anne veya anneanneleri

arasında iletişim kopukluğu aşıkardır. Ziyaret/ Jare ise inancın sürdürücülüğü konusunda önemlidir. Anlatıldığı gibi ziyaretler kadınların kontrolü ve bakımı dahilinde bir Anadolu geleneğidir. Kadınların hem inançsal faaliyetleri sürdürdükleri hem sosyalleştikleri mekânlar olan ziyaretlerin terk edilmiş olması onların inançsal bağlamda bir mekândan kopmalarına sebep olmuştur. Bu nedenle bir mekân eksiklikleri olduğunu belirten kadınlar esasında kendilerine tekrardan bir rol istemektedirler.

Londra'ya göç süreçleri incelendiğinde ise bulgu şudur ki; Türkiye'nin siyasal ortamının Aleviler üzerindeki baskıları oldukça etkilidir. Özellikle Londra'da pek çok Maraş şehriden göç eden insanın olması tesadüf değildir. 1978 Maraş Katliamı sonrasında Maraş'ta yaşayan Alevi toplumunun İngiltere'ye yoğun bir göçü olmuştur. Bu göçler ile alakalı edinilen bilgiler sınırlı olmakla birlikte bu sınırın iltica, kaçak ve siyasal sebeplerle olduğu gözlemlenmiştir. Edinilen bilgiler gösteriyor ki Londra'ya yerleşen Maraşlı aileler çekirdek ailenin de dışına çıkarak diğer aile fertlerini, akrabalarını da yanlarına almışlardır. Bunu hem ticari yöntemler ile hem de evlilik gibi vatandaşlığı kolaylaştıran yöntemler ile gerçekleştirmişler, Londra'da örgütlenmişler ve kendi deyimleri ile "birbirlerine sahip çıkmışlardır". Kadınların Maraş Katliamına dair konuşmak istememeleri onların Türkiye ile bağlarının kopmadığının işaretidir. Bununla birlikte katliam süreçleri de kendilerinin kadınlığı ile alakalıdır; zira katliam anlatıları o dönem kadın bedenine yönelik tecavüzleri ortaya koymaktadır.

Alan çalışması ile görünen odur ki Londra'da da Türkiye gibi kadın erkek eşitliğini pratik olarak ortaya koymak mümkün değildir. Bunda erkekleşmenin payı olduğu gibi bahsedilen inançsal olarak can olma halinin etkisi fazladır. Bununla mücadele eden kadın örgütlenmesinin varlığı, Pir Anaların bu alana destek vermesi ve kendilerini var etme çabaları ise göz ardı edilmeyecek bir gerçekliktir.

KAYNAKÇA

- Şahin, Ö. (Şubat 2017). (C. Ataş, Interviewer)
- Şahin, Ö. (30-Mayıs 2017). (C. Ataş, Interviewer)
- Şencan, M. N. (2013). *Türkiye'ye Göç Eden Bulgaristan Türkü Kadınların Göç Hikâyeleri*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Şeriati, A. (2015). In A. Şeriati, *Kadın (Fatıma Fatımadır)*. Ankara: Fecr Yayınları.
- İrat, A. M. (2012). *Aleviliğin ABC'si*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Özdemir, U. (2016). *Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası - İstanbul Cemevlerinde Zakirlik Hizmeti*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Âşıkpaşazâde. (1332). In Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âli Osman* (pp. 204-205). İstanbul: Ali Yayını.
- ABF Yönetim Kurulu (2016-2017)*. (2016 йил 26-Aralık). From Alevi Bektaşî Federasyonu:
http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=221&Itemid=279
- Acar, G. (2009). *Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşîlik Açısından Bir Değerlendirme)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Akkaya, G. (2015). *Sır İçinde Sır Olanlar Alevi Kadınlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Akkaya, G. (2017). *Yol Kadındır*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Alevi Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu*. (2016 йил 26-Aralık). From Alevi Dernekleri Federasyonu:
http://aleviderneklerifederasyonu.org/yonetim_kurulu.asp
- Alevinet*. (2016 йил 18-Nisan). From Alevinet.com:
<https://www.alevinet.com/2016/04/18/malatya-katliaminin-38-yilinda-taniklar-anlatiyor/>
- Alevinet*. (2016). From Alevinet: <http://www.alevinet.org/>

- Alevinet*. (20-Aralık 2017). From Alevinet:
<http://www.alevinet.org/ClassPages.aspx?c=000>
- Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu Genel Yönetim Kurulu 2015-2018*. (2016 йил 26-Aralık). From Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu:
<http://alevi.com/TR/hakkimizda/organlar/genel-yonetim-kurulu/>
- Arıdıncı, S. (2015). *Almanya'daki Türkiye Kökenli Göçmen Kadınların Kimlik Algısı Üzerine Bir Alan Çalışması: Hessen Eyaleti Örneği*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Araz, N. (2011). *Anadolu'nun Kadın Erenleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Arslan, E. (2012). *Etnik Farklılık, Kendini Anlamlandırma ve Göç: Denizliye Doğudan Göç Eden Kadın ile Batı'dan Göç Eden Kadının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Arslan, R. (2-Temmuz 2015). *BBC Türkçe*. From BBC Türkçe:
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150702_sivas_1993
- Atalay, E. (2012). *Emiş Bacı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Attepe, A. (2017). *Alevilerin Cem İbadetine Görsel Bir Bakış*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aydın, R. (2014). *Kadıncık Üzerine Tefekkür*. İstanbul: Serçeşme Yayınları.
- Bütün, S. İ. (2013). In S. İ. Bütün, *Kerbela ve Yası Muharrem*. İstanbul: Can Yayınları.
- BAF - Britanya Alevi Federasyonu Yönetim Kurulu*. (2016 йил 26-Aralık). From Alevinet Britanya Alevi Federasyonu :
http://www.alevinet.org/SAP.aspx?pid=YonetimKurulu_en-GB
- Bahadır, İ. (2005). In İ. Bahadır, *Alevi ve Sunni Tekkelerinde Kadın Dervişler* (pp. 228-234). İstanbul: Su Yayınları.
- Bayram, P. D. (2016). *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum - Anadolu Bacılar Teşkilatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Bianet*. (2008 йил 16-Aralık). From Bianet.org:
<https://m.bianet.org/bianet/siyaset/111379-maras-katliaminda-neler-olmustu>
- Bianet*. (12-Mart 2015). From Bianet:
<http://bianet.org/bianet/siyaset/162977-videolarla-gazi-katliami-ve-dava-sureci>

Binboğa. (20-Aralık 2017). From Binboğa: <http://www.binboga.org/1971-kirikhan-olayi/>

Biyografi. (20 Aralık 2017). From Biyaografi:
<http://www.biyografi.info/kisi/diyap-yildirim>

Coşkun, E. (2005). *Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Cumhuriyet Gazetesi. (28 Mayıs 2014). From Cumhuriyet Gazetesi:
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/76477/Corum_da_Alevilerin_katledi_lisinin_34._yili.html

Demirci, A. (2006). *Hız. Ali- Hz. Fatıma Kızları ve Kız Torunlarının Alevi-Bektaşî Türk Kültüründeki Yeri*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Demirel, Ç. (Director). (2007). *Dersim 38 Belgeseli* [Motion Picture].

Deniz, D. (2014). *Yol/ Rê: Dersim İnanç Sembolizmi - Antropolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Doğan, B. (2015). *1938'den Günümüze Dersimli Kadın Kimliği: Üç Kuşak Üzerinden Dersimli Alevi Kürt Kadınların Kimlik Dönüşümleri*. İstanbul: T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Doğan, B. (22-Aralık 2016). (C. Ataş, Interviewer)

Erbil, İ. (22 Aralık 2016). (C. Ataş, Interviewer)

Gümüş, N. (2011). *Alevilikte Kadın: Şahkulu Sultan Dergahı'ndaki Kadınların "Alevi Kadını" Algılayışı*. Kütahya: T.C. Dumlupınar Üniversitesi.

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Yönetim Kurulu. (2016 йил 26-Aralık). From Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı :
<http://hacibektasvakfi.web.tr/menu/8/yonetim-kurulumuz/>

Hacıbektaş Belediyesi. (20 Aralık 2017). From Hacıbektaş Belediyesi:
<http://www.hacibektas.bel.tr/portal/ataturkun-hacibektasa-gelisi/>

Korkmaz, E. (2016). *Etimolojik Kızılbaş Sözlüğü*. İstanbul: Demos Yayınlar.

Kutlu, H. (2002). *Kızılbaş Alevilikte Yol-Erkan-Meydan*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi.

- Melikoff, İ. (2008). *Destan'dan Masal'a Türkoloji Yolculuklarım*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Melikoff, İ. (2007). *Kırklar'ın Cemi'nde*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Melikoff, İ. (2011). *Uyur İdik Uyardılar - Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Melikoff, I. (2007). In I. Melikoff, *Kırkların Ceminde* (pp. 37-45). İstanbul: Demos Yayınları.
- Mengünoğul, G. (2006). *Farklılık, Toplumsal Cinsiyet ve Kente Göç - İkinci Kuşak Göçmen Kürt Kadınlarının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri*. Ankara : Ankara Üniversitesi.
- Mynet Haber*. (8 Ekim 2015). From Mynet:
<http://www.mynet.com/haber/dunya/ingilterede-alevilik-resmen-tanindi-2127303-1>
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oglak, S., & Hussein, S. (2014). *Londra'ya İltica Eden Alevi Göçmen Yaşlıların Penceresinden Aktif Yaşlanma, Sosyal ve Kültürel Bütünleşme*. Roma: Sapienza University.
- Okan, N. (2016). *Canların Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Olgunlu, A. C. (2013). *Ana Tanrıçadan Mevlânâ'ya*. İstanbul: Öteki Adam Yayınları.
- Pınarbaşı, G. (2011). *Anadolu'nun Ermiş Kadınları*. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.
- Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi Yönetim Kurulu*. (2016 йил 26-Aralık). From Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi :
<http://pirsultan.net/genel-yonetim-denetim-kurulu-liste>
- Sağlam, H. Ş. (2007). *Alevi-Bektaşî Kültüründe Kadın*. İstanbul: T.C. Fatih Üniversitesi.
- Savaş, G. E. (2011). *Kültürlerarası İletişimde Dış Göç Olgusu ve Kimlik Sorunu: 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Türk Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma (İstanbul-İkitelli Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Soileau, D. K. (2006). *Elif Ana (Maraş-Pazarcık) Ziyareti Üzerine Antropolojik Bir Çözümleme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Tamur, Ö. E. (2010). *Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondu Kadınların Göç Deneyimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Temurci, F. (MArt 2017). (C. Ataş, Interviewer)
- Veli, H. B. (2014). *Vilâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli)*. İstanbul: Can Yayınları.
- Yalıncakoğlu, S. (2017 йил 25-Mayıs). (C. Ataş, Interviewer)
- Yenisey, F. (1946). *Bektaşî Kadın Şairlerimiz*. İzmir: Demos Yayınları.
- Yetkin, N. (2012). *Abdal Alevilerinde Toplumsal Kimlik ve Kadın (Antalya Örneği)*. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Zırh, B. C. (2017). Alevi Olmayan Bir Araştırmacı Olarak Alevilik Üzerine Çalışmak:Göç-Mekânda Ama Evde Çok Alanlı Etnografi. *Moment Dergi* .